

ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ವಲ್ಲರೀ
ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ವಲ್ಲರೀ
Samskruta-Gadya-Vallaree

ಸಂಸ್ಕೃತ-ಭಾಷಾ-ಪಠ್ಯ
ಬಿ.ಬಿ.ಎ./ಬಿ.ಬಿ.ಎ.(ಎ.ಎಂ.)-ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ

ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಎಸ್.ಎನ್. ಪ್ರಾಣೇಶ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು ಆವರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು-560 001

संस्कृत-गद्य-वल्लरी
ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ವಲ್ಲರೀ
Samskruta-Gadya-Vallaree

Sanskrita Text Book
BBA/BBA(AM) - II Semester

CHIEF EDITOR
Dr. K.R. Kumudavalli

EDITOR
Dr. S.N. Pranesha

Bengaluru City University
Central College Campus, Bengaluru-560 001.

SAMSKRUTA-GADYA-VALLAREE : A prescribed Text Book in Sanskrit for Second Semester B.B.A/B.B.A.(A.M.) Degree Classes : Edited with Introduction, Translation and notes in Kannada and English by Dr. S.N. Pranesha, Professor in Samskritam, Jain College, Vasavi Temple Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.

Pages : 142+xii

Published by
Bengaluru City University
Central College Campus,
Bengaluru-560 001.

Bengaluru City University
Board of Studies in Sanskrit, UG

	Name	Designation
1.	Dr. K.R.Kumudavalli, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru-560 004.	Chairperson
2.	Smt. G.S.Yadugiri, HOD & Associate Professor in Sanskrit, SJR College, Bengaluru	Member
3.	Dr. K.R.Janardhanachar Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru-560 004.	Member
4.	Dr. N.S.Suresh, Associate Professor in Sanskrit, BMS College for Women (Autonomous) Bugle Park Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.	Member
5.	Dr. S.N. Pranesha, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Jain College, Vasavi Temple Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.	Member

6. Vidwan N.R.Subramanya, Member
HOD & Associate Professor in Sanskrit,
Sindhi College,
Kempapura, Hebbala, Bengaluru-560 024.
7. Vidwan H.N.Suresh, Member
Associate Professor in Sanskrit,
Vijaya College, R.V. Road,
Bengaluru-560 004.
8. Smt. Rajeshwari K., Member
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
MES College of Arts, Commerce & Science,
Prof M.P.L. Sastry's Road,
Malleshwaram, 15th Cross,
Bengaluru-560 003.
9. Vidushi Malathi H., Member
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
RNS First Grade College, Channasandra,
Bengaluru-560 098.
10. Vidwan S.Ramaprasad, Member
Assistant Professor in Sanskrit,
Vijaya College, Jayanagar 4th Block,
Bengaluru-560 011.

ಮುನ್ನುಡಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು 2024-25ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಿಂದ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿಯ ಅನ್ವಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಬಿ.ಎ./ಬಿ.ಬಿ.ಎ.(ಎ.ಎಂ.) ಪದವಿ ತರಗತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ವಲ್ಲರೀ" ಎಂಬ ಗದ್ಯಗಳ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪಠ್ಯವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿತು. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಜೈನ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಡಾ. ಎಸ್.ಎನ್. ಪ್ರಾಣೇಶ ರವರಿಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಅದರಂತೆ ಈಗ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಡೆಯಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಎಸ್.ಎನ್. ಪ್ರಾಣೇಶ ಅವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಪ್ರೊ|| ಲಿಂಗರಾಜ ಗಾಂಧಿ
ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಕಥೆಯು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ರೀತಿಯ ಮನೋರಂಜನೆಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೀತಿವಂತರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಅನುಭವಗಳ ನೆಲೆ ಕಥೆಗಳು. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಉತ್ತಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಗೌರವ ಮೊದಲಾದವು ಸಿಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಗುವಿನ ಮನದಲ್ಲಿ ನಾನು ಉತ್ತಮ ಮನುಷ್ಯನಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಸಾತ್ವಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಮೋಸ, ವಂಚನೆ, ಹಿಂಸೆ, ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ, ಪಕ್ಷಪಾತ ಮೊದಲಾದ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿವೆಯೋ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಣಗಳೇ ಒಬ್ಬನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದವೇ ಹೊರತು ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಯಸ್ಸಾಗಲೀ, ಕುಲವಾಗಲೀ, ಪ್ರದೇಶವಾಗಲೀ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ನಾನಾ ಕಥೆಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಆಂತರಿಕ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಗುಣಾಡ್ಯ ಕವಿಯ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ಭಾರತದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಣಭಟ್ಟ, ದಂಡಿ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕದ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೃತಿಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾದಂಬರಿಯ ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶದ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಮಹಾರಾಜ ತಾರಾಪೀಡ. ಅವನ ಪುತ್ರ

ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಅವನು ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಾಗ ತಾರಾಪೀಡನು, ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುಕನಾಸನ ಉಪದೇಶದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆಯೆಂದು ಬಗೆದು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಶುಕನಾಸನು ಯೌವನ, ಧನ-ಸಂಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವಿವೇಕವೇನಾದರೂ ಸೇರಿದರೆ ಮಹಾ ಅನರ್ಥವಾಗುವುದು. ಎಂಥವನೇ ಆದರೂ ಅವನ ಜೀವನದ ನಡೆ ತಪ್ಪಬಹುದು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶುಕನಾಸನ ಉಪದೇಶವು ತಾರಾಪೀಡನ ಮಗನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ನಡೆವ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೇ ಆದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನೀತಿಯು ಇಂದಿನ ಯುವಜನತೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. “ಕಾದಂಬರಿ”ಯ ಈ ಭಾಗವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಲೋಚಿಸಿದಷ್ಟೂ ಅರ್ಥವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಷ್ಟು ಸರಳವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕಥಾಭಾಗವು ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಪಾಠವು ಬಹಳ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಮನೋರಂಜನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ನೀತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಕಥೆಯು ಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಅದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ವಿರಚಿತ “ಭಾರತಸಂಗ್ರಹ”ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದಿಂದ ಒಂದು ಪರ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ನೈತಿಕತೆಯ, ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಮಹಾಭಾರತ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅರಿವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶವನ್ನು

ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಥಹದೇ ಸಂಪತ್ತಿನ ಗಳಿಕೆ-ಅಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಹಿಗ್ಗು-ಕುಗ್ಗುಗಳುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿನ ಆಧುನಿಕ ಅನೂದಿತ ಕಥೆಯ ಪರಿಚಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗದ್ಯಭಾಗದ ಸಂಕಲನವು ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಜೀವನದ ಸಾತ್ವಿಕನಡೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಆಶಯ. ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಿ.ಬಿ.ಎ. ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ನ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ವಲ್ಲರೀ" ಎಂಬ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಜೈನ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಡಾ. ಎಸ್.ಎನ್.ಪ್ರಾಣೇಶ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸೂಕ್ತವಾದ ಅನುವಾದಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ. ಎಸ್.ಎನ್.ಪ್ರಾಣೇಶ ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಭಿವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಲಿಂಗರಾಜಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವರೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ.

ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಉತ್ತಮವಾದ ಉದಾತ್ತ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಹಸ್ತ ನೀಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶ, ಒಂದೊಂದು ಜನ್ಮದ ಮಿತಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ, ಗುರುಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಗೌರವ, ದೈವಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಹಿಗ್ಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಕಥೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೆ ಯಾವುದು ಇತಿಹಾಸ, ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದ ಕಥೆ ಎಂಬ ವಿವೇಕ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಚೀನರು ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯನ್ನು ಆದರ್ಶ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ-ವಿಭಾಗವು ಈ ಬಾರಿ SEP ಯೋಜನೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ, ಪದವಿ-ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಬಿ.ಎ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ವಲ್ಲಭಿ" ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿರುವ "ವೇತಾಲ-ಪಂಚವಿಂಶತಿ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ "ಮೃಗಾಂಕವತೀ ಕಥಾ" ಎಂಬ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದ "ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ" ಭಾಗವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿ ಮಹಾಕವಿಯ ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹದಿಂದ "ಸಭಾಪರ್ವದ" ಭಾಗವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಅನುವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಡಾ.ನಾಗರತ್ನ ಹೆಗಡೆಯವರ "ರುಚಿರಾಃ ಬಾಲಕಥಾಃ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ "ಚತುರಃ ನಿರಂಜನಃ" ಎಂಬ ನವೀನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಠ್ಯಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪಾಠಗಳೂ ಪದವಿ-ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಬೌದ್ಧಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಹಾಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು

ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಫಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಗದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿರುವ ಆದರ್ಶ ಪಾತ್ರಗಳ ಗುಣಗಳ ಅನುಸಂಧಾನ ಹಾಗೂ ಅನುಸರಣೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಯಾವುದೇ ಕಷ್ಟ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಅಂಜದೆ, ಅಳುಕದೆ ಮುನ್ನಡೆಯುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಾಳಬಹುದು. ಇಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕೇವಲ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣರಾಗಲು ಮಾತ್ರವೇ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಮಗ್ರ ಜೀವನದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ನಿರ್ಧರಿಸುವಂತಹವು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಈ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ, ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಿ ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಆಶಯ.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ-ವಿಭಾಗದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ಡಾ.ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿಯವರು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಬಿ.ಎ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ನನಗೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ, ಅವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಎಲ್ಲಾ ಪಠ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಲೇಖಕರಿಗೂ, ಅನುವಾದಕರಿಗೂ, ಸಂಗ್ರಹಕಾರರಿಗೂ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಇತರ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಧನ್ಯವಾದಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಕು|| ಬಿ.ಹೇಮಲತಾರವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಉಪನ್ಯಾಸಕರಿಗೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ.

ಇತಿ ಸುಜನ ವಿಧೇಯ
ಡಾ.ಎಸ್.ಎನ್.ಪ್ರಾಣೇಶ
ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ,
ಜೈನ್ ಕಾಲೇಜು. ಬೆಂಗಳೂರು.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ಭಾಗ-1

ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ

1. ವೇತಾಲಪञ್ಚವಿಂಶತಿ:-ಮೃಗಾಡ್ಕವತೀ ಕಥಾ	1-27
2. ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ-ಸङ्ಗ್ರಹ:	28-44
3. ಭಾರತಸङ್ಗ್ರಹ: - ಸಭಾಪರ್ವ	45-86
4. ನವೀನಕಥಾ - ಚತುರ: ನಿರञ್ಜನ:	87-92

ಭಾಗ-2

1. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ	93-138
2. ಉಪಪದ-ವಿಭಕ್ತಯ:	139-141

Scheme of Examination

142

* * *

भाग-1

प्रथमः पाठः

॥ वेतालपञ्चविंशतिः ॥

कथोपक्रमः

अस्ति गोदावरीतटे प्रतिष्ठानाख्यो जनपदः । तत्र विक्रमसेनस्य भूपतेः पुत्रः शक्रपराक्रमः त्रिविक्रमसेनो नाम विख्यातकीर्तिः अभूत् नृपतिः । तस्य सभाऽऽसीनस्य नृपस्य सेवार्थं प्रत्यहं क्षान्तिशीलो नाम भिक्षुः एकैकं फलम् उपानयत् । सोऽपि तदादाय आसन्नचरस्य कोशाधिकारिणो हस्ते प्रतिदिनं न्यक्षिपत् ।

इत्थं द्वादशसु वर्षेषु गतेषु एकदा सभागतोऽसौ भिक्षुः राज्ञे यथायथं फलं दत्त्वा सभागृहात् निरगात् । राजा तु तस्मिन् अहनि, दैवात् प्रविष्टाय रक्षिणां हस्तच्युताय क्रीडामर्कटपोताय तत् फलं प्रादात् । स मर्कटः यावत् तत् फलमश्नाति, तावत् तस्मात्फलात् विदलितात् अनर्घम् उत्तमं रत्नं निरगात् । तद्वृष्ट्वा राजा तदादाय तं भण्डागारिकं पप्रच्छ-‘भिक्षुणा उपनीतानि यानि फलानि मया तव हस्ते दत्तानि, तानि त्वया सदा क्व स्थपितानि?’ । तदाकर्ण्य कोशाध्यक्षः सभयस्तं व्यजिज्ञपत्- ‘देव! मया तानि अखण्डानि च गवाक्षतः क्षिप्तानि, यदि आदिशति देवः, तदा तानि साम्प्रतं गवेषये’ इत्युचिवान् स राजाऽनुमतो गत्वा क्षणादेव प्रत्यावृत्य पुनः व्यज्ञापयत्-‘देव! तानि कोशे शीर्णानि फलानि, तेषु च रश्मिज्वालाकुलान् रत्नराशीन् पश्यामि’ । तदाकर्ण्य सन्तुष्टः तान् मणीन् कोशरक्षिणे दत्त्वा, अन्येद्युः आगतं तं भिक्षुं

पर्यपृच्छत्-‘भिक्षो! कथमेवं धनव्ययेन नित्यं मां सेवसे? यावत् कारणं न वक्ष्यसि, तावत् ते फलं न ग्रहीष्ये ।’

इत्युक्तवन्तं तं नृपं स भिक्षुः विजनं नीत्वाऽब्रवीत्-‘वीर! किमपि साधनं साचिव्यसापेक्षम् अस्ति, तत्र वीरेन्द्रेण त्वया क्रियमाणं साहाय्यम् अर्थये ।’ इति श्रुत्वा राजा ‘तथा’ इति तस्य साहाय्याय प्रत्यपद्यत।

ततः स श्रमणः तुष्टः पुनस्तं नृपम् अवादीत्-‘प्रभो! अस्याम् आगामिन्यां कृष्णचतुर्दश्यां निशाऽऽगमे इतो महाश्मशानं गत्वा वटतरोरधः स्थितस्य मे सकाशं त्वया गन्तव्यम्’ इति । ततस्तेन राज्ञा ‘बाढमेवं करिष्यामि’ इति अभिहिते स क्षान्तिशीलो भिक्षुः प्रहृष्टः स्वं निलयं ययौ ।

अथाऽऽगतायां कृष्णचतुर्दश्यां स महासत्त्वो नरपतिः भिक्षोस्तां प्रार्थनां प्रतिपन्नां स्मरन् प्रदोषे नीलवसनेन समलङ्कृतशिराः खड्गपाणिः अलक्षितः तत् महाश्मशानम् अगात् । गत्वा इतस्ततोऽन्विष्यन् वटतरोः अधः स्थितं तं मन्त्रन्यासं कुर्वाणं भिक्षुं दृष्ट्वा समुपेत्य च जगाद-‘भिक्षो! एषोऽस्मि आगतः, किं ते करवाणि? वद ।’ भिक्षुः नृपं दृष्ट्वा हृष्टः प्रोवाच,-‘राजन्! यदि प्रसादस्ते कर्तव्यः, तदा इतो दक्षिणामुखं गत्वा एकाकी विदूरे यं शिशपातरं द्रक्ष्यसि, तस्मिन् प्रलम्बितो मृतः कोऽपि तिष्ठति, तमिहानीय मे साहाय्यं कुरु ।’

तदाकर्ण्य स वीरो नृपतिः ‘तथा’ इति उक्त्वा सत्यसङ्गरः दक्षिणादिशम् आलम्ब्य तत्र प्रययौ । कथञ्चिच्च तेन श्मशानमार्गेण गच्छन् विदूरे तं शिशपातरं प्राप्य तदुपरि लम्बमानं शवम् एकम् अद्राक्षीत् । दृष्ट्वा तं तरुम् आरुह्य छिन्नरज्जुं तं भूमौ अपातयत् । पातितश्च सः अकस्मात् जीवित इव भृशं चक्रन्द । ततोऽसौ राजा

अवरुह्य कृपया तज्जीविताकाङ्क्षी यावत् तस्य अङ्गानि परामृशत् तावत् स शवः अट्टहासम् अकरोत् । ततः स राजा तं वेतालाधिष्ठितं मत्वा, - 'कथं हससि? एहि, गच्छावः' इति निर्भयं यावत् ब्रवीति, तावत् तं वेतालं न भूमौ समवैक्षत, ऐक्षत च तस्यैव तरोरुपरि यथापूर्वं लम्बमानम् । ततो भूयोऽपि तरुमारुह्य स राजा यत्नतः तं शवम् अवारोहयत्, वीराणां चित्तं वज्रादपि अखण्डितम् अकम्प्यं च । ततः तं वेतालाधिष्ठितं शवं स्कन्धम् आरोप्य मौनेन गन्तुम् उपचक्रमे । यान्तञ्च शवाधिष्ठितो वेतालस्तं राजानम् अब्रवीत् - 'राजन्! अध्वविनोदाय कथामाख्यामि, शृणु' -

मृगाङ्कवती कथा

आसीत् पूर्वमुज्जयिन्यां धर्मध्वजो नाम नृपः । तस्य इन्दुलेखातारावलीमृगाङ्कवतीतिनामधेयाः निःसामान्यगुणगणान्विताः तिस्रो राजापुत्र्योऽतिवल्लभा भार्या अभवन् । एताभिस्तिसृभी राज्ञीभिः सह विहरन् स राजा जिताशेषरिपुः तत्र सुखमासाङ्चक्रे । एकदा वसन्तसमयोत्सवे प्राप्ते ताभिः प्रियाभिः सहितः स क्रीडितुमुद्यमानं ययौ । मधुना सज्जिताः कन्दर्पस्य चापयष्टीरिवालमालामौर्वीकाः पुष्पानता लता विलोकयन्, तद्द्रुमाग्रस्थितकोकिलोदीरितां गिरञ्च शृण्वन्, वासवोपमः स पृथिवीपतिरन्तःपुरैः साकं मनोजजीवितस्यापि जीवितानि प्रियापीतावशेषाणि मधूनि पिबन् रेमे । तत्रेन्दुलेखायाः कर्णाग्रादुत्सङ्गे कमलमेकं पपात । तेन सहसा वक्षसि क्षतेऽभिघातजे जातेऽभिजाता सा महादेवी हा हा इत्युक्त्वा मूर्च्छिताऽभवत् । तद्दृष्ट्वा दुःखाकुलेन राज्ञा परिजनेन च सा राज्ञी शीताम्बुमारुतैः शनैः शनैः समाश्वासयत ।

अथ रात्रौ तां सुस्थितां दृष्ट्वा स राजा द्वितीयया तारावल्या सह चन्द्रप्रासादमारोहत् । तत्र सुप्तायास्तस्याश्चलितवाससि देहे जाल पथैर्हिमांशोः कराः अपतन् । ततः क्षणात् प्रबुद्धा हा दग्धास्मीतिवादिनी सहसा शयनादुत्तस्थौ । किमेतदिति सम्भ्रान्तः स महीपालो विनिद्रः सहस्रोत्थाय तस्या अङ्गे विनिर्गतान् विस्फोटान् ददर्श । तत् कारणञ्च पृच्छन्तं तं क्षितिपतिं तारावली प्रत्यवादीत् ‘ममाङ्गे पतितैरिन्दोर्मयूखैरेतत्कृतमिति ।’ एवमुक्तवत्याः क्रन्दन्त्याश्च तस्यास्तादृशीमार्तिं समनुभूय क्षोणीपतिः स विह्वलाकुलधावितं तस्याः परिजनमाजुहाव । आगतेन च तेन परिजनेन सजलैर्नलिनीदलैरस्याः स शय्यामकारयत्, अङ्गे च श्रीखण्डार्द्रविलेपनमदापयत् ।

अथ बुद्ध्वा तावत् तारावलीवृत्तान्तं तृतीया तस्यावनिपतेः प्रिया मृगाङ्कवती तत्पाश्वर्वागन्तुमना निजमन्दिरान्निर्ययौ । निर्गता तु सा निश्शब्दायां निशीथिन्यां नातिदूरे कापि गृहे व्यक्तं धान्यावघातजं मुसलध्वनिमशृणोत् । श्रुत्वैव हा मृतास्मीति बुवाणा करौ धुन्वती च व्यथाक्रान्ता सा मृगलोचना मार्ग एव उपाविशत् । ततः प्रतिनिवृत्यैव परिजनेन स्वान्तःपुरं नीता सा रुदती शयनेऽपतत् । तत्र किमेतदिति पर्युत्सुकः साश्रुस्तत्परिजनस्तस्या आलीनालिनी पद्मे इव किणाङ्कितौ करौ ददर्श । गत्वा च परिजनस्तथैव राज्ञे विज्ञापयामास । राजापि तत्रागत्य चिन्ताक्रान्तचित्तः किमेतदिति प्रियां पप्रच्छ । सापि पीडिता तं निजहस्तौ प्रदर्श्य व्याजहार ‘मुसलस्य नादे श्रुते मे करौ किणाङ्कितौ जाताविति ।’ ततः स द्रगोव द्वयोर्हस्तयोश्चन्दनविलेपनादि दाहशमनं दापयामास । अद्भुतञ्च विषादमापेदे स महीमहेन्द्रः । एकस्याः पतता उत्पलेन क्षतमाहितं, द्वितीयस्याः शीतांशोः करैरेव दग्धा किलाङ्गयष्टिरेतस्यास्तृतीयस्यास्तु श्रुतमात्रेणैव मुसलशब्देन हस्तयोरीदृशाः

किणाः समुद्भूताः । हन्त! एतासां प्रेयसीनामेतादृशसौकुमार्यकारण-
मत्यभिजातत्वं गुणोऽपि दोषायैव जातो ममाधन्यतया । एवं
चिन्तयतोऽन्तः पुरेषु च भ्रमतस्तस्य भूपतेः सा त्रियामा शतयामेव
कृच्छ्रादियाय । प्रातश्च स राजा शल्यहर्तृभिर्भिषग्भिः सह तथा
विधानमकरोत् यथा अचिरात् स्वस्थान्तःपुरः सन्निर्वृतोऽभवत् ।

एवमेतामद्गुतां कथां कथयित्वांसस्थितः स वेतालस्तन्नेतारं
त्रिविक्रमसेनं नृपतिं पप्रच्छ 'हे राजन्! एतासु राज्ञीषु
कतमाऽभिजातमेति? जानन्नपि तथ्यं चेन्न व्याहरसि तदा पूर्वोक्तः
स ते शापोऽस्तु ।' एतत् श्रुत्वा स भूपतिः प्रतिव्याजहार,
'मुसलेऽस्पृष्टेऽपि मुसलध्वनिश्रवणेनैव यस्याः करे किणा उद्गताः सैव
सुकुमारतमा । इतरयोर्द्वयोस्तूत्पलेनेन्दुकरैश्च स्पर्शे सति व्रणविस्फोटा
जातास्तेन ते पूर्वस्याः समे न ।' एवमुक्तवतस्तस्य राज्ञोऽसात् भूयः
स वेतालः स्वमेव पदं ययौ । राजा च सुदृढनिश्चयस्तं
तथैवानुससार ।

कथोपसंहार

राजानं दृष्ट्वा स वेतालः समचिन्तयत्-अहो महान् सत्त्वरशिष्यम् ।
तदद्य तं दुरात्मानम् उपायतो वञ्चयित्वा भाविनीं तत्सिद्धिं
भाविकल्याणेऽस्मिन् राजनि निवेशयामीत्यालोच्य स वेतालस्तं
राजानमलपत्-राजन्! त्वं कृष्णनिशाधोरेऽस्मिन् श्मशाने गतागतैरैतैः
क्लिष्टोऽपि सुखीव दृश्यसे, न च कोऽपि ते विकल्पोऽस्ति । तत्तेऽनेन
आश्चर्यकरेण धैर्येणाहं तुष्टोऽस्मि । इदानीमेतं शवं नय, अहमतो निर्गच्छामि।
इदं च यत्तव हितं वचो वच्मि तच्छृणु, तथैव च कुरु । यस्यार्थे भवता
एतत् नरकलेवरमानीतं स कुम्भिक्षुः मामस्मिन् समाहूय अर्चिष्यति । स

शठस्त्वामेव च उपहारीकर्तुमिच्छुः भूमावष्टाभिरङ्गैः प्रणामं कुरु इति वक्ष्यति । प्राक् त्वमेव मे तावत् तद् दर्शय तथैवाहं करिष्यामीति त्वया स श्रमणो वक्तव्यः । ततो भूमौ निपत्य यावदेव स ते प्रणामं दर्शयिष्यति तावत् त्वमसिना तस्य शिरः छिन्द्याः । ततः तस्य या विद्याधरैश्वर्यसिद्धिः वाञ्छिता, तां त्वं प्राप्स्यसि । अन्यथा स भिक्षुस्त्वमुपहारीकृत्य स्वाभीष्टां सिद्धिं प्रतिपत्स्यते । एतदर्थमत्र मया तवेतावच्चिरं विघ्नो विहितः । तत्ते सिद्धिरस्तु, गच्छेत्युक्त्वा स वेतालः प्रेतकायात् निर्गत्य ययौ ।

अथ स नृपतिरेवं प्रीतस्य वेतालस्य वाक्यात् क्षान्तिशीलं तं श्रमणं स्वाहितकरं मत्वा तं शवं गृहीत्वा प्रहृष्टः तद्वटतरुतलं प्रति प्रतस्थे ।

ततस्त्रिविक्रमसेनो भूपतिः शवं स्कन्धेन वहन् क्षान्तिशीलस्य तस्य भिक्षोरन्तिकज्जगाम । गत्वा च मण्डले समुपविष्टं तं भिक्षुं स राजा उपागात् । भिक्षुरपि स्कन्धारोपितशवं तं विलोक्य हर्षादुत्थाय प्रोवाच- 'महाराज! भवता मे दुष्करः किल महाननुग्रहो विहितः । क्र भवादृशाः, क्र चेयं चेष्टा, क्र चेदृशौ देशकालौ । सत्यमेव भवन्तं कुलभूभृतां मुख्यमाहुः यत आत्मानपेक्षेण भवता एवं मदर्थः साध्यते । बुधैरेतदेव महतां महत्त्वमुच्यते यत्प्राणानामत्ययेऽपि ते प्रतिपन्नान्न प्रविचलन्ति । एवं बुवन् स भिक्षुस्तस्य महीपतेः स्कन्धात् तं शवमवतारयामास । स्नापयित्वा च तं बद्धमाल्यं विधाय तस्य मण्डलस्यान्तःस्थापयामास । ततो भस्मावलिप्तगात्रः केशयज्ञोपवीती प्रावृतप्रेतकर्पटो भूत्वा क्षणं ध्यानमग्नः स्थितः । मन्त्रध्यानबलाच्च तस्मिन् नृकलेवरे तं वेतालं प्रवेश्य स भिक्षुः क्रमात् पूजयामास । तस्मै कपालार्घपात्रेणार्घ्यं ददौ । सुनिर्मलैर्नरदन्तैः पुष्पं, सुगन्धि च विलेपनं, मानुषनेत्रैर्धूपं तथा मांसैर्बलिं दत्वा, पूजां समाप्य, पार्श्वस्थितं राजानमुवाच- 'अस्मै मन्त्राधिराजाय भूमौ निपत्याष्टभिरङ्गैः प्रणामं कुरु

येन वरप्रदः एष तेऽभिप्रेतसिद्धिं ददातु' । एतत् श्रुत्वा स्मृतवेतालवचनः स नरनाथस्तं भिक्षुमब्रवीत्-‘भगवन्! नाहमेतादृशं प्रणामं कर्तुं जानामि तत्पूर्वं भवान् मे प्रदर्शयतु तथैव चाहं करिष्यामीति ।’ ततः प्रणामप्रकारं प्रदर्शयितुं यावत् स भिक्षुर्भूमौ पतितस्तावदेव स राजा खड्गप्रहारेण तस्य शिरश्चिच्छेद । तस्मै वेतालाय तस्य शिरः खड्गाकृष्टञ्च हृत्कमलं ददौ । ततः परितः परं प्रीतैर्भूतप्रेतगणैः साधुवादे दत्ते तुष्टः स वेतालो नरकलेवरात् तं नृपमब्रवीत्-‘राजन्! अस्य भिक्षोर्विद्याधरेन्द्रत्वम् अभीप्सितम् आसीत् तत् भूमिसाम्राज्यभोगान्ते ते भविष्यति । त्वं मया भृशं क्लेशितोऽसीति यथाभीष्टं कमपि वरं वृणीष्व।’ इत्युक्तवन्तं तं वेतालं नृपालः प्रत्यवादीत्,-‘त्वं चेत्प्रसन्नस्तदा को नामाभिमतो वरो न मे सिद्धः । तथाप्यमोघवचनत्वाद् भवतः, इदमभ्यर्थये-‘नानाख्यानमनोरमा इमाः चतुर्विंशतिः प्रश्नकथाः समाप्तिगा च पञ्चविंशतितमा सर्वा भूतले ख्याताः पूजनीयाश्च भवन्तु ।’ इति। ‘तथास्तु’ इत्युक्त्वा स वेतालस्तस्मान्नरकलेवरान्निर्गत्य योगमायया यथाभिमतं धाम ययौ ।

अथ तस्मिन् राज्ञि संतुष्टो महेश्वरः सुरैः सह तत्र प्रादुरभूत्, प्रणतञ्च तं राजानमादिदेश । ‘वत्स! साधु विहितं यत्त्वयायं कूटतापसोऽद्य हतः । आदौ त्वमेव मया स्वांशतोऽसुराणां, विनाशाय विक्रमादित्यरूपेण सृष्टोऽभूः । अधुना च दुर्वृत्तकूटतापसनाशाय स एव त्वं पुनरपि त्रिविक्रमसेनाख्यो वीरो भूपतिः सृष्टः । त्वञ्च सद्दीपपातालां महीं वशे कृत्वा अचिराद् विद्याधराणामधिराजो भविष्यसि । तत्र चिरं दिव्यान् भोगान् भुक्त्वा तत उद्विग्नः सन् स्वेच्छयैवे तांस्त्यक्त्वा अन्ते ममेव सायुज्यं प्राप्स्यसीति नात्र संशयः । अपराजितनामानमेतं मे खड्गं गृहाण । अस्य प्रसादात् त्वं यथोक्तं सर्वं लब्धासे’ इत्युक्त्वा तत्

ಖಡ್ಗರತ್ನಂ ತಸ್ಮೈ ಮಹಿಭೃತೇ ದತ್ತ್ವಾ ವಾಕ್ಪುಷ್ಪೈಸ್ತೇನಾಭ್ಯರ್ಚಿತೋ ಭಗವಾನ್
ಸಸುರಸ್ತಿರೋದಧೇ ।

ಅಥ ನಿಖಿಲಂ ನಿಜಕಾರ್ಯಂ ಸಮಾಪ್ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಭಾತಾಯಾಞ್ಚ ವಿಭಾವರ್ಯಾ ಸ
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನಃ ಸ್ವಪುರಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರವಿವೇಶ । ತತ್ರ ವಿತತೋತ್ಸವಾಭಿಃ
ಪ್ರಕೃತಿಭಿರಭಿನಂದಿತಃ ಕ್ಷಮಾಪಃ ಸ್ನಾನದಾನಗಿರಿಶಾರ್ಚನನೃತ್ತಗೀತವಾದ್ಯಾದಿಭಿರಖಿಲಂ
ತದ್ವಿನಮನೈಷೀತ್ ।

ವೇತಾಲಪಂಚವಿಂಶತಿ

ಕಥೋಪಕ್ರಮ

ಗೋದಾವರಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜನಪದವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ
ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ವಿಕ್ರಮಸೇನಮಹಾರಾಜನ ಪುತ್ರನಾದ
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನೆಂಬ ರಾಜನು ಅತ್ಯಂತ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಇದ್ದನು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತ ರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಭಿಕ್ಷುವು
ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ಹಣ್ಣನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಜನೂ ಸಹ ಪ್ರತಿದಿನವೂ
ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು
ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆಯಲು, ಒಮ್ಮೆ ಸಭೆಗೆ ಬಂದ ಆ
ಭಿಕ್ಷುವು ಎಂದಿನಂತೆ ರಾಜನಿಗೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಭಾಗೃಹದಿಂದ ಹೊರಟ
ನಂತರ ರಾಜನು ಆ ದಿನ ಆ ಫಲವನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ರಕ್ಷಕನೊಬ್ಬನ
ಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಜಾರಿದ ಆಟದ (ವಾಡಿಸುವ) ಮಂಗನ ಮರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು.
ಆ ಮಂಗವು ಯಾವಾಗ ಆ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದಿತೋ ಆಗ ಆ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಒಂದು
ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ರತ್ನವು ಹೊರಬಂದಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ಅದನ್ನು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು—

ಭಿಕ್ಷುವು ತಂದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನಾನು ನಿನ್ನ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ನೀನು
ಅವುಗಳನ್ನು (ಪ್ರತಿದಿನ) ಎಲ್ಲಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ? ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನು
ಭಯದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಚ್ಛಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು—ಒಡೆಯ, ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು

ಹಾಗೆಯೇ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಬಿಸಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ನೀವು ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಕೂಡಲೆ ಆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತೇನೆ' ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನು ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಹೊರಹೋಗಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು-ಒಡೆಯ, ಆ ಹಣ್ಣುಗಳು ಕೋಶದಲ್ಲೇ ಒಣಗಿ, ಅವುಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿರಣಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುವ ರತ್ನರಾಶಿಯನ್ನು ಕಂಡೆ' ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ರಾಜನು ಆ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾರನೇ ದಿನ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಕೇಳಿದನು- "ಭಿಕ್ಷುವೇ! ಏಕೆ ಇಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ವ್ಯಯಮಾಡಿ ದಿನವೂ ನನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವೆ? ನೀನು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವವರೆಗೂ ನಾನು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದನು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜನನ್ನು ಭಿಕ್ಷುವು ಜನರಿಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ (ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು- "ವೀರನೇ! ನಿನ್ನಿಂದ ಆಗಬಹುದಾದ ಸಹಾಯವೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು "ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದನು.

ಅನಂತರ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಪುನಃ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು- "ಪ್ರಭುವೇ! ಬರುವ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿಯಂದು ರಾತ್ರಿಯಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಮಹಾಸ್ಮಶಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನೀನು ಬರಬೇಕು", ಎಂದು. ಅನಂತರ ಆ ರಾಜನು "ಆಗಲಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಲು ಆ ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲನೆಂಬ ಭಿಕ್ಷುವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು.

ಅನಂತರ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಆ ಮಹಾಸ್ಮಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನು ಭಿಕ್ಷುವಿಗೆ ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಖಡ್ಗಪಾಣಿಯಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಆ ಮಹಾಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಮಂತ್ರನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು-"ಭಿಕ್ಷುವೇ! ಇಗೋ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಲಿ, ಹೇಳು? ಎಂದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಹೇಳಿದನು-

"ರಾಜನೇ! ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ, ಆಗ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೀಯೆ. ಅದರಿಂದ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಾರದ್ದೋ ಒಂದು ಶವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು ನನಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು" ಎಂದನು.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ವೀರನಾದ ರಾಜನು "ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸತ್ಯವಂತನಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು. ಹೇಗೋ ಆ ಸ್ಮಶಾನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ತಲುಪಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿದನು. ನೋಡಿದವನೇ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಏರಿ ಅದರ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆ ಶವವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿದನು. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಆ ಶವವು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಜೀವವಿರುವಂತೆ ಜೋರಾಗಿ ಕಿರುಚಿತು. ಆಗ ಆ ರಾಜನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಅತ್ಯಂತಕರುಣೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸುವವನಂತೆ ಯಾವಾಗ ಅವನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದನೋ, ಆಗ ಆ ಶವವು ಅಟ್ಟಹಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಆಗ ರಾಜನು ಆ ಶವದೊಳಗೆ ಬೇತಾಳವು ಸೇರಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಂಡು-"ಏಕೆ ನಗುತ್ತೀಯೆ? ಬಾ ಹೋಗೋಣ" ಎಂದು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದನೋ ಆಗ ಆ ಬೇತಾಳವು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ಕಂಡಿತ್ತೋ ಹಾಗೆ ಮರದ ಮೇಲೆಯೇ ನೇತಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡನು. ಆ ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಮರವನ್ನು ಏರಿ ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಆ ಶವವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದನು. ವೀರರ ಮನಸ್ಸು ವಜ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅಕಂಪ್ಯವಾದದ್ದು. ಅನಂತರ ಹಾಗೆ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದ ಶವವನ್ನು ತನ್ನ ಭುಜದ ಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಹಾಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆ ಶವದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇತಾಳವು ಆ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿತು-"ರಾಜನೇ! ದಾರಿ ಸಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು-

ಮೃಗಾಂಕವತಿಯ ಕಥೆ

ಹಿಂದೆ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ್ವಜನೆಂಬ ರಾಜನೊಬ್ಬನಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಇಂದುಲೇಖಿ, ತಾರಾವಲಿ ಹಾಗೂ ಮೃಗಾಂಕವತಿ ಎಂಬ ಅತಿಗುಣವತಿಯರಾದ ಮೂವರು ರಾಜಕುಮಾರಿಯರು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದ ಹೆಂಡತಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಯಾವ ಶತ್ರುಗಳ ಭಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮದ್ವಜನು ಆ ಮೂವರು ಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು.

ಒಮ್ಮೆ ವಸಂತೋತ್ಸವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಉದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದ ರಾಜನು ಆ ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಅವು ಹೂಗಳ ಮಕರಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದವು. ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಬಳುಕುತ್ತಾ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯರೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸವಿಯುತ್ತಾ, ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಹಾಡನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಸಂತಸದಿಂದಿದ್ದನು.

ಆಗ ಇಂದುಲೇಖಿಯ ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಡಿದಿದ್ದ ತಾವರೆಯ ಆಕೆಯ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ತಕ್ಷಣವೇ, ಸುಕುಮಾರಿಯಾದ ಅವಳ ಎದೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಾಯಗಳಾದವು. ಆ ಕೂಡಲೆ ರಾಣಿಯು, ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಎನ್ನುತ್ತಾ ಮೂರ್ಛಿತಳಾದಳು. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ರಾಜ ಮತ್ತು ಸೇವಕ ಜನರು ದುಃಖಗೊಂಡರು. ತಕ್ಷಣವೇ, ತಂಪಾದ ತಿಳಿನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿ, ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡಿದರು.

ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದಿರುವ ಅವಳನ್ನು ಕಂಡು ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಎರಡನೆಯವಳಾದ ತಾರಾವಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಚಂದ್ರಶಾಲೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನೇರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ತಾರಾವಲಿಯು ತನ್ನ ಗಂಡನೊಂದಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಿದ್ರಿಸಿದಳು. ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅವಳ ಸೀರೆಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಸರಿಯಿತು. ಆಗ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಅವಳ ಮೈಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು. ಕೂಡಲೇ ಮೈಸುಟ್ಟಂತಾಗಿ 'ಅಯ್ಯೋ ಸುಟ್ಟುಹೋದೆ' ಎಂದು ಚೀರುತ್ತಾ ಮೇಲೆದ್ದಳು. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತ ರಾಜನು,

ಇದೇನು? ಏನಾಯಿತು? ಎಂದು ಗೊಂದಲಗೊಂಡು ಕೂಡಲೆ ಮೇಲೆದ್ದನು. ತಾರಾವಲಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಸುಟ್ಟ ಗಾಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಇದು ಹೇಗಾಯಿತೆಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅವಳು 'ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಸುಟ್ಟಗಾಯಗಳಾಗಿವೆ' ಎಂದು ಅಳತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳ ಚೀರಾಟದಿಂದ ಬೆದರಿದ ಪರಿಜನರೂ ಕೂಡಲೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವಳ ದುಃಖವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಾಜನು ಆ ಪರಿಜನರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವಳಿಗಾಗಿ ತಂಪಾದ ಕಮಲಗಳ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದನು. ಅವಳ ಮೈಗೆ ಗಂಧದ ಲೇಪನವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿದನು.

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ರಾಜನ ಮೂರನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮೃಗಾಂಕವತಿಯು ತಿಳಿದು, ತಾರಾವಲಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟಳು. ನಿಶ್ಚಬ್ದವಾದ ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ಎಲ್ಲೋ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಒನಕೆಯ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸಿತು. ಆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಅವಳ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಬೊಬ್ಬೆಗಳುಂಟಾದವು. ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಅವಳು ತಕ್ಷಣವೇ, 'ಅಯ್ಯೋ, ಸತ್ತೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಳು. ಪರಿಜನರು ಕೂಡಲೆ ಅವಳನ್ನು ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿದರು. ರಾಜನಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು.

ರಾಜನು ಮೃಗಾಂಕವತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಏನಾಯಿತೆಂದನು. ಆಗ ಅವಳು 'ಒನಕೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕಾರಣ ನನ್ನ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಬೊಬ್ಬೆಗಳುಂಟಾಗಿವೆ' ಎಂದಳು. ತಕ್ಷಣವೇ ರಾಜನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಗೆ ಗಂಧಲೇಪನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಆರೈಕೆಯನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದನು.

ಆಮೇಲೆ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದನು 'ಇದೇನು ವಿಚಿತ್ರ, ಒಬ್ಬಳ ಮೈಮೇಲೆ ಕಮಲವು ಬಿದ್ದ ಕಾರಣ ಗಾಯಗಳಾದವು. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳ ಮೈಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮೈ ಸುಟ್ಟುಹೋದಂತೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಮೃಗಾಂಕವತಿಗಾದರೋ, ಕೇವಲ ಒನಕೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ

ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಬೊಬ್ಬೆಗಳೇ ಎದ್ದಿವೆ. ಈ ಮೂವರು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲೆಯರು. ಇವರ ಈ ಮೃದುತನ ಗುಣವೇ ಆದರೂ, ದೋಷವೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಾನೇ ಅಧನ್ಯನೇನೋ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುತ್ತಿದೆ’ .

ಹೀಗೆ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದ ಆ ರಾಜನಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ನಿದ್ರೆಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಬಹಳ ದೀರ್ಘಕಾಲವೆಂಬಂತೆ ಕಳೆದ. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ರಾಜನು ಅನೇಕ ವೈದ್ಯರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಆ ಮೂವರು ರಾಣಿಯರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಆಘಾತಗಳಾಗದಂತೆ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಇದರಿಂದಾಗಿ, ಮುಂದೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವನು ಅತ್ಯಂತ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸಿದನು.

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿದ ಬೇತಾಳನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು ‘ಎಲೈ, ರಾಜನೆ, ಈ ಮೂವರು ರಾಣಿಯರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲೆ? ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದೆ ನಾನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಾಪದಂತೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಸಾವಿರಾರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಸಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಎಚ್ಚರಿಕೆ.’

ಆಗ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ‘ಎಲೈ ಬೇತಾಳನೆ, ಕೇವಲ ಒನಕೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾರ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಬೊಬ್ಬೆಗಳುಂಟಾದವೋ ಅವಳೇ ಅಂದರೆ ಮೃಗಾಂಕವತಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದುಲೇಖಿಯ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕಮಲವು ಬಿದ್ದು ಅವಳ ದೇಹಕ್ಕೂ ಕಮಲಕ್ಕೂ ಸಂಪರ್ಕವುಂಟಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ತಾರಾವಲಿಯ ಮೈಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೋ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಬೊಬ್ಬೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲ ಇಬ್ಬರೂ ಇವಳಿಗೆ ಸಮರಲ್ಲ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದನು.

ಮೌನಮುರಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಬೇತಾಳನು ಮತ್ತೆ ಶಿಂಶಪಾಮರದ ಮೇಲೆ ಜೋತಾಡತೊಡಗಿದನು.

ರಾಜನೂ ಕೂಡ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಆ ಬೇತಾಳವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಸರಿಸಿದನು.

ಕಥೋಪಸಂಹಾರ

ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಬೇತಾಳನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು. ಮಹಾಸಾಹಸಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಇವನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದು ಆ ದುಷ್ಟನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಇವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತೇನೆ!"

ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ಬೇತಾಳನು ರಾಜಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು, "ಮಹಾರಾಜ! ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ಅತಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ! ಆದರೂ ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವೆ! ಯಾರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರರು! ಇಂಥ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿನ್ನ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಈಗ ನೀನು ಈ ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನಾನು ಇದರಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ನಿನ್ನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆದುಕೋ! ಯಾರಿಗಾಗಿ ನೀನು ಈ ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆಯೋ, ಆ ದುಷ್ಟಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಇಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ನನ್ನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿನಗೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ! ಮಹಾರಾಜ! ಆ ದುಷ್ಟನಿಗೆ ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು- 'ನನಗೆ ಆ ರೀತಿ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಲು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ! ಮೊದಲು ನೀನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸು! ಅನಂತರ ನಾನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ!' ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಅವನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ಯಾವಾಗ ತೋರಿಸುವನೋ, ಆಗ ನೀನು ನಿನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಅವನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡಬೇಕು! ಆಗ, ಅವನು ಯಾವ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿರುವನೋ, ಆ ಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ! ನೀನು ಹೀಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ! ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟು ವಿಳಂಬ ಮಾಡಿದ್ದು! ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಿ! ಈಗ ಹೊರಡು!"

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಆ ಬೇತಾಳನು ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಶವದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದ!

ಅನಂತರ, ರಾಜಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನು ಬೇತಾಳನ ಮಾತಿನಿಂದ, ಆ 'ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲ' ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು, ತನ್ನ ಅಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉದ್ಯತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ ಆ ಮಾನವಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಆ ವಟವೃಕ್ಷದ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು ಹೊರಟ.

ರಾಜಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನು ಶವವನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದ ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಎದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ "ರಾಜಾ! ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಹು ದುಷ್ಟರವಾದ ಮಹಾ ಅನುಗ್ರಹವು ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ಆಯಿತು! ನಿನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಎಲ್ಲಿರುವನು? ಆಹಾ! ಎಲ್ಲಿಯ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯ?! ಎಲ್ಲಿಯ ಇಂಥ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಸಮಯ? ನೀನು ರಾಜರ ಕುಲಗಳಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಜನರು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಜೀವವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ಉಪಕಾರಮಾಡುವೆ! ಮಹಾನ್ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಹತ್ವವು ಇದೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ! ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ತಪ್ಪಲಾರರು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಆ ಶವವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿಕೊಂಡ. ಅನಂತರ ಆ ಶವಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ, ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಆ ಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯೆ ಇಟ್ಟ. ಅನಂತರ ಅವನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೂದಲಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಶವದ ಮೇಲಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನನಾದ. ಧ್ಯಾನಬಲದಿಂದ ಮಾನವಶವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಬೇತಾಳನನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ. ಮೊದಲು ಈ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಕಪಾಲದಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ. ಅನಂತರ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹೊಸ ದಂತಪುಷ್ಪಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದ. ರಕ್ತದ ಸುಗಂಧಲೇಪನ ಮಾಡಿದ. ಮಾನವ

ನೇತ್ರಗಳ ಧೂಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ನರಮಾಂಸದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ "ರಾಜಾ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರಾಧಿರಾಜನಿಗೆ ನೀನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು. ಅದರಿಂದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ವರಪ್ರದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ."

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು ಬೇತಾಳನ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ "ಹೇ ಮಹಾತ್ಮ! ಆ ರೀತಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಮೊದಲು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ. ಆನಂತರ ನಾನು ಹಾಗೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ."

ಆಗ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೋರಲು ಬಿದ್ದನು. ಆಗ ರಾಜನು ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಖಡ್ಗಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿದ. ನಂತರ ಎದೆಯನ್ನು ಬಗೆದು ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಳೆದು, ಆ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಅವನ ಶಿರವನ್ನೂ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂತಗಣಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಲು, ಬೇತಾಳನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಆ ಮಾನವಶವದೊಳಗಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. "ರಾಜಾ! ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಧರಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗುವ ಯಾವ ಬಯಕೆಯಿತ್ತೋ ಆ ಉದ್ದೇಶವು, ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೋ".

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ರಾಜನು ಹೇಳಿದ "ಯೋಗೀಂದ್ರ! ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಯಾವ ಅಭೀಷ್ಟವು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಆದರೂ ಅಮೋಘ ವಚನನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಕಥೆಗಳು ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರ ರೂಪವಾದ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆ ಕಥೆಯೂ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತವೂ ಪೂಜನೀಯವೂ ಆಗಲಿ.

ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಬೇತಾಳನು ಮಾನವಶವದಿಂದ ಹೊರಹೋಗಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಯೋಗಮಾಯೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು.

ಸಕಲದೇವಗಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ರಾಜಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರನು ಆದೇಶವಿತ್ತನು. "ವತ್ಸ ವಿದ್ಯಾಧರಮಹಾರಾಜಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟವಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಪಟಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ನೀನು ಕೊಂದಿದ್ದು ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು. ಮ್ಲೇಚ್ಛರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಲು ಹಾಗೂ ದುರಾಚಾರಿಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡಲು ನೀನು ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಇಬ್ಬರೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ, ನನ್ನ ಅಂಶದಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಭೂಮಂಡಲದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನೂ ಪಾತಾಳಲೋಕವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜನಾಗುವೆ. ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಸ್ವರ್ಗೀಯಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಅವಿಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ. ನಾನು ನೀಡುವ ಈ 'ಅಪರಾಜಿತ'ವೆಂಬ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊ, ಇದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾನು ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಶಿವನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ರತ್ನಪ್ರಾಯವಾದ ಆ ದಿವ್ಯ ಖಡ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಆಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶಿವನನ್ನು ತನ್ನ ವಚನಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲು, ಅವನು ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯನಾದನು.

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಗಲು ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ತನ್ನ ನಗರವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಪುರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವಮಾಡಿ ರಾಜನನ್ನು ಸಂಪೂಜಿಸಿದರು. ಆಗ ಅವನು ಸ್ನಾನ, ದಾನ, ಶಿವಪೂಜೆ, ಗೀತೆ, ನರ್ತನ, ವಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದ ಆ ದಿನವನ್ನು ಕಳೆದನು.

Vethalapanchavimshathi

Kathopakrama

On the bank of River Godavari, there was a country named 'Pratishtaana'.

Son of Vikramasena named 'Trivikramasena' a celebrated king equaling Indra in valor ruled that country. When the king attended the court, a Buddhist mendicant (Bhikshu) named Kshaantisheela daily visited the king and offered him a fruit. The king just took the fruit and handed it over to the treasurer who was standing next to him. In this manner twelve years passed.

One day the mendicant as usual gave the fruit to the king and left the court premises. On that day, the king gave that fruit to a 'performing monkey cub' which had escaped from its guardian and had entered the court by chance. The moment the monkey ate it, a priceless excellent precious stone fell out of the bitten fruit. The king saw that and questioned the treasurer-'Where have you kept the fruits offered by the mendicant which I handed over to you daily?' The treasurer answered with fear-"Lord! I threw all the fruits through the window into the treasury. If permitted, I will go and search for them."

He went out permitted by the king and returned within some seconds and said-"Lord! I found a heap of rotten fruits and countless precious stones shining in their midst."

The king ordered the gems to be placed in the treasury.

Next day, when the mendicant came, the king said to him. "Hey Bhikshu! Why do you serve me like this spending so much wealth? If you do not tell me the reason for your action. I will not accept any more fruit from you."

The mendicant took the king to an isolated place and said. "O Brave one! There is some achievement that can be completed only with the help of a courageous king like you." The king agreed to help. The mendicant was happy and said to the king again—"Lord! You should meet me in the large cremation ground, under the fig tree, on the forthcoming fourteenth night of the dark half of the lunar month." The king promised to meet him as requested and the mendicant Shaantisheela returned to his monastery happily.

On the fourteenth day of the dark half of the lunar month the honorable king remembered the request of the mendicant; wore a blue turban on his head; held a sword in his hand; and went to the cremation ground at night fall. He searched for the mendicant here and there in that cremation ground; found him sitting under a fig tree reciting some chants.

He approached him and said—"Bhikshu! I have come as I promised! What do you want me to do now? Tell me!"

The Bhikshu saw the king; was very happy and said—"King! If you want to please me, go in the southern direction alone towards that Shimshapaa tree at a distance; bring me the corpse hanging there; and thus help me."

The king who never broke any promise he ever made, heard his words, said "So be it"; and walked in the southern direction. After he walked in that cremation ground alone like this for some distance, he saw a Shimshapaa tree and a corpse hanging from that tree. He climbed the tree; cut the rope tied to the corpse; and made it fall on the ground. The moment the corpse touched the ground; it cried loudly as if it had become alive. Then the king climbed down the tree; wondered if the person was alive; and touched it moved by kindness. Immediately the corpse laughed uproariously.

The king then understood the corpse to be possessed by a spirit (Vetaala) and said without fear—"Why are you laughing? Come on, let us go".

Before he finished his words he saw the corpse had vanished from the ground. He looked up and found that the corpse was hanging from the tree as before.

Again the king climbed up the tree; brought down the corpse with great effort; placed it on his shoulder and started walking silently. The minds of the brave ones are harder than the diamond and never tremble in fear.

The spirit spoke to him through the corpse's mouth-

'King! You are undergoing an unnecessary strain. So let me entertain you with a story. Listen-

Story of Mrugankavati

Once a king named Dharmadhvaja ruled the city Ujjayini. He married three beautiful princesses and loved them dearly. Their names were Indulekhaa, Taaraavalee and Mrgaankavati. The king, who had conquered all his enemies, lived with his three queens happily.

It was the time of spring festival. He went to the garden to sport with his wives. The garden was very beautiful.

It appeared like the string bow of Manmatha, the god of love, with the row of bees acting like the bow-string, and the creepers bending with the weight of the flowers acting like the bow.

The cuckoo birds perched on the top of the trees sang melodiously as if it was the voice of Manmatha.

The King like Indra sported with his queens there and consumed wine which could fill life even in Manmatha.

Indulekhaa was seated next to him. The king playfully pulled her hair. Then the lotus flower she had placed on her hair slipped and fell on her lap. She was wounded by that flower and started to scream in pain—"Ha!Ha!" and fainted.

The king was worried and got some water through the maids to sprinkle on her and woke her up. He took her back to the capital; got her checked by the doctors and treated her with various medicines.

After she recovered the king ascended the moon-terrace with his other queen Taaraavalee. As the king was tired, they both slept on a comfortable bed in that room. The queen was lying on the lap of the king. From the window the cool rays of the moon fell on her body. Immediately she jumped out of the bed screaming-

“Ha! I am burnt!”

The king woke up anxiously and asked-“What is it?”

He saw that she had burn-sores all over her body.

He asked her -

“How did this happen?”

Taaraavalee told him that the moonlight coming through the window touched her body and she was burnt by the moon rays.

Seeing her moaning in pain and crying profusely, the king became apprehensive and called for the maids; arranged for a bed made of softest petals of lotus for her to lie down; got her sores treated with cooling ointments and sandal paste.

His third queen Mrgaankavati heard about the accidents that the other two queens met with. She decided to give company to the king and left her Harem and started walking towards the place where the king was staying.

The night was silent. Even birds made no noise. But from somewhere far the sound of pounding paddy grains reached the queen’s ears. The moment she heard it, she screamed in pain-

"Ha! I am dead!"! She started wringing the hands and collapsed on the road itself. The maids helped the crying queen back to her apartment and made her comfortably lie on the bed. Anxiously, they checked her hands and found that she had sores on her palms like bees resting on a lotus. They reported the matter to the king. The king rushed towards her apartment worried and anxious and asked her how she was wounded.

She showed her sore-filled palms and said-

"Lord! When I heard the sound of the pestle, I got these sores."

The king got her treated with cooling ointments and sore-healing medicines.

"One was wounded by the falling lotus; another was burnt by the moonlight; and the third got sores on her palms by hearing the sound of grains getting pounded with a pestle!"

Thus thinking, the King who had three queens to boast about, spent his night alone wandering from one harem to the other. For him the night divided into three 'Yaamas' (measure of time) was like hundred 'Yaamas'. In the morning he arranged for expert doctors to attend to his queens' ailments; got them cured; and spent his days happily with them.

"After the story was finished, Vetaala asked the king- "King! Who is the most delicate of these three queens?" "The queen who got sores in her palms by the sound of the pounding without actually "touching the pestle is the most delicate of all; the other two had wounds and boils by the

contact of the flower and moon rays; and so are not equal to her.” As the king broke the silence with these words, the Vetaala flew back to the Shimshapaa tree. The King with his determination unbroken walked towards the tree making quick steps.

Kathopasamhara

Seeing the king, Vetala thought thus-‘I am pleased with the noble characters of this great king. Therefore I will cheat that deceitful mendicant and bestow the Siddhi (result) of this task to this king for the good of the world’. Thus thinking the Vetala said to the king-‘King! Though exhausted by walking to and fro in this cremation ground in this terrifying dark night, you look happy only. You do not feel disturbed in any way. I am amazed at your determination. I am pleased also by your courage. You take this corpse and go. I will also leave. But follow my instructions carefully. That mendicant for whose sake you are taking this corpse is a wicked man. Tonight he will invite me to manifest in this corpse and will worship me. He wants to offer you to me by killing you. He will ask you to lie down on the ground, prostrate and salute the deity. At that time you tell that wicked man-‘I do not know how to salute. Please show me how to do it’. When he prostrate on the ground and shows you how to do it, you take your sword and chop off his head. The emperorship of Vidyadhara desiring for which he is doing all these efforts will then belong to you. Otherwise this mendicant will kill you and fulfill his desire. That is why I delayed you

all this time breaking you silence again and again. May you succeed, go now.'

Vetala left the corpse and vanished.

The king understood by the words of Vetala, the wicked nature of the mendicant and his evil plan to kill him to get his desire fulfilled. Pleased at heart by the Vetala's timely advice, he walked towards the fig tree ready to face the evil mendicant.

King Vikramasena carried the corpse on his shoulder and went to the fig tree in the cremation ground where the mendicant Kshaantisheela was waiting for him on that new moon night. The mendicant was seated inside the mandala. The mendicant got up as soon as he saw the King. He said—"King! You have done a great service to me not possible for anyone else on this earth. Who can equal you? What sort of a great task this is! What sort of a time and place this is! It is true indeed when they praise you as the greatest among kings! Who else will neglect one's own comforts and do service to others? This is greatness of the great men that they do not swerve from completing the intended task even at the cost of their own lives." The mendicant was happy that his wish was getting fulfilled. He got the corpse on the shoulder of the king down on to the ground. He bathed the corpse; garlanded it; and placed it inside the circle. He then applied ashes all over his body; wore a sacred thread made of hair; covered himself with the cloth which was on the corpse.

Then by the power of meditation, the mendicant worshipped the spirit inside the corpse

in the due manner. He offered Arghya (water) from the skull-bowl; flower from the clean new teeth; application of fragrant paste with blood; fragrant smoke from human eye; flesh as food; finished the worship and said to the King who was seated nearby- "King! Salute this great king of Magical hymns who has manifested in this corpse by falling fully in the ground with all your eight limbs touching the ground. He will give you any boon you desire." The King remembered the warning of Vetaala and said- "Bhagavan! I do not know how to salute in that manner. You please show me how to do it. Then I will do exactly as you said." The mendicant showed him the method by himself lying on the ground, prostrate. The King immediately chopped off his head with the sword; tore open his chest and took out the heart and offered the head and the heart to the Vetaala. All the dead spirits praised him with good words. Vetaala was pleased by the king's action. It spoke to him through the corpse-"King! This mendicant wanted the emperorship of Vidyaadharas. You will get the same after the end of your life as a king on this earth, ask for a boon".

The King said-"Yogeendra! If you are pleased, what boon will not be possible for me? Yet I ask you this boon; I know your words will not fail. Let these twenty four pleasant stories with questions and answers you told me complete with the twenty-fifth one which fulfilled the desires become famous in the world and become praiseworthy." Thus prayed by the King, Vetaala said- "King! Let it be so! and came out of the corpse and went back to its abode

through Yoga-Maayaa. Lord Shiva appeared there along with his groups of Gods pleased by all this. The king saluted him with devotion. Lord Shiva said—"Well-done my child! You have killed the deceitful ascetic who wanted to attain the emperorship of Vidyaadharas. You and Vikramaaditya have been created with my essence to subdue the demons who have taken birth on this earth as lowly beings and for controlling the arrogant wicked men. Therefore you will keep in control the entire earth with its islands and nether worlds; later become the emperor of Vidyaadharas.

There you will enjoy the pleasures of that world for long and renounce them by your own will and will get absorbed in me at the end. Accept this sword named 'Aparaajita (unconquerable)'. With the help of this sword you will be able to accomplish whatever I told you. Lord Shiva gave him the sword. The king offered him flowers of hymns. Lord Shiva disappeared along with the Gods.

After all the work was completed, and the night disappeared, the King entered his city in the morning. The people of his city welcomed him with festivities. He spent the day taking bath; charity; worship of Shiva; music and songs.

द्वितीयः पाठः

शुकनासोपदेश-सङ्ग्रहः

पीठिका

एषः कथाभागः बाणभट्ट-विरचित-कादम्बरी-गद्य-काव्यात्
स्वीकृतः । अस्मिन् काव्ये चन्द्रापीडः, पुण्डरीकश्च नायकौ ।

तारापीड-महाराजस्य पुत्रः चन्द्रापीडः । चन्द्रापीडः बाल्यादपि
कुशलः, बुद्धिमान् च । श्रेष्ठ-गुरूणां सकाशे सर्वविध-विद्या अधीत्य
विद्यया, विनयेन च विभूषितः अभवत् । तस्य यौवनं, चातुर्यं
सर्वविद्या-कुशलतां च समीक्ष्य महाराजः तारापीडः तस्य
यौव्वराज्याभिषेकं कर्तुम् इष्ये । तस्मिन् समये स्वपुत्रस्य चन्द्रापीडस्य
कृते मन्त्रिणः शुकनासस्य उपदेशः अत्यन्तम् आवश्यकः इति विचिन्त्य
तं शुकनासस्य समीपं प्रेषयामास । तत्र शुकनासः चन्द्रापीडम्
बहुसमीचीनतया उपदिदेश । स च उपदेशः शुकनासोपदेशः इत्येव
अत्यन्तं प्रसिद्धः ।

‘यौवनं धनस्मपत्तिः प्रभुत्वम् अविवेकिता ।

एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम्’ ॥

इत्युक्तप्रकारेण यौवने वर्तमानस्य मनुष्यस्य बुद्धिः सामान्यतया
धनसम्पत्त्यादिभिः चञ्चला अविवेकभूयिष्ठा च भवति । अतः अहङ्कारेण
स्वकर्तव्यानां ज्ञानं नश्यति । तस्मिन् समये गुरूणां, ज्येष्ठानां च सूक्तं
मार्गदर्शनम्, आवश्यकम् । इदानीमपि शुकनासोपदेशस्य अध्ययनेन पुनः
पुनः चिन्तनेन च अस्माकं बुद्धिः शुद्धा, निशिता, सकल-सज्जन-

प्रशंसनीया, सर्व-विध-समस्या-परिहारकुशला, जीवननिर्वहणे बहुसमर्था च भविष्यति इति सुविदितम् । अतः पदवी-कक्षायाम् अध्ययनं कुर्वतां युवच्छात्राणामपि एष उपदेशः अत्यन्तं सूक्तः इति प्रतिभाति । तदर्थमेव शुकनासोपदेशस्य भागः अत्र पाठ्यांशत्वेन प्रदत्तः ।

* * *

१) एवं समतिक्रामत्सु दिवसेषु राजा चन्द्रापीडस्य यौवराज्याभिषेकं चिकीर्षुः प्रतीहारान् उपकरण-संभार-संग्रहार्थम् आदिदेश । समुपस्थित-यौवराज्याभिषेकं च तं कदाचिद् दर्शनार्थम् आगतम् आरुढविनयमपि विनीततरं-कर्तुम् इच्छन् शुकनासः सविस्तरमुवाच-, तात चन्द्रापीड, विदितवेदितव्यस्य अधीत-सकल-शास्त्रस्य ते नाल्पम् अपि उपदेष्टव्यमस्ति । केवलं च निसर्गत एव अभानुभेद्यम् अप्रदीप-प्रभापनेयम् अतिगहनं तमो यौवनप्रभवम् । अपरिणामोपशमो दारुणो लक्ष्मीमदः । अनञ्जनवर्ति-साध्यम् अपरम् ऐश्वर्यतिमिरान्धत्वम् । इत्यतो विस्तरेणाभिधीयसे ।

२) गर्भेश्वरत्वम् अभिनवयौवनत्वम् अप्रतिमरूपत्वम् अमानुषशक्तित्वं चेति महतीयं खलु अनर्थ-परम्परा । सर्वाविनयानाम् एकैकमपि एषामायतनम्, किमुत समवायः । यौवनारम्भे च प्रायः शास्त्र-जल-प्रक्षालन-निर्मलापि कालुष्यमुपयाति बुद्धिः । अपहरति च वात्येव शुष्कपत्रं समुद्धूत-रजोभ्रान्तिः अतिदूरम् आत्मेच्छया यौवनसमये पुरुषं प्रकृतिः । नाशयति च दिङ्मोह इव उन्मार्गप्रवर्तकः पुरुषम् अत्यासङ्गो विषयेषु ।

३) भवादृशा एव भवन्ति भाजनानि उपदेशानाम् । अपगतमले हि मनसि स्फटिकमणाविव रजनिकर-गभस्तयो विशन्ति सुखेन

उपदेशगुणाः। गुरुवचनम् अमलमपि सलिलमिव महदुपजनयति श्रवणस्थितं शूलम् अभव्यस्य । इतरस्य तु करिण इव शंखाभरणम् आननशोभा-समुदयम् अधिकतरम् उपजनयति । हरति अतिमलिनम् अन्धकारमिव दोषजातं प्रदोष-समय-निशाकर इव गुरूपदेशः प्रशमहेतुर्वयः परिणाम इव पलित-रूपेण शिरसिज-जालम् अमलीकुर्वन् गुणरूपेण तदेव परिणमयति। अयमेव च अनास्वादित-विषयरसस्य ते काल उपदेशस्य। विषय-विष-सम्मूर्च्छिते हि हृदये जलमिव गलति उपदिष्टम् । अकारणं च भवति दुष्प्रकृतेः अन्वयः श्रुतं च अविनयस्य। चन्दन-प्रभवो न दहति किमनलः? किं वा प्रशमहेतुनापि न प्रचण्डतरीभवति वडवानलो वारिणा?

४) गुरूपदेशश्च नाम पुरुषाणाम् अखिल-मल-प्रक्षालन-क्षमम् अजलं स्नानम्, अनुपजात-पलितादि-वैरूप्यम् अजरं वृद्धत्वम्, असुवर्णविरचनम् अग्राम्यं कर्णाभरणम्, अतीतज्योतिः आलोकः, नोद्वेगकरः प्रजागरः । विशेषेण तु राज्ञाम् । विरला हि तेषामुपदेष्टारः। प्रतिशब्दक इव राजवचनम् अनुगच्छति जनो भयात् । उद्दाम-दर्प-श्वयथु-स्थगितश्रव-विवराश्च उपदिश्यमानमपि ते न शृण्वन्ति । शृण्वन्तोऽपि च गजनिमीलितेन अवधीरयन्तः खेदयन्ति हितोपदेश-दायिनो गुरुन् । अहंकार-दाह-ज्वर-मूर्च्छान्धकारिता विह्वला हि राजप्रकृतिः, अलीकाभिमानोन्मादकारीणि धनानि, राज्य-विषय-विकार-तन्द्रा-प्रदा राजलक्ष्मीः ।

५) आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनिवेशी लक्ष्मीमेव प्रथमम् । इयं हि खड्ग-मण्डलोत्पल-वन-विभ्रम-भ्रमरी लक्ष्मीः क्षीरसागरात् पारिजात-पल्लवेभ्यो रागम्, इन्दुशकलादेकान्तवक्रताम्, उच्चैःश्रवसः

चञ्चलताम्, कालकूटात् मोहनशक्तिम्, मदिराया मदम्, कौस्तुभमणेः नैष्ठुर्यम्, इत्येतानि सहवास-परिचय-वशात् विरहविनोदचिह्नानि गृहीत्वैव उद्गता । न हि एवं विधम् अपरिचितमिह जगति किञ्चिदस्ति यथेयमनार्या । लब्धापि खलु दुःखेन परिपाल्यते । दृढगुण-संदान-निस्पन्दीकृतापि नश्यति । न परिचयं रक्षति । नाभिजनमीक्षते । न रूपमालोक्यते । न कुलक्रममनुवर्तते । न शीलं पश्यति । न वैदग्ध्यं गणयति । न श्रुतमाकर्णयति । न धर्ममनुबुध्यते । न त्यागमाद्रियते । न विशेषज्ञतां विचारयति । नाचारं पालयति । न सत्यमनुबुध्यते, न लक्षणं प्रमाणीकरोति । गन्धर्व-नगर-लेखेव पश्यत एव नश्यति ।

६) एवं विधयापि च अनया दुराचारया कथमपि दैववशेन परिगृहीता विक्लवा भवन्ति राजानः । सर्वाविनयानाम् अधिष्ठानतां च गच्छन्ति । मिथ्या-माहात्म्य-गर्वनिर्भराश्च न प्रणमन्ति देवताभ्यः, न पूजयन्ति द्विजातीन्, न मानयन्ति मान्यान्, नार्चयन्ति अर्चनीयान्, नाभिवादयन्ति अभिवादनाहान्, नाभ्युत्तिष्ठन्ति गुरून्, अनर्थक-आयास-अन्तरित-उपभोग-सुखम् इति उपहसन्ति विद्वज्जनम्, जरा-वैक्लव्य-प्रलपितमिति पश्यन्ति वृद्धोपदेशम्, आत्मप्रज्ञापरिभव इति असूयन्ति सचिवोपदेशाय, कुप्यन्ति हितवादिने ।

७) सर्वथा तमभिनन्दन्ति, तमालपन्ति, तं पार्श्वे कुर्वन्ति, तं संवर्धयन्ति, तेन सह सुखमवतिष्ठन्ते, तस्मै ददति, तं मित्रतामुपजनयन्ति, तस्य वचनं शृण्वन्ति तत्र वर्षन्ति, तं बहु मन्यन्ते, तम् आसताम् आपादयन्ति योऽहर्निशम् अनवरतम् उपरचिताञ्जलिः अधिदैवतमिव विगतान्यकर्तव्यः स्तौति, यो वा माहात्म्यमुद्गावयति ।

८) आभिचारक्रियाः क्रूरैकप्रकृतयः पुरोधसो गुरवः, पराभिसंधानपरा मन्त्रिण उपदेष्टारः, सहज-प्रेमार्द्र-हृदयानुरक्ता भ्रातर उच्छेद्याः ।

९) तदेवं प्राये अतिकुटिल-कष्ट-चेष्टा-सहस्र-दारुणे राज्यतन्त्रेऽस्मिन् महामोह-कारिणि च यौवने कुमार, तथा प्रयतेथा यथा नोपहस्यसे जनैः, न निन्द्यसे साधुभिः, न धिक्क्रियसे गुरुभिः नोपालभ्यसे सुहृद्भिः, न शोच्यसे विद्वद्भिः, न प्रतार्यसेऽकुशलैः नावलुप्यसे सेवकवृक्कैः, न वञ्च्यसे धूर्तैः, न प्रलोभ्यसे वनिताभिः, न विडम्ब्यसे लक्ष्म्या, न नर्त्यसे मदेन, नोन्मत्तीक्रियसे मदनेन, नाक्षिप्यसे विषयैः, नावकृष्यसे रागेण, नापह्न्यसे सुखेन ।

१०) कामं भवान् प्रकृत्यैव धीरः, पित्रा च समारोपित-संस्कारः, तरल-हृदयम् अप्रतिबुद्धं च मदयन्ति धनानि, तथापि भवद्गुणसन्तोषो मामेवं मुखरीकृतवान् ।

११) इदमेव च पुनःपुनरभिधीयसे । विद्वांसमपि सचेतनमपि महासत्त्वमपि अभिजातमपि धीरमपि प्रयत्नवन्तमपि पुरुषमियं दुर्विनीता खलीकरोति लक्ष्मीरिति । सर्वथा कल्याणैः पित्रा क्रियमाणम् अनुभवतु भवान् यौव-राज्याभिषेक-मङ्गलम् । कुल-क्रमागताम् उद्वह पूर्व-पुरुषैरूढां धुरम् । अवनमय द्विषतां शिरांसि । उन्नमय स्वबन्धुवर्गम् । अभिषेकानन्तरं च प्रारब्ध-दिग्विजयः परिभ्रमन् विजितामपि तव पित्रा सप्तद्वीप-भूषणां पुनर्विजयस्व वसुन्धराम् । अयं च ते कालः प्रतापमारोपयितुम् । आरूढ-प्रतापो राजा त्रैलोक्यदर्शीव सिद्धादेशो भवति इत्येतावत् अभिधाय उपशशाम ।

೧೨) उपशान्तवचसि शुक्रनासे चन्द्रापीडः ताभिः उपदेशवाग्भिः प्रक्षालित इव, उन्मीलित इव, स्वच्छीकृत इव, निर्मृष्ट इव, अभिषिक्त इव, अभिलिप्त इव, अलङ्कृत इव, पवित्रीकृत इव, उद्भासित इव प्रीतहृदयः मुहूर्तं तत्रैव स्थित्वा स्वभवनमाजगाम ।

ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ ಸಂಗ್ರಹ

ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜನಾದ ತಾರಾಪೀಡನ ಮಗ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಉತ್ತಮಗುಣಗಳ ನಿಧಿ. ವಿದ್ಯಾವಂತ, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಕುಶಲ, ಚತುರಮತಿ. ವಿದ್ಯಾತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾರಾಪೀಡನು ಬಹಳ ಆನಂದದಿಂದ ಉಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದನು.

1) ಅಭಿಷೇಕದ ದಿನವು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ದಿನ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು, ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುಕನಾಸನನ್ನು ಕಾಣಲು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು. ರಾಜಕುಮಾರನು ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ ಯುವಕ. ಆದರೆ ರಾಜನ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಉಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದು ಅರಿತ ಶುಕನಾಸನು ರಾಜತಂತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

‘ಮಗು, ಚಂದ್ರಾಪೀಡ, ನೀನು ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಕುಶಲನಾಗಿರುವಿ. ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವಿ. ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರೂ, ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಅಹಂಕಾರವು ಎಂಥವರ ಅರಿವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುತ್ತದೆ. ಅದೊಂದು ಕತ್ತಲು. ಯಾವುದೇ ದೀಪ ಬೆಳಗಿದರೂ ನೀಗದು. ಎಂಥಹ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಬೆಳಕಿನ ಮಣಿಗೂ ಕರಗದು. ಸೂರ್ಯನೇ ಉದಿಸಿದರೂ ಅಳಿಯದು.

ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಹಂಕಾರ ಬಹಳ ಆತಂಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತದ್ದು. ಅದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಣವೆಂಬುದು

ಮನುಷ್ಯನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುರುಡಾಗಿಸುವ ಅಂಧಕಾರ. ಯಾವ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಲೂ ಈ ಕುರುಡುತನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲಾಗದು. ಈ ಅಹಂಕಾರವು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೊಳೆ. ಯಾವ ಆರೈಕೆಯೂ ಇದನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸದು. ಅದರ ಕಾವು ತೀವ್ರ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳೆಂಬ ವಿಷಗಳೆಲ್ಲದರ ಹಿರಿಯ ವಿಷವದು. ಯಾವ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಲೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲಾಗದು. ಯಾವುದೇ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಬಗ್ಗದು. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮೈತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡರೂ ಈ ಕೊಳೆಯು ಹೋಗದು.

ರಾಜ್ಯಸುಖದ ಮತ್ತು ಹಗಲಿನಲ್ಲೇ ನಿದ್ರೆ ಬರಿಸುತ್ತದೆ. ಇರುಳು ಕಳೆದು ಹಗಲಾದರೂ ಘೋರನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೇ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ನನಗೆ.

2) ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ, ನವ ಯೌವನ, ಅನುಪಮವಾದ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯ, ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಪತ್ತುಗಳ ಸರಮಾಲೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ಮನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯ. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆಯೇ ಇದ್ದರಂತೂ ಊಹಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಯೌವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರಿವೆಂಬ ಶುದ್ಧನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದರೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಶುದ್ಧವಾಗದು. ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿಯು ಮಾನವನನ್ನು ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವಂತೆ, ಅತಿಯಾದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ಜೀವನದ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸಿ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯೌವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಂಕು ಕವಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕುಣಿಸಿ ಗಾಳಿಯು ಒಣಗಿದ ತರಗಲೆಯನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಂತೆ ಎತ್ತೆತ್ತಲೋ ಒಯ್ದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯು ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವಂತೆ ಆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ಅವನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.

3) ನಿನ್ನಂಥಹ (ಸಹೃದಯರು) ಮಾತ್ರವೇ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಫುಟಿಕಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ದೋಷವಿಲ್ಲದ

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಉಪದೇಶದ ಗುಣಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಡಮೂಡುತ್ತವೆ. ಗುರುಗಳ ಮಾತು ನಿರ್ಮಲವಾದರೂ ಅಯೋಗ್ಯನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ, ಕಿವಿಗೆ ಸುರಿದ ತಿಳಿನೀರಿನಂತೆ ಚುಚ್ಚುವ ಶೂಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯನಿಗಾದರೋ, ಆನೆಯ ಕಿವಿಯ ಶಂಖಾಭರಣದಂತೆ, ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯ ಕಗ್ಗತ್ತಲನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಕಳೆಯುವಂತೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ತೀವ್ರವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಈ ಗುರೂಪದೇಶ. ವಯಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕೂದಲು ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಂಡು ಬಿಳಿಯಾಗುವಂತೆ, ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಸಮಾಧಾನ, ತಾಳ್ಮೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಮೂಡುತ್ತವೆ.

ನೀನಿನ್ನೂ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲು ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ. ವಿಷಯಸುಖಭೋಗಗಳೆಂಬ ವಿಷದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮೂರ್ಛಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಉಪದೇಶವು ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೇನು? ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದರೇನು? ವಿನಯವು ಸುಳಿಯಲಾರದು. ಬೆಂಕಿಯು ಚಂದನವನವನ್ನು ಸುಡದಿದ್ದೀತೆ? ನೀರು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಇಂಗಿಸುವಂತದ್ದಾದರೂ, ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ವಡವಾನಲವನ್ನು ಇಂಗಿಸುವುದೇ? (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನಂದಿಸುವ ಆ ನೀರಿಗಿಂತಲೂ ವಡವಾನಲದ ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲವೇ?)

4) ಗುರೂಪದೇಶವು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯುವ ನೀರಿಲ್ಲದ ಸ್ನಾನ. ಕೂದಲು ನೆರೆಯದೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಸವೆಯದೆ ಆವರಿಸುವ ಮುಪ್ಪು. ಬಂಗಾರವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದ, ಶುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಣಾಭರಣ. ದೀಪವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು. ಆತಂಕವಿಲ್ಲದ ಎಚ್ಚರ. ಈ ಉಪದೇಶವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಾಜರಿಗೇ ಆವಶ್ಯಕ. ರಾಜರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವವರು ಬಹಳ ವಿರಳ. ರಾಜನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವರು ಅವನ ಭಯದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ನುಡಿದಿದ್ದನ್ನು 'ಹೌದು, ಹೌದು', ಎಂದು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಷ್ಟೆ. ಅತಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವವೋ ಏನೋ, ಅವರ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶವು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಉಬ್ಬುಗಳು ತಡೆಯೊಡ್ಡುತ್ತವೆ) ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಆನೆಯು ಓರೆನೋಟದ ಮೂಲಕ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೋಡುವಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ

ಗುರುಗಳನ್ನೇ ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇಂಥದ್ದು. ಅಹಂಕಾರದ ಕಾವು ಜ್ವರದಂತೆ ಏರಿ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಣವು ದುರಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಹುಚ್ಚಿಬ್ಬಿಸುವಂತದ್ದು. ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರವೆಂಬ ವಿಷವಿಕಾರದಿಂದ ತೂಕಡಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವಂತದ್ದು.

5) ನೀನು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾದವನು. ಮೊದಲಿಗೆ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೇ (ಸಂಪತ್ತನ್ನೇ) ಗಮನಿಸು. ಇವಳು ಸೈನಿಕರ ಕತ್ತಿಗಳೆಂಬ ನೈದಿಲೆಯ ವನದಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತಾ ವಿಹರಿಸುವವಳು. ಇವಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ. (ಅಲ್ಲವೇ?) ಹಾಗಾಗಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಜನಿಸಿದ ಎಲ್ಲರ ಪರಿಚಯದ ಚಿಹ್ನೆಯೆಂಬಂತೆ ಕೆಲವು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿನೊಂದಿಗೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಪಾರಿಜಾತದ ಹೂವಿನ ಕೆಂಪನ್ನು ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ). ಚಂದ್ರನಿಂದ ವಕ್ರತೆ, ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸಿನಿಂದ (ದೇವಲೋಕದ ಕುದುರೆ) ಚಂಚಲತೆ, ಕಾಲಕೂಟವಿಷದಿಂದ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ, ಮದ್ಯದ ಮಾದಕತ್ವ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯ ಕಾರಿಣ್ಯ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ನಂದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಕೇವಲ ಭೌತಿಕವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ಹಣದಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ವಸ್ತು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾರ ಗುರುತೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಹಣ ಕೈಗೆ ಬಂದರಂತೂ, ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ. ಬಲವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದರೂ ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾರ ಪರಿಚಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಕುಲೀನನನ್ನೂ ಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದವನ ಬಗ್ಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಂಬುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ತುಂಬ ಬಲ್ಲವರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದು. ಲಕ್ಷಣವಂತನನ್ನೇ

ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಗಂಧರ್ವ ನಗರದಂತೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. (ಆಗಸದಲ್ಲಿನ ಮೋಡಗಳು-ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು, ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ನೋಡುವವರ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಗರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.)

6) ಹೀಗಿರುವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ರಾಜರು ಹುಚ್ಚರಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಅವಿನಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯತಾಣವಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಬಗೆಯುವ ಇವರು ಗರ್ವದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ನಮಿಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸರು. ಹಿರಿಯ ಸನ್ಯಾಸರನ್ನು ಗೌರವಿಸರು. ಪೂಜ್ಯರನ್ನು ಪೂಜಿಸರು. ನಮಸ್ಕಾರಾರ್ಹರನ್ನು ಬಾಗಿ ನಮಿಸಲಾರರು. ಗುರುಗಳೆದುರು ನಿಂತು ತಲೆ ಬಾಗರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೋದಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ವೃಥಾವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದವರೆಂದು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿರಿಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ವಯಸ್ಸಾದವರು ಏನೋ ಬೊಗಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಗೊಣಗುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಉಪದೇಶ, ಇವರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸೋಲು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿತ ನುಡಿಯುವವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

7) ಆದರೆ ಯಾರು, ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಇಂಥ ರಾಜರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೋ, ಯಾರು ರಾಜರಲ್ಲಿರದ ದೊಡ್ಡತನವನ್ನು ಇದೆಯೆಂದು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂಥಹವರನ್ನೇ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಅಂಥಹವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಆನಂದದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮಾತನ್ನೇ ಕೇಳಿ, ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನೇ ಆಪ್ತರೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

8) ಇಂಥಹ ರಾಜರಿಗೆ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟ ಪುರೋಹಿತರು ಗುರುಗಳು. ಬೇರೆಯವರ ದೋಷಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾ ಇವರನ್ನು

ಉಬ್ಬಿಸುವ ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ಉಪದೇಶಕರು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಸೋರುವ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಂತಿರುವವರು ಇವರ ಶತ್ರುಗಳು.

9) ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕುಟಿಲವಾದ ಸಹಸ್ರಾರು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಮೋಹವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರಬೇಕು. ಸಾಮಾನ್ಯಜನರೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನನ್ನು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುವಂತಾಗಬಾರದು. ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಬಾರದು. ಗುರುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಬಾರದು. ಸ್ನೇಹಿತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಬಾರದು. ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ 'ಅಯ್ಯೋ ಎಂತಹ ರಾಜನಿವ' ಎಂದು ದುಃಖಿಸಬಾರದು. ಅಯೋಗ್ಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಬಾರದು. ಸೇವಕರೆಂಬ ತೋಳಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಬಳಿಸಬಾರದು. ಧೂರ್ತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವಂತಾಗಬಾರದು. ಸಂಪತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ಆಟವಾಡಿಸಬಾರದು. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತಾಗಬಾರದು. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಸುಖವು ನಿನ್ನನ್ನು ಬೇರಲ್ಲಿಗೋ ಒಯ್ಯಬಾರದು.

10) ನೀನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಧೀರನಾಗಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಪ್ರಬುದ್ಧನನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು ಮದಮತ್ತನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಾನು ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

11) ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿನಗೆ ಹೇಳುವುದಿಷ್ಟೆ, ಹಣವು ಎಂಥವನನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪಂಡಿತನೇ ಆಗಲಿ, ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವವನೇ ಆಗಲಿ, ವೀರನೇ ಆಗಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೇ ಆಗಲಿ, ಧೀರನೂ, ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲನೂ ಆಗಿರಲಿ-ಯಾರನ್ನೇ ಆದರೂ, ಅತ್ಯಂತ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾದ ಸಂಪತ್ತು ದುಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಭಿಷೇಕದ ಆನಂದವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸು. ನಿನ್ನ ಪೂರ್ವಿಕರಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರು. ಕೇಡನ್ನೇಳಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳ ಶಿರಸ್ಸು ಬಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ಆಸೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧುಮಿತ್ರರ

ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ಸಮಗ್ರ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವ ಧೀರ. ನಿನ್ನ ಅಭಿಷೇಕ ಮಂಗಲ ಮಹೋತ್ಸವದ ನಂತರ ನೀನೂ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ತೆರಳು. ತಂದೆಯ ದಿಗ್ವಿಜಯವು ಮಗನಿಂದ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕು. ನಿನ್ನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಇದು ತಕ್ಕುದಾದ ಕಾಲ. ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನು ಮಾತ್ರವೇ ಇತರ ಸಾಮಂತರಾಜರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ. (ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೂತಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುವವನಂತೆ ಇರುವ ರಾಜನ ಆದೇಶವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಹಿತವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ ಶುಕನಾಸನು ಸುಮ್ಮನಾದ.

12) ಶುಕನಾಸನ ಹಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಸ್ನಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾದಂತೆ ನಿರ್ಮಲನಾದ. ಅವನಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಂತಾಯಿತು. ಯಾವುದೋ ಹೊಸಬೆಳಕು ಗೋಚರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಉಪದೇಶದಿಂದಂಟಾದ ಹೊಸ ಅರಿವು ಮೈಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಶುಕನಾಸನೊಂದಿಗೆ ಕಳೆದು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು.

Shukanasopadesha Sangraha

1) Thus as the days passed on, the king Tarapida desirous of doing the coronation ceremony of Chandrapida as the Crown-Prince, ordered all the chamberlains to gather together all the things needed for the occasion. Shukanaśa, (the experienced minister of Tarapida) who was visited by Chandrapida, whose coronation ceremony was about to begin and who was already humble by the influence of education, wishing to make him more humble spoke to him elaborately, thus. 'Dear Chandrapida, there remains nothing to advise you, who has know what has to be known and who has mastered all the sastras. Still it's natural that the thick darkness of ignorance (Tamas) arising from youth cannot be dispelled either by the Sun or by

the light of a lamp. The intoxication caused due to wealth (Laxmi) has no remedy. The blindness caused due to prosperity, cannot be cured by the eye-salve applied with collyrium. Hence you are being instructed at great length.

2) Born with a silver spoon in the mouth, fresh youth, peerless beauty and superhuman power – is a succession of worst perils. Each one is a source of immodesty; what then to speak collectively of them. At the beginning of youth, the intelligence, even though pure, being washed by expounding the sastras, gets polluted. During the youth, by nature, afflicted by the illusion caused due to sensual desire, carries away a man very far away (from the right path), by its own will, like the wind, blowing away the dry leaf. Too much attachment to sensual pleasures, destroys a man, like the one going astray being mistaken of the right direction.

3) But only men like you are worthy for instructions. Only into the pure mind, easily enter the advices, like the rays of the moon into the crystal stone. The advice of Guru, though pure, causes much pain to the unfortunate person, like the water in the ears. But for fortunate ones, the same, enhances the beauty, like the beauty of the face of an elephant, enhanced by the conches decorating the ears. Teachings of a Guru, removes all the vices like the moon dispelling darkness in the evening. The advice of the Guru is soothing and turns the vice of the youth into virtue like the hair turning grey due to advancing of the age. This is the proper time to advise you, as you have not yet tasted the sensual pleasures. The advice, conferred

on the heart which is unconscious due to the poison of sensual enjoyment, slips out like water. In vain, are the race and scholarliness, for the ill-natured and arrogant (respectively). Doesn't the fire, born out of Sandal wood tree, burn ? Won't the fire Vadavanala (fire under the seabed) blaze more powerfully, even by the water which otherwise is used to put off the fire ?

4) The advice of the preceptor for men, is the bath without water, able to wash away all the impurities. It is the maturity without the deformity like the grey hair and other old age symptoms. It is the decent ear-ornament without any gold composition. It is light excelling that of (light from) the lamp. It is a state of wakefulness without any anxiety. And this is more so with the kings. Few are their advisers. Generally, people due to the fear of the king, follow his words like an echo. Unbridled with pride, they listen not to the advice as if due to their ears being blocked due to swelling. Even though (pretend) listening, like the elephant with half closed eyes, they, insulting the advice-bestowing-preceptors, torment them. Delirious is the very nature of the kings along with the blindness due to the delusion caused due to the fever of fire of ego. Wealth results in intoxication due to false pride and the royal fortune creates lassitude as a result of excitement caused due to royal pleasures.

5) May you behold first the goddess of wealth of noble resolve. This bee-like Laxmi, wandering in the forest of blue lotuses surrounded by the circular arrays of swords, appears to have come out

from milk-ocean, bringing with her, for her amusement of mind, during the separation of constant intimacy, some marks like, 1) the glow from the sprouts of the Parijata tree, 2) excessive crookedness from the moon's digit, 3) fickleness from Uccaishravas, 4) power to swoon (others) from the Kalakuta poison, 5) a state of drunkenness from wine and 6) hardness from the Kaustubha jewel. There is no one so uncourteous here in the world as this base Laxmi. Though obtained, she is protected with great difficulty. Even though made immovable by the cords of merits like valor, she disappears.

She sustains not, the familiarity. She regards not, the noble. She considers not, the form. Does not follow the family lineage. She looks not, at the character. She does not count on the scholarliness. She does not hear the sacred learning. She does not conform to the virtues. She does not respect the sacrifice (Tyaga). She deliberates not, on the extra-ordinary knowledge. She does not abide by the good practices. She knows no truth. She does not believe in virtues. Like an imaginary city (an optical illusion) in the sky she fades even as we look on her.

6) Thus, by her, the ill-behaved one, by fate, if somehow the kings are favored, they become bewildered. They turn into an abode of all types of immodesty. Weighed down with the false pride, they neither pay homage to gods nor worship the Brahmins, nor honor the honorable, nor worship those who deserve worship, nor speak to those who are to be spoken to, nor raise to greet their Gurus. They laugh at the learned people as though they

have unnecessarily prevented themselves from sensual enjoyments by efforts towards learning. They look at the advice of the elderly persons as though it is blabbering due to the old age induced bewilderment/instability. They are envious of the advice of the ministers as though it is a defeat of their own intelligence, and in this way they become angry towards their own well-wishers.

7) Always they congratulate him, talk about him, take him by their side, to him they bring up, with him they live contentedly, to him they bestow, count him as friends, listen to him, on him they confer, to him they regard, him they think as their relative, who constantly day and night with folded hands, doing nothing else, but, praises them like divinities or proclaims their greatness.

8) For such kings, malignant preceptors expert in sorcery are teachers and the ministers skilled in aligning with the enemies are advisers. For such kings, brothers who are naturally tender-hearted and lovable are worthy to be discarded.

9) Thus, O prince!, in this crooked, countless trouble-bound and terrible monarchical system and in your youth, you should try to conduct yourself in such a way that you are not be ridiculed at by the people, not abused by the pious, not reproached by the elders, not censured by friends, not pitied upon by the learned, not deceived by the skilled, remain out of the influence of the dissolute, not gulped by the wolf-like-servants, not cheated by the cheats, not tempted by the women, not mocked by the goddess of wealth Lakshmi, not made to dance by Cupid, not intoxicated by pride, not thrown away (from the virtuous path)by sensual pleasures, not

angered by material attachments and not bereft of happiness.

10) Fortunately, by nature you are determined and by your father, you are bestowed with Samskara. Riches intoxicate the fickle minded and thoughtless. Pleased by your virtues I became vociferous (to say all this).

11) I tell you this again and again. This immodest Lakshmi corrupts even the learned, the cautious, the magnanimous, the noble, the firm-minded and the industrious. Yet, may you enjoy the consecration of your new prince-hood to be performed by your father with all auspicious commodities. Shoulder the yoke(responsibility) of the earth that has come down to you from your ancestors and which your forefathers have borne. Cause to bend low the heads of your enemies. Uplift your own relatives. After coronation, commencing the victory march, wandering, conquer again this earth, possessed of seven continents, once subdued by your father. This is the time for you to show your valor. A valorous king has his commands fulfilled immediately like the seer of the three worlds. Having said thus, Shukanasa stopped.

12) When Shukanasa had finished his speech, Chandrapida, being pleased by the words of advice, became as if bathed, woken up, cleansed, cleaned, coroneted, anointed, decorated, purified and glittered. (Being absorbed in himself), he stayed there for a moment and came to his palace.

ತೃತೀಯ: ಪಾಠ:

ಭಾರತಸङ्ಗ್ರಹ - ಸಭಾಪರ್ವ

ಕವಿಪರಿಚಯ

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ

ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು 1859ರಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುನೆಲ್ವೇಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುನಲ್ವೇಲಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರ ತಂದೆ ಮುತ್ತುಸುಬ್ಬ ಕವಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಕವಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದವರು. ಪಂಡಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರು. ತಂಜಾವೂರಿನ ಸೈಂಟ್ ಪೀಟರ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಾಗಿ 1896ರಲ್ಲಿ ನೇಮಕಗೊಂಡು ಅದೇ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ 1907ರವರೆಗೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಿವಂಗತ ಮಹಾ ಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಕುಪ್ಪುಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದರು. 1907ರ ನಂತರ ಅವರು ಪಚ್ಚೈಯಪ್ಪ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು 1920ರಲ್ಲಿ ಸೇವಾ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನವನ್ನು ನೀಡಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಭಾಗವತ, ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆದ್ಯಂತ ಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರು. ತಂಜಾವೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಕೊನೆ ಉಸಿರಿರುವವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಂತೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭವಭೂತಿಯ ಎರಡು ನಾಟಕಗಳಾದ ಮಹಾವೀರ ಚರಿತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು. ಆಮೇಲೆ ಮುರಾರಿಯ ಅನರ್ಘರಾಘವ, ರಾಜಶೇಖರನ ಬಾಲಭಾರತ, ಭಟ್ಟನಾರಾಯಣನ ವೇಣೀಸಂಹಾರಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಧಾನ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಬರೆದರು. 1903ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ದಿವಾನರಾಗಿದ್ದ ಕೆ.ಶೇಷಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ತಂಜಾವೂರಿಗೆ

ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದಾಗ ವಿದ್ವತ್ ಸಭೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು. ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿಯವರು ಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿದರು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ದಿವಾನರು 'ಸೂರಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಭಾರತಸರಕಾರವು ಅವರಿಗೆ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿತು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಖ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತಲುಪಬೇಕಾದರೆ ಸರಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ಮೊದಲು 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಅನಂತರ 'ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನ' ಮತ್ತು 'ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ'ಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. 1908 ರಲ್ಲೇ ಮದ್ರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. 1911ರಲ್ಲಿ ಐದನೇ ಜಾರ್ಜ್ ಸಾಹೇಬನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮದರಾಸು ಸರಕಾರವು ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿತು. ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು 'ಜಾರ್ಜ್‌ದೇವ ಶತಕಂ' ಅನ್ನು ಬರೆದರು. ಅದನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಗೂ ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಓದಲಾಯಿತು. ಮದರಾಸು ಸರ್ಕಾರವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಗೌರವಧನವನ್ನೂ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪತ್ರವನ್ನೂ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತು ಪೌಢ ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರವಾದುದು. ಆದರೂ ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವರು ಗದ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದರು. 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಬರೆದು ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು 1928ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ 69ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಧನರಾದರು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರ ಕೃತಿಗಳು

ಮಹಾಕಾವ್ಯ

1. ಭಗವತ್ಪಾದಾಭ್ಯುದಯ
2. ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾಮೃತ

ಲಘುಕಾವ್ಯ

1. ವಿಪ್ರಸಂದೇಶ
2. ಕರುಣಕ
3. ಮಾನಸಸಂದೇಶ
4. ಪ್ರಪನ್ನವಿಭೀಷಣ
5. ವೇಂಕಟೇಶಸ್ತವ
6. ಜಾರ್ಜ್‌ದೇವ ಶತಕ
7. ಗುರುಸ್ತವಮಾಲಾ

ಗದ್ಯ ಕೃತಿಗಳು

1. ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ
2. ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಹ
3. ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ
4. ಭೀಷ್ಮ ವಿಜಯ

ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ

ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಹಾಭಾರತವು ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಸರಳವಾದ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿಯವರನ್ನು 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿತು. ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ

ನಾಟಕಗಳು

1. ದೆಹಲೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
2. ಪೌಲಸ್ತ್ಯವಧ
3. ಘೋಷಯಾತ್ರಾ

ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ

ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ
ಕಾರಿಕೆಗಳು

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

ಕೆಳಕಂಡ ಕೃತಿಗಳ ಮೇಲೆ

1. ಅನರ್ಘರಾಘವ
2. ಬಾಲರಾಮಾಯಣ
3. ಮಹಾವೀರ ಚರಿತ
4. ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ
5. ವೇಣೀ ಸಂಹಾರ
6. ರತ್ನಾವಳಿ
7. ಪಾರಿಜಾತ ಮಂಜರೀ

ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮಲ್ಲಿನಾಥನು ಹೇಳಿದ-

“ನಾ ಮೂಲಂ ಲಿಖ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ನಾನಪೇಕ್ಷಿತಮುಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ವಿನಯದಿಂದಲೇ ಅನುಸರಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಓಜೋ ಗುಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

Mahamahopadhyaya Lakshmana Suri (1859-1928)

Mahamahopadhyaya Pandita M. Lakshmana Suri was born in the village of Punalveli, near Sri Villiputtur (the birth place of the great devotee-Andal) belonging to Tirunelveli District in Tamil Nadu. His father Muttusubba Kavi was a great scholar and a renowned poet. Lakshmana Suri studied under Subba Dikshitar of Kadayam. Dikshitar was an eminent scholar in various shastras and a great teacher. Lakshmana Suri made an intensive study of Vyakarana and Vedanta shastras and shaped into an erudite scholar. He worked as a Sanskrit Pandit in Tanjore and other places. He was a poor man rich in scholarship. After retirement from service he delivered discourses on Bhagavadgita, Bhagavata and Vedanta sutras in many places, thus spreading the knowledge he had acquired. Dr. Hultzsech, a German scholar availed the deep learning of Lakshmana Suri, when the former was the chief epigraphist at Madras. The renowned Sanskritist M.M. Kuppuswamy Shastry in whose name stands the research institute at Madras was an illustrious student of the distinguished teacher Lakshmana Suri.

Works : Lakshmana Suri was a prolific writer and has several compositions to his credit. He has written mahakavyas, laghukavyas, abridged versions of the two national epics Ramayana and Mahabharata, dramatic literature and commentaries on plays besides a philosophical treatise based on the upanishats. His literary output is varied, voluminous and erudite. Realising the importance and need of prose works in simple Sanskrit, Pandit Lakshmana Suri narrated the epics in prose. His prose is simple and lucid, yet vigorous and captivating at the same time. His deep knowledge of the Sanskrit grammar is reflected in his writings. The chaste idiom of the Sanskrit language is fully exploited by Sri Lakshmana Suri in his prose versions of the epics.

Bharata Sangraha : Mahabharata is a huge work. It is titled शतसाहस्री संहिता, an epic of one lakh verses. All the eighteen parvas are retold in prose by Lakshmana Suri. The author has focused in attention on the main story line. The merit of this work has received both admiration and appreciation of the Sanskrit world ever since its composition. This work both in parts as well as the whole has been the coveted text book in many universities for graduate and post-graduate courses in the country. Lakshmana Suri's prose works have filled the big deficiency of good prose in Sanskrit literature. Bharata Sangraha has played a vital role in propagating the epic literature in the Sanskrit world.

Mahabharatam : The two great epics the Ramayana and the Mahabharata are recast in

different modes from time to time both in Sanskrit and other Indian languages. They have percolated into the cultural and literary life of the people of the Indian subcontinent. As Oldenburg rightly said- 'In the Mahabharata breath the united soul of India and the individual souls of her people'. Short episodes are picked to elaborate them into lengthy mahakavyas. Bharavi's Kiratarjuniyam, Magha's Shishupalavadham, SriHarsha's Naishadhiyam are some of the examples. Powerful plays with passionate appeal involving important characters surrounding significant situations of the epic are in plenty. Urubhanga of Bhasa. Mukutataditaka of Bana Bhatta illustrate the point. Mahabharata is an immortal work. The appeal of the gigantic epic is unfading. Ananta Bhatta wrote an abridged version of the great epic in the Champu style which is known as Champubharatam. He concentrated on the core-story of the cousins, Pandavas and Kauravas.

सभापर्व

ततस्तथा मुदितः स शिल्पी सानुनयं पार्थमाबभाषे- 'भो व्यसनबान्धव, अकारणवत्सलस्य भवतः प्रीतिभाजनेन सभाजनेनात्मनः कृतकृत्यतां गन्तुमिच्छामि । तदादिशतु भवान्' इति । स तु 'नन्वनेन तव । सूनृतेन वचसैव सत्कृतोऽस्मि । न हि कार्यान्तरं पणित्वा कृच्छ्रान्मोचनं धर्मः' इति बहुवारं ब्रुवन्नपि यदा तदभ्यर्थनां कदर्थयितुं समर्थो न बभूव, तदा सख्युः कृष्णस्याभिमताचरणमनुमेने । तस्मिन् राज्ञे सभानिर्माणमादिश्य द्वारकां गते, मयो मनसाप्यचिन्त्यवैभवां सभां निर्माय युद्धिष्ठिराय निवेद्य गुर्वीं गदां भीमाय, देवदत्तं नाम शङ्खमर्जुनाय च प्रतिपाद्य तेषां बहुमतो यथागतं गतः ।

तामध्यासीनो राजाभ्यागतं नारदमर्चयन्पप्रच्छ-‘अप्यस्ति काचिदीदृशी सभा । यदि ततो विशेषं जिज्ञासे’ इति । तथेति तेन प्रजापतिपञ्चमानां दिक्पालानां सभासु वर्णितासु किञ्चिदिव कुतुकितोऽब्रवीत्-‘देवर्षे, किंप्रभावः स राजर्षिर्हरिश्चन्द्रः, यदितः, प्रयातेषु बहुषु राजसु, तमेकमिन्द्रसभायामितरांश्च यमसभायां वर्तमानान्कीर्तयसि’ इति । स च पुनः प्रत्याह-‘पाण्डव राजसूयमेकमेवेन्द्रसभां प्रति राज्ञां सोपानम् । तं क्रतुं स आजहार, न त्वन्ये । क्रियानुरूपा हि सिद्धिः । तव पिता पाण्डुर्मन्मुखेन त्वामनुशास्ति-‘आयुष्मन् युधिष्ठिर, आहर राजसूयम् । बलवती मे सुधर्मरोहणाशंसा’ इत्युक्त्वा पुनरपि साभ्यर्थनं मामिदमाह, ‘भगवन्, न ह्ययं कालहरणक्षमोऽर्थः । तदनेनैव पथा पुत्रमुद्योजयितुमर्हसि’ इति । एष ते गुरोः संदेशः’ इति ब्रुवन्नेव प्रस्थितः । तथा व्यवसितमतिः स राजा शौरिमानाय्य तेन सह मन्त्रयामास । स आह-‘राजन्! सर्वराजकं वशीकुर्वता हि राजसूय आहर्तव्यः । अत एव प्रायेण खिलीभूतोऽयं पन्थाः । तं यदि नूतनयितुमभिलषसि, तदा प्रथमं मागधस्य निग्रहोपायं प्रतिपद्यस्व । स चण्डकौशिकप्रसादलब्धमाम्रफलं विभज्य भुक्तवत्योर्जनन्योः शकलद्वयात्मना जातस्ताभ्यामुज्झितो जराख्यया राक्षस्या संहितो जरासंधो बभूव । पुनश्च तस्मान्मुनेर्बहून्वराल्लब्ध्वोत्सिक्तः । स नरपशुना पशुपतिं यष्टुं षडशीतिं राज्ञोऽजनिरोधं गिरिव्रजे निरुन्धन्नास्ते । तन्निग्रहे च तव साम्राज्यं तदुपयोगिनी पुरुषद्रव्यसंपत् महाजनरक्षणफलं च भवति । तस्मादसुकरमप्यमुमर्थं कथमपि साधयितुं यतिष्ये’ इति भीमार्जुनाभ्यां सह गिरिव्रजं वव्राज । जरासंधस्तु स्नातकवेषेणातिथ्यसमये प्राप्तांस्तांस्त्रीनर्चयंस्तेषां लिङ्गेन शङ्कितः, तान्दृष्टपूर्वांश्च मन्वानः पप्रच्छ ननुवेषविसंवादीदं ज्याकिणादि भवतां क्षत्रबन्धुत्वमूहयति ।

कृत्रिमेणाप्यनेन ब्राह्मण्येन नियन्त्रितोऽस्मि भवतामीप्सितं वितरितुम् । तदलं छद्मना । तथ्येनैव सर्वं कथ्यताम् इति । भगवान् प्रत्यवोचत्- 'अहं सः, यः कुलाङ्गारस्य तव जामातुः कंसस्य हन्ता । अयं पुनर्बकहिडिम्बयोः संहर्ता भीमो नाम द्वितीयः कौन्तेयः । एष किलास्यावरजः, पश्यतामेव भवतां वीर्यशुल्कायाः पाञ्चाल्या जेता जिष्णुः । एते वयं त्वया निरुद्धान् राज्ञो मुमोचयिष्वो द्वन्द्वभिक्षामर्थयामः' इति । तच्छ्रुत्वैव स जहास, परिजहास च कृष्णम्- 'एह्येहि मातुलघातिन् मन्ये मागधं कुहकेन विजेष्यसे पतङ्ग इव पावकम् । असकृत्पलायितेन त्वया सह पुनरपि द्वन्द्वकथापि ह्येपयति माम् । अर्जुनस्त्वक्षम एव मम प्रहारं सोढुम् । तदनेन योत्स्ये' इति भीमेन युद्ध्वा, तेन वीरणदारं दारितः । अथ कृष्णस्तान्सर्वान्क्षत्रियान्विमोच्य, यक्ष्यमाणस्य राज्ञो युधिष्ठिरस्य राजसूये भवद्विः सर्वैरपि सर्वात्मना सहायैर्भाव्यम् इति तान्विससर्ज । भयाच्छरणागतं जारासन्धिं सहदेवं तत्पितुः पदे प्रतिष्ठाप्य सर्वैरनुज्ञातः स्वपुरमाजगाम ।

अथ द्रव्यसाध्यत्वाद्यागस्य, तदर्थं राज्ञा प्रेषितेषु चतुर्ष्वपि भ्रातृषु भीमः प्राच्यान्बहून्देशान्विजित्य, मातृष्वस्रीयेण शिशुपालेन सादरमभ्यर्हितः सन्मागधकर्णपौण्ड्रकादीन्करदीकृत्य, महता स्वापनेयेन निववृते । अवाच्यां तु सहदेवः शूरसेनादीन्विषयान्स्वविषयीकृत्य, माहिष्मतीं प्रविशंस्तदीशस्य नीलस्य राज्ञो जामातृत्वमुपगतेन वीतिहोत्रेण परीते स्वसैन्ये, भगवन्हव्यवाह, युक्तं नामेदं भवतः स्वार्थभूतमिष्टान्नदातुरर्थं विहन्तुम्, इत्युपस्थाय प्रीतेन तेन करे दापिते सर्वमेव दक्षिणापथमनायासेनैव वशीकृत्य, लङ्केश्वरं विभीषणं दूतमुखेनोपहारं हारयन्प्रत्याययौ । प्रतीच्यां तु नकुलः पूर्वमेव दाशार्हेण वशीकृतेभ्यो दशार्णादिभ्यो दायमादाय दूतमुखेन यदुभ्यश्च निवेद्य,

स्वमातुलेन शल्येन च बल्यर्पणेन तर्पितः पुनरेयिवान् । उदीच्यां त्वर्जुन
 अनर्तादीनि बहून्युपवर्तनानि प्रवर्तनेनैव स्ववशे वर्तयन्, दिवस्पतिकल्पं
 प्रागज्योतिष्पतिं भगदत्तं च भागधेयदयन्, सर्वानपि
 पर्वतीयान्खर्वितगर्वान्कुर्वन्, हिमगिरिद्वारा मानससरः सरन्, तत्र
 गन्धर्वेभ्यो मण्डूकाख्यान्गन्धर्वानाहरन्, अमानुषगोचरेभ्य
 उत्तरकुरुभ्योऽप्यर्थराशिं समर्थयमानः पुनराजगाम । ततः स धनंजय
 इति च कथ्यते ।

तदनु महान्तं रत्नराशिमुपायनीकुर्वता दाशार्हेण संभृतक्रतुसंभारो
 राजा सर्वान्लोकानाह्वातुं तत्र तत्र दूतान्प्रहित्य, नकुलमुखेन
 धृतराष्ट्रादीन्स्ववर्गीणान् सबहुमानमानाययामास । अनतिलङ्घ्यशासनतया
 तस्य भूपतेः अद्भुताकारतया विश्वकर्मसभायाः, अदृष्टपूर्वतया च
 महाक्रतोश्चातुर्वर्ण्यमन्यद्वा मानुष्यकमितरद्वा कृत्स्नं युगपदेव तत्राजगाम ।
 जगाम च यथार्हसपर्याम् । तथा समवेतानामपि संमर्दखेदानभिज्ञानां
 तेषां जनानामन्नपानादिनानोपचाराय भीष्मादिष्वधिकृतेषु, पैलादीनृत्विजो
 हौत्रादौ नियुज्य, स्वयं ब्रह्मत्वधुरां दधाने सर्ववेदे भगवति कृष्णद्वैपायने,
 यक्ष्यमाणो राजा याज्ञसेन्या सह दीक्षां चकार । अथ यथाविधि
 यथासवनं चानुष्ठीयमाने क्रियाकलापे, दीप्यमाने त्रेताग्नौ, उद्बुध्यमाणायां
 त्रिवेद्याम्, उत्तरोत्तरमुपचीयमानवाचोयुक्तिप्रपञ्चे सदस्यवर्गे सा सभा
 द्वितीया ब्रह्मसभेव बभासे ।

प्राप्ते तु सुत्याहे ग्रहीतार्थ्यो यजमानः सर्वां सभां समीक्षमाणः
 शांतनवमिदमप्राक्षीत् - 'पितामह, अत्र हि सर्वेऽपि महाप्रभावा
 अन्यौन्यविशिष्टाश्च लक्ष्यन्ते । अतो न पारयामि विवेक्तुं । भवत एव
 हि वायोरिव सूक्ष्मतमेऽप्यर्थेऽप्रतिहता गतिः । राजहंसमन्तरेण कोऽन्यो

नीरक्षीरविवेकाय कल्पते । तदादिश सर्वेषामभ्यर्हिततमम्' इति । सोऽपि व्याचष्ट-‘आयुष्मन् युधिष्ठिर, योऽयमस्यां संसदि भास्कर इव, परमया श्रिया दीप्यते स एवास्य जगद्वृक्षस्य मूलम् । एतस्मिंस्तर्पिते हि शाखास्थानीयस्य सकलस्य चराचरवर्गस्य तृप्तिर्भवति । नास्त्यस्मान्महनीयं किञ्चिदपि । तदेनं पुरुषोत्तममुत्तमया पूजया पूजये'ति । तथा तस्मिन्सहदेवेनार्चिते, तदसूयकः पूर्ववैरी शिशुपालस्तानुपालभते स्म-‘अहो मन्दाः! महत्यस्मिन्समाजे ब्रह्मकल्पान्ब्रह्मर्षीन्, महेन्द्रकल्पान् राजर्षींश्चातीत्य कथमयं गोपालः प्रशस्यतमो भवताम् । प्रलपतु नामायं जरापस्मारगृहीतोऽजागलस्तन इव वृथा वृद्धो गाङ्धेयः । कथं भवतामपि मतिविप्लवः । महाभुजङ्गस्य पाटच्चरवृत्तेः कूटधर्मणोऽस्य पुरुषाधमस्य कथं वा पुरुषोत्तमता । नेयमर्हणा, किंतु भवतामेव गर्हणा । धिग्धिक्प्रज्ञमानिनोऽनभिज्ञान्' इति परिभाषमाणो बहुभिः क्षत्रियैः सहोदतिष्ठत् । तत्सान्त्वनाय घटमाने ज्येष्ठे-‘वत्स! नायमनुनयार्ह' इति पितामहेन निषिद्धे, ‘माधवद्विषो मूर्धानेन क्षिप्यत' इति वामचरणमुत्क्षिप्य दर्शयति सहदेवे, पुनः पुनरधिक्षिपतस्तस्य दुरात्मनः परुषाक्षरपरंपराविदीर्णकर्णो वृकोदरो, दण्डाहतो महोरगइवोत्पपात । तमपि पितामहो झटिति निवारयन्निदमाचख्यौ-‘आयुष्मन्भीम, येनायमोजायते तच्छृणु । अयं पुरुषपाशस्त्र्यक्षश्चतुर्भुजश्च जातो रासभवद्रास । तेन हूणीयमानौ जिघांसू मातरपितरावशरीरिणी वाणीत्थमभाणीत्-यस्याङ्कस्थोऽयं विकृतिं हास्यति, तेनैवास्य संस्था, तदलमायासेनेति । अथ तत्र तत्र परीक्ष्यमाणोऽयं वासुदेवस्योत्सङ्गसङ्गमात्रेण प्रकृतिं प्रापद्यत; अस्य जननी तु विकृतिं प्रापद्यत; कथमात्मनो भ्रातृव्य एवात्मजस्यापि भ्रातृव्यः इति । याचमानायै तस्यै भगवान्-‘पितृष्वसः तव पुत्रस्य

शतमपराधान्मर्षयामी'ति वरमदात् । अतो भवत्वेष भषकः । हरिरेनं साधयिष्यति'इत्युपरराम । पुनरपि परिवादमुखरस्य तस्य शिरसि चक्रधारापथं प्रापिते, तत्कलेबरोत्थममानुषं तेजस्तमेव कारणमानुषं विवेश । तत्क्षणं राज्ञः शासनेन निर्वर्तितपितृकृत्यं शैशुपालिं धृष्टकेतुं पार्थश्चेदीनामीश्वरंव्यदधात् । .

अनन्तरं वासुदेवो व्यासादिभिः सह यज्वानं युधिष्ठिरं पत्न्या सह साम्राज्येऽभ्यषिञ्चत् । अभिषिक्तेन तेन सम्राज यथार्हमुत्तमेनैव कल्पेन ऋत्विगादयो ब्राह्मणा अन्ये क्षत्रियादयश्च पूजिताः सन्तस्तमनुज्ञाप्य तत्क्रतुवैभवमेवासकृत्प्रशंसन्तो यथाभिलषितमगमन् ।

दुर्योधनस्तु तत्रैव कतिपयान्दिवसान्निवसंस्तथाविधेन तदुदयेनानातपोपयुक्त इवार्ककान्तः संततमन्तराहितसंतापस्तैरलंकृतां तां सभां प्रविशति स्म । आन्तरेण मात्सर्येण बाह्येन तत्प्रभाप्राचुर्येण चान्धंभविष्णुः सोऽन्धसूनुः प्रसन्नसलिलायां पद्मिन्यां स्थलभ्रमेण पतन्, पश्यतां सर्वेषां, विशेषतः कृष्णाभीमकृष्णानां प्रहसनास्पदं बभूव । सपदि कशाधातेनेव प्रतिनिवृत्तः स मानी द्वारबुद्ध्या बहिरद्वारेण निर्गच्छन्फाले निहतो भीमेन बहिर्गमितः पुरं गच्छन् शकुनिसमीपे विललाप-‘मातुल मातुल, यद्यदस्माभिरपध्यातं तत्तदन्यथैव वृत्तम् । भीमस्य मारणोपायस्तु वारणायुतबलप्राप्त्युपायो बभूव । कृष्णवर्त्मप्रयोगस्तु कृष्णालाभवर्त्मासीत् । खाण्डववनविलम्भस्तु गाण्डीवोपलम्भहेतुरभूत् । अधुना तु युधिष्ठिरे दिवाकर इव दीप्यमानेऽहं दिवान्धः संवृत्तोऽस्मि । महान्तमर्थराशिमुपदीकृत्य अयमहम्, अयमहम् इति राज्ञः समयं प्रतिपालयतां भूपानामेकतमेनापि नाहं गणितः, गजेन्द्रसंनिधौ मार्जारवदितश्चेतश्च धावन् । रत्नव्यये नियुक्तेन च मया

सर्वं युगपत्क्षपयितुं प्रवृत्तेनाप्यक्षय्यतया तद्राशेः तस्यैव राज्ञो वादान्यकगुणः पूरितो, नात्मनो मनोरथः । चरमं सभावृत्तम्, तत्र 'धृतराष्ट्रज' इति भीमसंबोधनस्याकूतं च त्वमेव जानासि । पार्थिवसार्वभौमादिशब्दाश्च निरुपचरितास्तस्मिन्नेव रूढाः । मम पुनर्गेहेनर्दिनः किमनया बलिभुग्जीविकया' इति स प्रायमुपविवेश । 'भोः किमित्यस्थाने निर्वेदः । सदा व्युत्तिष्ठमानेन हि पुरुषेण भाव्यम् । यदि परेषामृद्धिं न सहसे, तर्हि देवनेन तामपहरामि । धनबलाभ्यां पक्षाभ्यामुद्यच्छमानोऽपि पुरुष उपायरज्जुना पार्यते शकुनिरिवाधः पातयितुम् । तदलं विषद्य' इति सान्त्वयता सौबलेन दत्तहस्तः स दुर्मतिः पितरं कथंचिदभ्युपगमय्य तेन देवसभां कारयामास ।

ततः प्रहितात्क्षत्तुराकर्णिततदीयदुर्मन्त्रः स सम्राट् 'महद्भि व्यसनमिदं द्यूतं नाम' । विकल्थिनः सुकृतमिव कितवस्य स्वं सद्य एव भोगेन विना विनश्यति । किमित्यशिष्टसेवितं वर्त्म गच्छेयम् । किमिति वा 'आहूतो न निवर्ते इत्यात्मनो व्रतं जह्याम्' इति तयोर्गुलाघवं विमृशन्, सर्वनाशेनापि व्रतपरिपालनं वरमिति निश्चिन्वानो भ्रातृभिर्भार्यया च तां सभामयासीत् । आगच्छन्नेव स शकुनिनाहूतस्तथेति तेन सेवितुमारेभे । तत्र सभिके लग्नके च दुर्योधने, स धूर्तैकधुरो गान्धारः अयं धनराशिः, इयं रत्नराजिः, इयं रथकड्या, इदं पादातम्, इयं ग्रामता इति युधिष्ठिरेण यो यो म्लहः पणितस्तं सर्वं घर्मांशुरिव रसाया रसं क्षणेन चुचूष । अथ क्रमेण सहदेवादीन्भ्रातृनात्मानं च पणीकृत्य पराजितः सन् 'द्रौपद्या दीव्य' इति तेन कीर्तिते तथेति तां पणयामास । तस्यां च जितायां जितोऽस्मि इति वदन् स पार्थिवो निस्तरङ्ग इव तरङ्गमाली स्वयं तूष्णीमुपरराम ।

तावदेव जितकाशी सुयोधनहतकः कृष्णां सभामानेतुं क्षत्तारमुद्धतमादिशंस्तेनाधिक्षिप्तः संस्तद्वचनमसत्कृत्य प्रातिकामिनं प्रजिघाय । तेन निवेदितार्था सा देवी वज्रपातेनेव विदीर्णहृदया तमाह-
 ‘भद्र सूत, पृच्छ तं कितवं राजानम्, प्रथमतः किमहं पराजिता, उत भवान् । तज्ज्ञात्वाहमागच्छामि’ इति । तेन तथा पृष्ठे तस्मिन्वाचंयमवत्तूष्णींभूते, ‘इहैव सा चासौ च विवदेतां, शीघ्रमानय’ इति पुनर्दुर्योधनप्रेरितः स तथा गत्वा पुनश्च तस्या उक्तिमादाय सभ्यानिदमाह-‘श्रुणुत सर्वे राज्ञ्या विज्ञप्तिं यदत्र धर्म्यं तदादिशत; सज्जास्मि तथानुष्ठातुमि’ति । तेषु भयेनैडमूकवत्स्थितेषु दुर्योधनस्यान्तरजो भ्राता दुःशासनो ज्येष्ठस्य शासनेन तां केशपाशेषु गृहीत्वा सभायामाचकर्ष । तेन बहुतरं क्लिश्यमाना सा कृशाङ्गी-‘पापात्मन्, कथमन्यदारान्स्पृशसि, कथं वा मलवद्वाससं गुरुजनसंकुलं सदो नयसि । ननु मन्दात्मन्, आत्मनस्तपो भर्तृणां मतं च रक्षन्त्या हि मयोपेक्षितो जीवसि । भोः सदस्याः, किं सर्वेऽपि भवन्तः पश्यन्त एव न पश्यन्ति । किमहं कुरूणां दासीभूता वा न वा ।

विविच्य ब्रूत । ननु भवन्तोऽपि कलत्रदुहित्रादिमन्त एव । परस्य संकटेष्व्वात्मानमुपमिमानो हि साधुर्भवति । किमिदमरण्यरुदितं, येन न कश्चिदपि प्रतिपद्यते’ इति विललाप । भीष्मस्त्वाह-‘श्रुणु भद्रे, कथमात्मनोऽप्यनीशस्यान्यत्र स्वाम्यम्, कथं वा धर्मनित्यो युधिष्ठिरोऽस्वाम्यकं ग्लहयेदिति विप्रतिपत्त्या विविच्य वक्तुं न पारयामि’ इति । ‘ननु किं स्वयं दिदेविषुणा राज्ञा पणितम् । अनक्षज्ञताम् अह्वानेऽप्रत्याख्यानव्रतं चास्य राज्ञश्छिद्रं पश्यद्भिः परैर्बलात्प्रतारितस्य चोष्टितमपि कथं प्रमाणयन्ति भवन्तः’ इति विक्रोशन्त्यास्तेन दुरात्मना

दोधूयमानायास्तस्या राजापुत्र्याः कटाक्षाङ्कुशताडितो वृकोदरः
 क्षुभितमतिरिदमुज्जगार-‘आहराहर सहदेव वह्निम्, अपण्यां सुकेशीं
 पणितवन्तौ राज्ञः करौ दिधक्षुरस्मी’ति । तत्क्षणमर्जुनः-‘भीमसेन,
 कथमेवमभूतपूर्वमसमीचीनं च प्रलपन्परेषामन्तरं प्रयच्छसि । सर्वात्मना
 प्रभुर्ह्ययमस्माकम् । नियच्छ जिह्वाम् । इदं हि यशस्यं संपत्स्यते’ इति
 तं शमयामास । अथ दुर्योधनस्यावरजो भ्राता विकर्णस्तस्याः
 क्लेशमसहिष्णुरिदं व्याजहार-‘भो भोः सभ्याः किमिति सर्वे जोषमाध्वे ।
 श्रुणुत मे मतम्-कथमिमां पञ्चसाधारणीमेकस्य पणयितुमधिकारः । कथं
 च वा पराधीनीकृतात्मनः स्वांशे च प्रभुता । न चायमिमामात्मना
 पणयामास । सर्वमुपधिना हरतानेन सौबलेन पणनाय कीर्तितामिमां
 मोहविवाशोऽयं तथेत्याह । नहि व्यसनपतितस्य चेष्टित व्यवहारसहम्
 । अतो मन्ये सर्वथेयं पाञ्चाली न जितैवे’ति । तदनु युगपदेव साधुवादे
 समुद्रूते, तं निवारयन् कर्णो विकर्णं परिभाषते स्म-‘रे रे
 प्राज्ञामानिन्ननात्मज्ञ, कथमियमदासी । पश्य रे मूर्ख । सामुदायिकं
 द्रव्यमेकदेशिना पणितं सदितरैरंशिभिरनाक्षिप्तं यदि, तस्य सर्वैरेव
 पणितत्वमार्थिकं हि । अर्धं ह्यात्मनः पत्नी । पराजितं
 पौंसमंशमजितेन स्वैणांशेन प्रत्याहर्तुं राज्ञा यतितं यदि, कोऽत्र मोहः,
 कश्च वा गान्धारस्यापन्यायः । अहो कोमलप्रज्ञोऽसि । अथवा
 दुःशासन, अस्या दास्या एषां च वासांस्यपहर’ इत्यदिदेश ।

तत्क्षणं तेषु स्वमुत्तरीयमपास्य भूमिष्ठेषु दुःशासनेनाकृष्यमाणवसना
 सा बाला तस्मिन्महाजनसमवाये कञ्चिदप्यात्मनस्त्राणायापश्यन्ती
 दीनबन्धुं देवं हृषीकेशं कृष्णं मनसा शरणं ययौ । सद्य एव तदाज्ञया
 धर्मदेवता तामद्रुतैर्वस्त्रैरावृणोत् । स नीचो दुःशासनस्तस्या बहूनि
 वसनान्याकृष्य स्वयं श्रान्तो व्यरंसीत् । भीमस्तु युधि

ತದ್ವಕ್ಷೋರುಧಿರಪಾನಮಾತಸ್ಥೇ । अनन्तरं च 'अत्रास्व' इति वस्त्रमाकृष्य तस्यै
 दुर्योधनेन वामोरौ दशिते, तं गदया समरे भिनन्नीति द्वितीयां प्रतिज्ञां
 चक्रे । अथानिमित्तदर्शनेन शङ्कितो धृतराष्ट्रो द्रौपद्यै वरदानव्याजेन तेषां
 सर्वस्वमपि प्रत्यर्प्य, तानिन्द्रप्रस्थाय प्रस्थापयामास ।

दुर्योधनस्तु दःखितः पित्रे न्यवेदयतु, 'तात! भीमादयोऽतिमात्रं
 संरम्भिणो यान्ति । मन्ये संप्रहार आसन्नतरः । अतः प्रागेव ते
 निग्राह्याः । तदाकारय तान्पुनर्द्यूताये'ति । तेन तथाहूतो युधिष्ठिरो
 दैवमपरिहार्यं मान्वानो निववृते । पराजितस्य स्ववर्गीयैः सह
 द्वादशवार्षिकं वनवासम्, पश्चादेकं संवत्सरमज्ञातवासम्, तदा यदि तेषु
 कश्चिदपि ज्ञायेत, ततः सर्वेषामेव पुनर्वनवासादि, तावत्तदीयधनं
 जेतुर्वशगमिति चैकं ग्लहं विधाय पुनर्द्यूते प्रवृत्ते, प्राग्वद्युधिष्ठिरः
 पराजितः सन् वनाय प्रतस्थे । तदा 'गौर्गोः' इति पुरो नृत्यति
 दुःशासने कटुकभाषिषु च कर्णादिषु कुपितो भीमः सर्वेषां धार्तराष्ट्राणां
 वधाय तृतीयां प्रतिज्ञां चक्रे । तथा पार्थः सानुबन्धस्य कर्णस्य, सहदेवः
 शकुनेः, नकुलो धार्तराष्ट्रानुयायिनां च वधाय प्रत्येकं प्रतिज्ञां कृतवन्तः।
 अथ ते मातरं विदुरे न्यासीकृत्य सभार्याः सपुरोहिताश्च नगरात्प्रवव्रजुः।

॥ इति सभापर्व ॥

ಸಭಾಪರ್ವ

ಬಳಿಕ, ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಶಿಲ್ಪಿ, (ಮಯಾ) ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು
 ಸಮಾಧಾನಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಸಂಭೋಧಿಸಿದನು—"ಎಲೈ
 ವ್ಯಸನ ಬಾಂಧವನೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೀತಿಸುವ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ
 ಮೂಲಕ ಮತ್ತು ನಿನಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಾನು ನನ್ನನ್ನು
 ಕೃತಕೃತ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟೇ ನೀಡು". ಅರ್ಜುನನು—
 "ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ಈ ನಿನ್ನ ಗೌರವಯುಕ್ತ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.

ಕಾರ್ಯಾಂತರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಮೋಚನೆಗೊಳಿಸುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಧರ್ಮವಲ್ಲ", ಎಂದು ಹೇಳಿಯೂ ಆತನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆತ ನಿಷ್ಫಲಗೊಂಡ. ಬಳಿಕ ಆತ ಕೃಷ್ಣನ ಅಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ. ನಂತರ ಆ ರಾಜನು ಒಂದು ಸಭೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ತೆರಳಲು, ಮಯಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅದರ ವೈಭವವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಸಭೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಮತ್ತು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಲವಾದ ಗದೆಯನ್ನು ಭೀಮನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಶಂಖವನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನೀಡಿ ಅವರಿಂದ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಬಂದನೋ ಹಾಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ.

ಒಮ್ಮೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವಾಗ ರಾಜನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ನಾರದನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದನು. ಇಂತಹ ಒಂದು ಸಭೆ ಇದೆಯಾ? ಇದ್ದರೆ, ಅದರ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಆತ ಹಲವಾರು ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಸಭೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು, ರಾಜನು, ಕುತೂಹಲದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಹೀಗೆಂದನು, "ಎಲೈ ದೇವರ್ಷಿಯೇ ಆ ರಾಜರ್ಷಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಭಾವವೇನು? ಅದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗಿರುವ ರಾಜರ ಪೈಕಿ ಆತನೊಬ್ಬನೇ ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಏಕೈಕ ರಾಜ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ರಾಜರು ಯಮ ಸಭೆಯಲ್ಲಿರುವವರು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು?" ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾ ನಾರದನು ಎಲೈ ಪಾಂಡು ಪುತ್ರನೇ, ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗ ಒಂದೆ ಎಲ್ಲ ರಾಜರಿಗೂ ಇಂದ್ರ ಸಭೆಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲು. ಆತ ಆ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸಿದ. ಇತರರಾರೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಗೆಲುವು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ. ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಪಾಂಡು ನನ್ನ ಮೂಲಕ ನಿನಗೆ ಹೀಗೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಎಲೈ ಚಿರಾಯು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ, ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸು. ನನಗೆ ಇಂದ್ರನ ಸಭೆಯಾದ ಸುಧರ್ಮವನ್ನೇರಲು ತೀವ್ರ ಆಸೆಯಿದೆ. ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ ನನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ "ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯನೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬವಾಗಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೀನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಇದು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ ಸಂದೇಶ." ಹೀಗೆಂದು ನಾರದ ತೆರಳಿದ. ಆಗ ರಾಜನು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು (ಶೌರಿ) ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದನು. ಆತ

ಹೀಗೆಂದ "ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗವನ್ನು ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಲ್ಲ ರಾಜರನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೋ ಆತನೇ ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ, ನೀನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಮಾರ್ಗ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದೆ ಅದನ್ನು ತೆರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಮಗಧರಾಜನನ್ನು ಮಟ್ಟ ಹಾಕುವಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡು. ಆತ ಚಂಡಕೌಶಿಕನಿಂದ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆದ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡ ಇಬ್ಬರು ಮಾತೆಯರಿಗೆ ಇಬ್ಬಾಗವಾಗಿ ಜನಿಸಿದ. ತಾಯಂದಿರು ಆತನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ "ಜರಾ" ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿ ಆ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದಳು. ಹೀಗೆ ಜರಾಸಂಧನೆಂದು ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮತ್ತು ಪುನಃ ಋಷಿವರೇಣ್ಯನ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆದು ಆತ ಬಹುಗರ್ವಿತನಾದ. ಆತ ಪಶುಪತಿಯನ್ನು ಸಂತ್ಯಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನರಬಲಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸಲುವಾಗಿ 86 ರಾಜರನ್ನು "ಗಿರಿವ್ರಜ" ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಆಡುಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆತ ಸಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಆಗ ರಾಜ್ಯ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಲ್ಲ ಪುರುಷರ ಬೆಂಬಲ, (ಐಶ್ವರ್ಯ) ಸಿರಿಸಂಪತ್ತು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ನಾನು ಇದನ್ನು ಹೇಗೋ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತೇನೆ". ಹೀಗೆಂದು ಭೀಮಾರ್ಜುನರೊಂದಿಗೆ ಗಿರಿವ್ರಜಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಆದರೆ ಆ ಮೂವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಜರಾಸಂಧ ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುತ್ತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೇಷಧಾರಿಗಳಾದ ಆ ಮೂರು ಜನರ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದೇನೆಂಬ ಅನುಮಾನ ಬಂದು ಹೀಗೆಂದನು- "ನಿಜವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ ನಿಮ್ಮ ವೇಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ನೀವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸತ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೇಷ ನಿಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು (ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತಿದೆ) ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಿಮ್ಮ ನಟನೆ ಸಾಕು. ಸತ್ಯ ಹೇಳಿ". ಭಗವಂತ ಹೀಗೆಂದ-"ನಾನೇ ನಿನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು. ಈತ ಕುಂತಿಯ ದ್ವಿತೀಯ ಪುತ್ರ ಭೀಮ, ಬಕಾಸುರ ಹಾಗೂ ಹಿಡಿಂಬರನ್ನು ಕೊಂದವನು ಮತ್ತು ಈತ ಈತನ ತಮ್ಮ, ಜಯಶಾಲಿ, ಪಾಂಚಾಲಿಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಂದ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ತೆತ್ತು ಗೆದ್ದವನು. ನಾವು

ಮೂರು ಜನ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವ ಯುದ್ಧದ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುತ್ತಾ, ನೀನು ಬಂಧಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜರ ವಿಮೋಚನೆಗೋಸ್ಕರ ಆಗಮಿಸಿದ್ದೇವೆ."

ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ ಆತ ನಗಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಾಷೆ ಮಾಡಿದ. "ಬಾ ಬಾ, ಸೋದರಮಾವನ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದವನೇ ಬಹುಶಃ ಪತಂಗದ ಹುಳು (ಮಿಣಕು ಹುಳು) ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲೆ ಜಯಗಳಿಸುವಂತೆ ನಿನ್ನ (ವಂಚನೆಯಿಂದ) ಕಪಟದಿಂದ ಈ ಮಗಧ ರಾಜನ ಮೇಲೂ ಜಯ ಸಾಧಿಸುವೆ. ಬಹುಬಾರಿ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ ನಿನ್ನೊಂದಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲು ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತು ಈ ಅರ್ಜುನ ನನ್ನ ಹೊಡೆತನವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ, ನಾನು ಈತನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ". ಹಾಗೆ ಹೇಳಿ ಭೀಮನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಆದರೆ ಭೀಮನಿಂದ ಸುವಾಸಿತ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸಾಡುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣ ಆ ಎಲ್ಲ ರಾಜರನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಹೀಗೆಂದನು— "ನೀವೆಲ್ಲರೂ, ಎಲ್ಲ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ". ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಭಯದಿಂದ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಪುತ್ರನಾದ ಸಹದೇವನನ್ನು ಆತನ ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ, ಎಲ್ಲರಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ಯಾಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ತನ್ನ ಸಹೋದರರನ್ನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ. ಭೀಮ ಹಲವಾರು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ತಾಯಿಯ ಸೋದರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಶಿಶುಪಾಲನಿಂದ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಮಗಧ ರಾಜ, ಕರ್ಣ, ಪೌಂಡ್ರಕ ಮತ್ತು ಇತರರಿಂದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಿ ಹೇರಳವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಸಹದೇವ, ಶೂರಸೇನನ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರರ ಮೇಲೆ ಜಯಗಳಿಸಿ ಮಾಹಿಷ್ಮತೀ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಯ ರಾಜನಾದ ನೀಲನ ಅಳಿಯ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆಗ ಆತ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಹೀಗೆಂದನು—"ಪೂಜ್ಯ ಅಗ್ನಿ-ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ನಿನಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಿದವನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ?" ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಅಗ್ನಿ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ

ಭಾರತವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು, ಸಹದೇವ ಸುಲಭವಾಗಿ ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಲಂಕಾ ರಾಜನಾದ ವಿಭೀಷಣನಿಂದ, ದೂತನ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ನಕುಲನಾದರೋ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ದಾಶಾರ್ಹರಿಂದ ಈಗಾಗಲೇ ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ದಶಾರ್ಣ ಹಾಗೂ ಇತರ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಿ ಒಬ್ಬ ದೂತನ ಮೂಲಕ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಯದುಗಳಿಗೆ ಅರಿವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ತನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವನಾದ ಶಲ್ಯನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದ ಹರ್ಷಗೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಾದರೋ ಕೇವಲ ಪಾದಾರ್ಪಣೆಯಿಂದಲೇ ಆನರ್ತ ಮತ್ತು ಇತರ ಹಲವಾರು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನಂತಿದ್ದ ಭಗದತ್ತನನ್ನು ತೆರಿಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಪರ್ವತ ವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರ ಗರ್ವಭಂಗ ಮಾಡಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಮೂಲಕ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟನು. ಅಲ್ಲಿ ಮಂಡೂಕರೆಂಬ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು, ಮಾನವರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದ ಉತ್ತರ ಕುರು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹೇರಳವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಧನಂಜಯ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟನು. ಬಳಿಕ ದಾಶಾರ್ಹರಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ರತ್ನರಾಶಿ-ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ರಾಜನು ದೂತರನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಗೂ ನಿಮಂತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ನಕುಲನನ್ನು ದೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕರೆತರಲು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಆ ರಾಜನ ಉಲ್ಲಂಘನೆ ಮಾಡಲಾಗದ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ, ಮಯನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅದ್ಭುತ ಸಭೆಯಿಂದಲೂ, ಹಿಂದೆಂದೂ ನೋಡದಂಥ ಆ ಮಹಾಯಾಗದಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗದ ಅಂದರೆ ನಾಲ್ಕೂ ವರ್ಣದ ಜನರು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಮನುಕುಲವೇ ಅಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಂಡಿತ್ತು ಹಾಗೂ ರಾಜನಿಂದ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಬಳಿಕ ಭೀಷ್ಮ ಮತ್ತು ಇತರರನ್ನು ಪ್ರಮುಖರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದಾಗ, ಊಟೋಪಚಾರ ಮತ್ತು ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವಂಥ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾಗ, ಆ ಗೌರವಾನ್ವಿತರು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪೈಲ ಮತ್ತು ಇತರರನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಹೋತಾ ಅಧ್ವರ್ಯು ಮತ್ತು ಉದ್ಗಾತಾ ಇವರ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿರಲು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದ ಪೂಜ್ಯ ವ್ಯಾಸನು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ

ಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಯಜ್ಞದ ಕರ್ತೃ ರಾಜನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ದ್ರೌಪದಿಯೊಂದಿಗೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಯಾಗದ ನಿಯಮಾನುಸಾರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಲು, ಆ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳೂ ದೇದೀಷ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರಲು, ವೇದ ಪಾಠ ಜೋರಾಗಿ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಜನರ ಗುಂಪು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರಲು ಆ ಸಭೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಸಭೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು.

ಸೋಮ ರಸವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ದಿನ ಬಂದಾಗ, ಯಾಗದ ಕರ್ತೃ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸಿನ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಭೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಶಂತನು ಪುತ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು-"ಪೂಜ್ಯ ಪಿತಾಮಹನೇ, ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿರುವ ಎಲ್ಲರೂ ಮಹನೀಯರು ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮೀರಿಸುವಂತಹವರು ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ತೀರ್ಪು ನೀಡಲು ಅಸಮರ್ಥ. ಗಾಳಿಯ ಚಲನೆಯಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಜ್ಞಾನ ತಡೆ ರಹಿತ. ಅಪಾರ ಹಾಲನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಾಗ ರಾಜಹಂಸನನ್ನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಾನೇ ಚಿಂತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಯಾರು ಬಹು ಗೌರವಾನ್ವಿತರು ಎಂಬುದನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ನನಗೆ ತೋರಿಸು." ಆತ ಹೀಗೆಂದ-"ಚಿರಾಯು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ ಯಾರು ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೋ ಆತನೇ ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ (ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ) ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂಲ. ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾದರೆ ಅವನ ರೆಂಬೆಗಳಾದ ಇಡೀ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅವನಿಗಿಂತ ಉನ್ನತವಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು (ಕೃಷ್ಣ) ಅಪಾರ ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಸೇವಿಸು", ಬಳಿಕ, ಆ ದೈವವನ್ನು ಸಹದೇವ ಪೂಜಿಸಲು, ಒರಟನಾದ ಶಿಶುಪಾಲನು ಅವಮಾನಿಸಿ ಹೀಗೆಂದನು-"ಎಲೈ ಮೂರ್ಖನೇ, ಈ ಗೋಪಾಲಕನು ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹನು? ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ಇಂಥ ಸಮರಾದ ರಾಜರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಮೀರುವವರಿರುವಾಗ ಈ ವಯಸ್ಸಾದ ಗಂಗಾಪುತ್ರನು ಮುಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ತನ್ನ ನೆನಪಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಈ ವೃಥಾವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ್ದಾನೆ-ಮೇಕೆಯ ಕತ್ತಿನ ಮೇಲಿರುವ ಸ್ತನದಂತೆ. ಆದರೆ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಹೇಗೆ ನಿಮ್ಮ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ?

ದೊಡ್ಡ ಸರ್ಪ ಹಾಗೂ ಕಳ್ಳನಂತೆ ನಡವಳಿಕೆ ಉಳ್ಳ ಸುಳ್ಳನ್ನು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಬಗೆಯುವ/ಪರಿಗಣಿಸುವ ಈ ದುಷ್ಟನನ್ನು ನರೋತ್ತಮ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೀರ. ಇದು ನಿಜವಾಗಿ ಗೌರವವಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೂಷಣೆ. ಪಂಡಿತರೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರ". ಹೀಗೆಂದು-ಹಲವು ರಾಜರೊಂದಿಗೆ ಎದ್ದು ನಿಂತನು. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅವನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವಾಗ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹನು ಅವನನ್ನು ತಡೆದು ಹೀಗೆಂದನು-"ಮಗು ಅವನು ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ". ಆಗ ಸಹದೇವ ಹೀಗೆಂದನು-"ಮಾಧವನ ದ್ವೇಷಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಇದು ಉರುಳಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದು ತನ್ನ ಎಡಗಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಭೀಮ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವಂಥ ಪರುಷ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಿವಿಗಳು ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟಿರಲು, ಕೋಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸರ್ಪದಂತೆ, ಆತನ ಮೇಲೆರೆಗಿದನು. ಆತನನ್ನೂ ತಡೆಯುತ್ತಾ ಭೀಷ್ಮ ಹೀಗೆಂದನು, "ಎಲೈ ಚಿರಾಯು ಭೀಮನೆ, ಪರಾಕ್ರಮದ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳು. ಈ ದುಷ್ಟ, ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜನಿಸಿ, ಕತ್ತೆಯಂತೆ ಕಿರುಚಿದ/ರೋದಿಸಿದ. ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಈತನ ಮಾತಾಪಿತ್ಯಗಳು ಈತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲ ಬಯಸಿದರು. ಆಗ ಅಶರೀರ ವಾಣಿಯೊಂದು ನುಡಿಯಿತು. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿದಾಗ ಈತನ ಈ ಕುರೂಪ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೋ ಅದೇ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈತನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಾಹಸವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಈತ ವಾಸುದೇವನ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿದಾಗಲೇ ತನ್ನ ನೈಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ. ಆದರೆ, ಆತನ ತಾಯಿ ಭಾವುಕಳಾಗಿ ಹೀಗೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದಳು-"ನನ್ನ ಸ್ವಂತ ಸೋದರಳಿಯ ನನ್ನ ಪುತ್ರನ ಶತ್ರುವಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?" ಆಗ ಆ ದೈವವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು. ಒಂದು ವರ ಕೊಟ್ಟು ಹೀಗೆಂದನು. ಎಲೈ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಸೋದರಿಯೇ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನ 100 ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ನಾನು ಮನ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಯಿ ಬೊಗಳಲಿ ಭಗವಂತನೇ ಈತನ ಅಂತ್ಯ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ". ಹೀಗೆಂದು ಭೀಷ್ಮನು ಮೌನಿಯಾದ. ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಆ ಶಿಶುಪಾಲ ಅವಮಾನಿಸುವ ಮಾತನ್ನಾಡಲು ಕೃಷ್ಣ ಹರಿತರವಾದ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರವನ್ನು ಆತನ ತಲೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟನು. ಅಮಾನುಷವಾದ ಬೆಳಕು ಆತನ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ತಕ್ಷಣ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪಾರ್ಥನು, ತಂದೆಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು

ಮಾಡಿದ ಶಿಶುಪಾಲನ ಪುತ್ರನಾದ ಧೃಷ್ಟ ಕೇತುವನ್ನು ಚೇದಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದನು.

ಬಳಿಕ, ವಾಸುದೇವನು, ವ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರರೊಂದಿಗೆ ಯಾಗದ ಕರ್ತೃವಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಪತ್ನೀ ಸಮೇತನನ್ನಾಗಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನನ್ನಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು. ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಂದ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಉತ್ತಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಋತ್ವಿಕರೂ ಇತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ರಾಜರೂ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರರೂ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬೀಳ್ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಯಾಗದ ವೈಭವವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಷ್ಟವಾದ ಜಾಗಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ದುರ್ಯೋಧನನು ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದನು. ರಾಜನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ತಂಪು ನೆರಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿರುವಂತೆ (ದ್ವೇಷ) ತಾಪವನ್ನು ಒಳಗೇ (ಹೃದಯದಲ್ಲಿ) ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವರಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಒಳಗೊಳಗೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೊರಗೆ ಮಾತ್ರ ಆ ಸಭೆಯ ವೈಭವದಿಂದ ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದ ಆ ಅಂಧನ ಪುತ್ರನು (ದುರ್ಯೋಧನನು) ನೆಲವನ್ನು ತಿಳಿಯಾದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಳವೆಂಬ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮ ಹಾಗೂ ದ್ರೌಪದಿಯರ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದನು. ತಕ್ಷಣ ಆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಏಟು ಬಿದ್ದಂತೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾ ಬಾಗಿಲೆಂದು ಗೋಡೆಗೆ ಗುದ್ದಿ ತನ್ನ ಹಣೆಯನ್ನು ಗಾಯ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು. ಬಳಿಕ ಭೀಮ ಆತನನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಕೂಡಲೇ ಶಕುನಿಯ ಮುಂದೆ (ಪೇಚಾಡಿಕೊಂಡನು) ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡನು, "ಎಲೈ ಸೋದರ ಮಾವನೇ, ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ದುಷ್ಟ ಯೋಚನೆಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ (ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ) ಚಾಡನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿವೆ. ಭೀಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಮಾಡಿದ ಉಪಾಯ ಆತನಿಗೆ ಸಾವಿರ ಆನೆಯ ಬಲವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು. ಅಗ್ನಿಪ್ರಯೋಗವು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು. ಖಾಂಡವವನದ ಪ್ರಸಂಗ ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು. ಈಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರಲು ನಾನು ಹಗಲಿನಲ್ಲೇ ಅಂಧನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಹೇರಳವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಾನು ನಾನು ಎಂದು ಮುನ್ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರ ಪೈಕಿ ನನ್ನನ್ನು

ಒಬ್ಬನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮಹದಾನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಒಂದು ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಇಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿ ಓಡಾಡಿದೆ. ರತ್ನಗಳನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡಲು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಖರ್ಚು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಖರ್ಚು ಮಾಡಲಾಗದ ರಾಶಿ ರಾಶಿ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಆ ರಾಜನಾದ ಅಜಾತಶತ್ರು ಭರ್ತಿ ಮಾಡಿದನೇ ಹೊರತು ನನ್ನ ಆಸೆ ಪೂರೈಸಲಿಲ್ಲ. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಭೀಮ ನನ್ನನ್ನು ಎಲೈ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರನೇ ಎಂದನು. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಏನು ಎಂದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. "ರಾಜ", "ಚಕ್ರವರ್ತಿ" ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಅವನಿಗೇ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತಹವು. ಮನೆ ಒಳಗೆ ಗರ್ಜಿಸುವ ನನಗೆ ಈ ಕಾಗೆಯ ಜೀವನವೇಕೆ?" ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಉಪವಾಸ ಕುಳಿತನು. ಬಳಿಕ ಸುಬಲ ಪುತ್ರನಾದ ಶಕುನಿಯಿಂದ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು-"ಎಲೈ, ವೃಥಾವಾಗಿ ಏಕೆ ಆಸೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ? ಮನುಷ್ಯ ಯಾವಾಗಲೂ ನೇರವಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ನಿನಗೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಶತ್ರುಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೇ ಹೋದರೆ ಆಗ ನಾನು ಅದನ್ನು ಪಗಡೆಯಾಟದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ವೃಕ್ಷಿಯು ಐಶ್ವರ್ಯ ಮತ್ತು ಬಲ/ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಿಯ ಹಾಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಉಪಾಯವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ದುಃಖಿಸಬೇಡ".

ದುಷ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ದುರ್ಯೋಧನ ಹೇಗೋ ಕಷ್ಟದಿಂದ ತನ್ನ ತಂದೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು ಪಗಡೆಯಾಟಕ್ಕೆ ಸಭೆಯನ್ನು ಕರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಬಳಿಕ, ಆ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಳುಹಿಸಿದ ಗೂಢಚಾರನಿಂದ ಆ ಕೆಟ್ಟ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೀಗೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದನು "ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ಪಗಡೆಯಾಟ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೆಟ್ಟ ಚಟ. ಅವಮಾನಕ್ಕೀಡು ಮಾಡುವವನ ಅದೃಷ್ಟನಂತೆ ಜೂಜಾಡುವವನ ಎಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯವೂ ಕೂಡಲೇ ತಾನು ಅನುಭವಿಸುವ ಮುನ್ನವೇ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ) ನಾನು (ನೀಚರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ತುಳಿಯಲಿ) ನೀಚರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಂಚರಿಸಲಿ? ಅಥವಾ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದಾಗ ನಿರಾಕರಿಸದ ನನ್ನ ವ್ರತವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೈಬಿಡಲಿ ಎಂದು ಹೀಗೆ ಅವೆರಡರ ಗುರುಲಾಘವಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ,

ವ್ರತಾಚರಣೆಯೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲು" ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಆ ಸಭೆಗೆ ಸಹೋದರರು ಹಾಗೂ ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಅವನು ಆಗಮಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವನನ್ನು ಶಕುನಿ ಪಗಡೆಯಾಟಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ. ಜೂಜುಕೋರ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಆಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ದುರ್ಯೋಧನ ವಂಚಕರಲ್ಲಿ ಏಕೈಕ ಧೂರ್ತ ನಾಯಕನಾದ ಶಕುನಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ-ಹಣವನ್ನೂ ಗೆದ್ದನು. ಸೂರ್ಯ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ತೇವವನ್ನು ಹೀರುವಂತೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಂದ ಪಣಕ್ಕಾಗಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇದು ಐಶ್ವರ್ಯರಾಶಿ ಇದು ಅಮೂಲ್ಯ ರತ್ನರಾಶಿ, ಇದು ರಥಗಳ ರಾಶಿ, ಇದು ಕಾಲಾಳುಗಳ ಗುಂಪು, ಇದು ಗ್ರಾಮಗಳ ಗುಂಪು ಎಂದು ಬಳಿಕ, ಕ್ರಮೇಣ ಒಬ್ಬರಾದ ನಂತರ ಒಬ್ಬ ಸಹದೇವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಹೋದರರನ್ನು ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನೂ ಪಣದಲ್ಲಿ ಸೋತಾಗ ಆತನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆನ್ನಲಾಯಿತು "ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಆಡು". ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಇಟ್ಟನು ಅವಳನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನ ಗೆದ್ದಾಗ ರಾಜ ಹೀಗೆಂದನು "ನಾನು ಸೋತೆ" ಎಂದು ಅಲೆರಹಿತವಾದ ಸಮುದ್ರದಂತಾದನು.

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸುಯೋಧನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದ ಗರ್ವದಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ಕರೆತರಲು ತನ್ನ ಸೇವಕನಿಗೆ ಆದೇಶ ನೀಡಿದನು. ಅವನಿಂದ ಅಪಮಾನಿತನಾಗಿ, ಅವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸದೆ, ಪ್ರತಿಕಾಮಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ರಾಣಿಯಾದರೋ ಅವನ ಆಗಮನದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅವನಿಂದರಿತು "ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ತನ್ನ ಎದೆ ಸೀಳಿದಂತೆ" ಅವನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದಳು- "ಎಲೈ ಸಾಧು, ಎಲೈ ಸಾರಥಿ, ಆ ಜೂಜುಕೋರ ರಾಜನನ್ನು ಹೋಗಿ ಕೇಳು, ಮೊದಲು ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆಯಾ ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆಯಾ ಎಂದು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಬಳಿಕವೇ ನಾನು ಬರುತ್ತೇನೆ". ಮೌನವಾಗಿ, ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದ ರಾಜನನ್ನು ಹೀಗೆ ಕೇಳಲು ದುರ್ಯೋಧನ ಪುನಃ ಹೀಗೆಂದು ಆದೇಶಿಸಿದ, "ಅವಳು ಮತ್ತು (ಈತ) ಇವನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ವಾದ ಮಾಡಲಿ. ಅವಳನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕರೆತಾ". ಅವನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನು ಹೋಗಿ ಮತ್ತೆ ಸಂದೇಶವೊಂದನ್ನು ಅವಳಿಂದ ತಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದನು. "ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿ, ಇದು ರಾಣಿಯ

ಪ್ರಾರ್ಥನೆ-"ಈಗ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ನಾನು ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಸಿದ್ಧ". ಯಾವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಜರೆಲ್ಲಾ ಭಯದಿಂದ ಕಿವುಡು ಮತ್ತು ಮೂಕರಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದರೋ ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನ ನಂತರ ಜನಿಸಿದ ದುಃಶಾಸನ ತನ್ನ ಅಗ್ರಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಅವಳನ್ನು ಅವಳ ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದು ಸಭೆಗೆ ಕರೆತಂದನು.

ಹೀಗೆ ಆತನಿಂದ ತೀವ್ರವಾಗಿ ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ (ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ) (ಆ) ಬಳುಕುವ ದೇಹ ಉಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀ ಹೀಗೆಂದಳು "ಎಲೈ ಪಾಪಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವೆ? ರಜಸ್ವಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹೆಂಗಸನನ್ನು ಹಿರಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ತುಂಬಿದ ಸಭೆಗೆ ಹೇಗೆ ಕರೆತರುವೆ, ನಿಜವಾಗಿ, ಎಲೈ ದುಷ್ಟನೇ, ನಾನು ನನ್ನ ತಪಃ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು (ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ) ಮತ್ತು ನನ್ನ ಪತಿಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನೀನು ಜೀವಂತವಾಗಿರುವುದು. ಎಲೈ ಸಭಾಸದರೇ ನೀವುಗಳು ನಿಮ್ಮ ಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ಏನು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲವಾ? ನಾನು ಈ ಕೌರವರ ಸೇವಕಿಯಾಗಿದ್ದೀನಾ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವಾ? ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಹೇಳಿ ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪತ್ನಿ ಪುತ್ರಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರು ತನ್ನನ್ನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನೇ "ಮಹಾತ್ಮ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ಅರಣ್ಯ ರೋದನವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ನೀವುಗಳು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ" ಹೀಗೆಂದು ಆಕೆ ಶೋಕಿಸಿದಳು. ಆಗ ಭೀಷ್ಮ ಹೀಗೆಂದನು "ಎಲೈ ಸದ್ಗುಣಿ ಕೇಳು, ನಾನು ತೀರ್ಪು ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥನು ಮತ್ತು ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದೇನೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾಧೀನ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ? ಅಥವಾ ಹೇಗೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಸದಾ ನ್ಯಾಯಯುತವಾಗಿದ್ದು ಈಗ ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಣ ಇಡಲು ಸಾಧ್ಯ?" ಜೋರಾಗಿ ಅಳುತ್ತಾ ಆ ದುಷ್ಟನಿಂದ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ರಾಜಕುಮಾರಿ ಹೀಗೆಂದಳು-"ಜೂಜಾಡಲು ಬಯಸಿದ ರಾಜ ತಾನೇ (ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ) ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪಣವಿಡಲು ಬಯಸಿದನಾ? ಈ ರಾಜನ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಅರಿತ ಶತ್ರುಗಳು ಈ ರಾಜನಿಗೆ ಆಟದ ಬಗ್ಗೆ ಕಡಿಮೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇದೆ ಎಂಬ

ಅಂಶವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರೂ ಹಾಗೂ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದಾಗ ಆತ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಶತ್ರುಗಳ ಬಲವಂತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಈ ರಾಜನ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತೀರಾ?"

ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾದ ಭೀಮನು ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು. "ಸಹದೇವ ತಾ, ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ತಾ, ನಾನು ಸುಂದರವಾದ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪಣವಾಗಿಟ್ಟು ಈ ರಾಜನ ಹಸ್ತವನ್ನು (ಕೈಯನ್ನು) ಸುಡಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ." ತಕ್ಷಣ ಅರ್ಜುನ ತನ್ನ ಕೋಪವನ್ನು ಶಮನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೀಗೆಂದನು "ಎಲೈ ಭೀಮ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕೇಳದ ಅನುಚಿತವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಏಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವೆ? ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಅವನು ನಮ್ಮ ಒಡೆಯ ನಿನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಅದು ನಿನಗೆ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ". ಆಗ ವಿಕರ್ಣ, ದುರ್ಯೋಧನನ ತಮ್ಮ ಅವಳ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗದೆ ಹೀಗೆಂದನು-"ಇಲ್ಲಿ ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆ ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೌನವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಿದ್ದೀರಾ? ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಐವರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈಕೆಯನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಇಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾಲೀಕನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಮತ್ತು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಅವಳನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಇಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸುಬಲ ಪುತ್ರನಾದ ಶಕುನಿ-ವಂಚಕ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದೋಚಿಕೊಂಡ ಮತ್ತೆ ಅವಳನ್ನು ಪಣವಾಗಿಡಲು ಹೇಳಿದ. ಭ್ರಮೆಗೆ ಒಳಗಾದ ಈ ರಾಜ ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದ. ದುಶ್ಚಟಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಯಾವ ಬಗೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಪೂರಕವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ ಪಾಂಚಾಲಿ ಸುಯೋಧನನಿಂದ ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ" ಬಳಿಕ, ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. "ಭಲೇ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ". ಕರ್ಣನು ಅದನ್ನು ತಡೆದು ವಿಕರ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು. "ಎಲೈ ಮೂರ್ಖನೇ (ನೀನು) ನಿನ್ನನ್ನು ನೀನೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತೀಯೆ? ಅವಳು ಸೇವಕಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀಯೆ? ನೋಡು ಎಲೈ ಮೂರ್ಖನೇ

ಒಂದು ವೇಳೆ ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ಅದನ್ನು ಪಣವಾಗಿಟ್ಟಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವು ಯಾರಿಂದಲೂ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅವರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವುದೇನೆಂದರೆ ಆ ಗುಂಪಿನ ಎಲ್ಲಾ ಸದಸ್ಯರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಣವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಖಂಡಿತ. ಒಬ್ಬನ ಪತ್ನಿ ಅವನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜ ತನ್ನ ಪುರುಷತ್ವದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಇನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದ ತನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗವಾದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಾಪಸ್ಸು ಪಡೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೋಹವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು? ಮತ್ತು ಶಕುನಿ ಯಾವ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ನನಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ". ಬಳಿಕ ಹೀಗೆಂದು ಆದೇಶಿಸಿದ "ಅತವಾ ಎಲೈ ದುಃಶಾಸನ ಇವಳ ಈ ದಾಸಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣ ಮಾಡು". ತಕ್ಷಣ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಂಡವರು ತಮ್ಮ ಉತ್ತರೀಯಗಳನ್ನು ಬಿಸಾಕಿ ಎದ್ದು ನಿಂತಾಗ, ಕೋಮಲವಾದ ಅ ಕನ್ಯೆ ತನ್ನ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ದುಃಶಾಸನನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರಲು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಬಾರದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡಳು ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಒಡೆಯನೂ ಹಾಗೂ ರಕ್ಷಕನೂ ಆದ ಭಗವಂತನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕಳು. ಕೂಡಲೇ ಆ ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಧರ್ಮದೇವತೆ ಅವಳನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದಳು. ದುಷ್ಟ ದುಃಶಾಸನ ಅವಳ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಎಳೆದಳೆಂದು ಸುಸ್ತಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಭೀಮನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನ ಎದೆಯ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುವುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಬಳಿಕ, ದುರ್ಯೋಧನನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಎಡತೊಡೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಹೀಗೆಂದನು "ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೋ" ಭೀಮ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಹೀಗೆಂದ, "ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರ ತೊಡೆಯನ್ನು ಗದೆಯಿಂದ ಮುರಿಯುತ್ತೇನೆ". ಬಳಿಕ, ಅಪಶಕುನದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ದ್ರೌಪದಿಗೆ ವರ ಕೊಡುವ ನೆಪದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿದನು.

ಆದರೆ ದುರ್ಯೋಧನ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖದಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು. "ತಂದೆ-ಭೀಮ ಮುಂತಾದವರು ಬಹು ಆತಂಕದಿಂದ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯುದ್ಧದ ಸಮಯ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕು. ಅವರನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪಗಡೆಯಾಟಕ್ಕೆ ಕರೆ". ಆತನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಯುಧಿಷ್ಠಿರ

ವಿಧಿ (ಅಪರಿಹಾರ್ಯ) ಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಪುನಃ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಪಂದ್ಯ ಮತ್ತೆ ಪಣದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಸೋತವನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳೊಂದಿಗೆ 12 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ವನವಾಸವನ್ನು ಮತ್ತು ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತ ವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಮತ್ತು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಆಗ ಎಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೆ 12 ವರ್ಷಗಳ ವನವಾಸ ಮತ್ತು ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವನ್ನು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಸೋತವನ ಎಲ್ಲ ಸ್ವತ್ತು ಗೆದ್ದವನಿಗೆ ಸೇರತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಯಿತು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾದರೋ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸೋತು ವನವಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ಬಳಿಕ ದುಃಶಾಸನನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವರೆದುರು ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೀಗೆಂದನು—“ಹಸು-ಹಸು” ಮತ್ತು ಕರ್ಣ ಮುಂತಾದವರು ನಿಷ್ಕರವಾಗಿ ನುಡಿದರು. ಕುಪಿತನಾದ ಭೀಮ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು—ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಎಲ್ಲಾ ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಬಳಿಕ ಅದನ್ನೇ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಜುನನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಾಗಿಯೂ, ಸಹದೇವ ಶಕುನಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ನಕುಲ ದುರ್ಯೋಧನನ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಾಗಿಯೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು. ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನು ವಿದುರನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ, ಪಂಚಪಾಂಡವರು ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿ ಹಾಗೂ ಪುರೋಹಿತನೊಂದಿಗೆ ಪಟ್ಟಣ ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಿದರು.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಭಾಪರ್ವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು ॥

Sabhaparva

Later, the architect (Maya) who was thus happy, told Arjuna with words of conciliation “Oh friend of the distressed I wish to satisfy myself by enjoying friendship and rendering service to you, who are affectionate without a cause. Hence, give me the orders”. Though Arjuna denied many times, saying “Indeed I am honoured by your courteous and pleasant words. It is unlawful to liberate

anyone from misery for a price of receiving any work from him, in return.” He was unable to reject his request. Then he agreed to act as per the desire of Krishna. When that king went to Dwaraka, having ordered him to construct an assembly hall, Maya constructed a council hall having thought of its grandeur in his mind alone, presented it to Yudhishtira, giving a heavy mace to Bhima and a conch called Devadatta, to Arjuna. Being honoured by them, he went as he came.

Presiding over the assembly the king once, having worshipped Narada, who came there, asked him, “is there any assembly like this? If there is any, then I wish to know its special features”. When he agreed to it and described the assemblies of the guardians of directions, the king said, as though with a bit of curiosity, “Oh divine sage, what dignity is possessed by that royal sage Harischandra, by which you call him the only king to stay in the council of Indra, among all the kings who have gone from here and the rest of the kings, in the council of Yama (god of death)?” And he again answered, “Oh son of Pandu, the sacrifice, Rajasuya alone is the step for all the kings to reach the council of Indra. He performed that sacrifice and none of the others did it. Success will indeed be according to the efforts. Your father, Pandu is instructing you through me, “O long-lived Yudhishtira, perform Rajasuya, I have a strong desire to ascend Sudharma (Indra's assembly)”. Having said this, again he requested me saying. Oh venerable one, this matter should not be delayed. Hence, you should direct my son in this path. “This is the message of your father”. So saying, Narada

set out. Then the king, having decided it in mind, called upon Shouri (Krishna) and discussed with him. He said, "Oh King! Rajasuya should be performed by a person who takes all the kings to his possession. Therefore, the path you are taking is blocked up. If you wish to renovate it, then first think about curbing the king of Magadha. He was born as two pieces to two mothers, who had shared and eaten the mango, obtained as a blessing by Chandakaushika. When he was discarded by the mothers, a demoness called Jara joined the two pieces and hence, he came to be known as Jarasandha. And again, obtaining many boons from that stage, he is too proud. Wishing to please lord Pashupati through human sacrifice, he has imprisoned eightysix kings in the city of Girivraja, as though confining goats. If he is killed, then you will gain the kingdom, the support of all those men, wealth and also virtues of protecting all those people. Hence, though very difficult, I will somehow try to accomplish this task". So saying he went to Girivraja with Bhima and Arjuna. But Jarasandha, who worshipped the three of them, who had come in the guise of brahmins begging alms at the time of receiving guests, doubted them looking at their bodily sings and thinking that he had seen them before, asked them, "Indeed the scars made by the bow string on your bodies is in contradiction to your dress and is indicating that you are Kshatriyas. Though not real, this brahmin form is binding me to grant whatever you desire for. Hence, enough of this pretence. Tell me the truth completely". The lord said, "I am the one, who killed Kamsa, your son-in-law, who was the

destroyer of his clan. This one is the second son of Kunti, called Bhima, the killer of Baka and Hidimba. And he is his younger brother, the winner, who won Panchali, in front of your eyes, by giving the price of his valour for her. All the three of us, have come to you to get a dual fight as alms, wishing to released the kings imprisoned by you". Just by listening to those words, he laughed and made fun of Krishna. "Come, come oh killer of maternal uncle, I think you will win over with your tricks even this king of Magadha, as a moth wins over fire. Just talking of a dual with you again, who had run-away many times brings insult to me. And Arjuna is unable to bear my strikes. Hence, I will fight with this one". So saying, he fought with Bhima and was ripped off by him like a fragrant grass. Then Krishna, having released all those kings, said, "All of you, should assist in all respects, king Yudhishtira, who is going to perform Rajasuya sacrifice", and saw them off. Establishing Sahadeva, the son of Jarasandha, who took refuge under him due to fear, in the place of his father, Krishna went to his city.

As there was a necessity for accumulating wealth for the sake of sacrifice, when the king sent the four brothers for this purpose, Bhima won over many eastern countries and being honoured by Shishupala, the son of his mothers sister, he made the king of Magadha, Karna, Paundraka and other to pay the tax and returned with a huge collection of wealth. In the south, Sahadeva, having conquered Shurasena and other kingdoms, entered the city of Mahishmati, where, his army was surrounded by fire (Agni), who was the son-in-law

of Neela, the king of Mahishmati. Then he worshipped Agni, saying 'Lord Agni', is it proper for you to ruin the intended work of the person, who gave you your desired food by accomplishing your task? "When the pleased Agni handed over the entire South India, Sahadeva easily took it under his possession and collecting the presents from Vibhishana, the king of Lanka, through a messenger, returned. Nakula, in the West, collected tax from Dasharna and other kingdoms which were already conquered by Dasharha and made Yadus aware of this through a messenger. Being gratified with the offerings made by his maternal uncle, Shalya, he came back. And in the North, Arjuna, just by setting his foot only took many kingdoms like Aanarta and others into his possession, made the king of Pragjyothisha i.e. Bhagadatta, who was like the sun himself, to pay the tax, broke the pride of all those who were dwelling in the mountains and proceeded to Manasa lake through Himalayas. There, among the Gandharvas, he seized many Gandharvas called Mandukas and collecting large quantity of wealth even from the Uttarakuru kingdom, that was not easily visible to humans, he returned. From then onwards he is called Dhananjaya.

Thereafter, having gathered a heap of precious gems, all the requisites for the sacrifice gifted by Dasharha, the king sent messengers everywhere to invite all the people. He sent Nakula to bring with reverence people of his class like Dhrtarashtra and others. On account of the administration of that king which was unable to be violated, due to the marvelous form of the assembly hall constructed by

Maya and due to the great sacrifice that had not been seen being performed before, all the four-classes of people or the entire mankind itself came there simultaneously, and was honoured accordingly. Later, when Bhishma and others were authorized for the service like providing food, various drinks, etc. for the honourable people who gathered there struggling in the crowds, having appointed Paila and others as the Chief sacrificial priests, in the positions of Hota, Adhavaryu and Udgata, revered sage Vyasa who knew everything himself took the responsible position of Brahma for the sacrifice and the king, who was the performer of sacrifice, took the initiation for it along with Yajnasena (Draupadi).

Then, as the rites were performed, strictly according to the sacrificial rules, as the three fires blazed, as the hymns of the three Vedas were being recited loudly, as the groups of people, conversing among themselves grew bigger, that assembly appeared as though another assembly of lord Brahma.

When the day of extracting soma juice arrived the performer of the sacrifice, holding water for oblation in his hand and examining the assembly asked the son of Shantanu, "Oh Grandfather, all those who are present here, are seen to be of great dignity and excel each other. Hence, I am unable to judge. Like the movement of wind, your knowledge is unrestrainable even in the most delicate issue. Who other than a royal swan can be thought of, while differentiating water from milk. So, direct me as to who is the most honourable one

among all those people". He too, said, "Oh long lived Yudhishtira, one who glows in this entire assembly with supreme splendor is the root of this worldly tree. When he is satisfied, the entire class of both animate and inanimate things, which forms the branch of this tree, will also be satisfied. Nothing is greater than him. Therefore, adore him the best among men with highest reverence". When the lord was worshipped by Sahadeva, the aggressive Shishupala insulted them, saying. "You fools! How can this cow-herd become praiseworthy for you surpassing the Brahmarshis who are equal to lord Brahma and the Royal sages (Rajarshis) who are equal to lord Mahendra, in this great society. This old son of Ganga caught by old age and loss of memory, may speak words, that are as useless as the breast on the neck of a goat. But how is that even all of you have lost senses. How can this wretched man, whose conduct is that of a thief and of a big snake considering falsehood itself as the law, be thought as the best among men. This is not an honour but a blame on you. Shame upon the fools who consider themselves as scholars". So saying he got up along with many kings. When the eldest brother (Yudhishtira) tried to console him, he was stopped by his grandfather Bhishma, who said, "Child! He is not worthy to be consoled". Then, Sahadeva said, "This throws down the head of Madhava's enemy', lifting up and showing his left foot and Bhima, with his ears torn by the continuous harsh words of the wicked soul who repeatedly was insulting (Krishna), attacked him like a great snake hit by a stick. Avoiding even him quickly the grandsire (Bhishma) said, 'Oh long lived

Bhima, hear the reason for which he is exhibiting his valour. This wicked man was born with three eyes and four arms and cried like a donkey. Being ashamed with it his parents wished to kill him but heard an aerial voice, which said. 'The person, on whose lap, this baby will lose its ugly features, will become the cause of his death. Hence, stop this effort'. Later, while being examined everywhere, this man attained his natural form just by the contact of the lap of Vasudeva (Krishna). But his mother become emotional thinking "How can my nephew become my son's enemy'. When she begged the lord, he gave her a boon saying. 'Oh sister of my father, I forgive your son for his hundred offences', So, let this dog bark. Lord Hari will put an end to him'. So saying Bhishma became silent. When he again continued his insulting speech, the sharp edge of the disc was aimed at his head and a supernatural light coming out of his body entered the lord, who was born for a cause, immediately by the order of the king Partha established Dhrshtaketu, the son of Shishupala, who performed the last rites of his father, as the ruler of Chedi-Kingdom.

Then, Vasudeva, along with Vyasa and others crowned Yudhishtira, the performer of the sacrifice, along with his wife, as the Sovereign Monarch. Being honoured by the crowned Monarch accordingly in the best manner, the priests of the sacrifice, other Brahmins, the kings and others, took leave of him and went to their desired places, praising many times the splendor of that sacrifice.

Duryodhana, spending some days there itself, was like the sunrays combined with cool shade,

containing the heat (of enmity) inside (his heart) due to the growth of that king and entered the assembly by the enmity and externality by the intense glory of the hall, that son of a blind, mistaking a pond of clear water, for ground, fell into it and became an object of ridicule for all those who saw, especially for Krishna, Bhima and Draupadi, immediately, that self-esteemed one, returning from there as though being whipped, dashed the wall, mistaking it to be the door and hurt his forehead. Then, he was sent out by Bhima safely. On reaching his city, he lamented in front of Shakuni, 'Oh maternal uncle, all our evil thoughts have resulted in different ways. The plan of killing Bhima, resulted in him obtaining the strength of thousand elephants. The fire incident made them obtain Krishna (Draupadi), the gift of Khandava forest became a cause for gaining Gandeeva. And now, when Yudhishira is glowing like the sun, I have become day-blind. I was not even counted as one among the kings who were waiting for the king, with presents in the form of a great hue of wealth, competing with each other saying. 'This is me, this is me'. was like a cat running here and there in the assembly of great elephants. Being appointed for spending the precious gems, though I tried to empty them at once, due to the inexhaustibility of that heap of gems, the quality of non-dispute of the king filled it and my desire was not fulfilled. And the final incident in the assembly when Bhima called me 'son of Dhrutarashtra', you very well know what his intention was. Words like 'the king', 'the emperor' are popularly accepted as representing only him.

Why do I, who roar just inside my house, need this life of a crow?’ So saying he sat to fast. Then joining hands with Shakuni the son of Subala, who consoled him saying, ‘Oh why do you unnecessarily lose hope? A man should always stand upright. If you can not bear to see the wealth of enemies, then I am going to seize it through the game of dice. A person, though being carried upwards by two wings called wealth and strength, like a bird, can be made to fall down with a rope of strategy. Therefore, stop grieving’ the evil minded Duryodhana, somehow made his father give his consent and made him to call an assembly for playing dice.

Later, the Monarch, having heard about the evil advice from a spy, who was sent there, thought, ‘indeed this game of dice is a very big vice. Like good fortune a braggart all the wealth of a gambler immediately gets destroyed without being enjoyed by him. How would I take the path, traversed by only ill-behaved people. Or how would I give-up my vow according to which I would not desist whenever invited”. In this way, considering the significance and also insignificance of those two matters, deciding that it is better to maintain a vow at the cost of everything, went to that assembly, along with his brothers and his wife. As soon as he arrived, he was invited for a game of dice. He accepted it and started to play. With Duryodhana himself being a gambler and also a surety. Shakuni, the only leader of all the cheats, won every bet, like the sun, who drinks or sucks all the moisture from the earth. He won all those things, that were staked by Yudhishtira who said,

'This is the heap of wealth', This is the hue of precious gems'. This is the assemblage of chariots'. This is the infantry and this is the group of villages'. Thereafter, gradually, losing Sahadeva and the brothers and also himself in the bet, he was told 'play with Draupadi as the bet' and he agreed to it and staked Draupadi in the game. When he agreed to it and staked Draupadi in the game. When even she was won by Duryodhana, the king said, 'I am defeated' and became silent like an ocean without waves.

By then, Suyodhana, being proud of gaining victory; ordered his attendant to bring Draupadi to the assembly hall. Being insulted by him, without honouring his words, he sent Pratikami. The queen, having known the purpose of his arrival from him, said to him as though her heart was broken by the strike of the thunderbolt, 'Oh good one, oh Charioteer, ask that gambler king whether you lost me first or yourself? Only after knowing that shall I come'? When the king, who was silent as though holding his tongue was asked by him, Duryodhana again ordered him, 'Let her and this one argue here itself, bring her quickly'. Being sent by him, he went accordingly and again brought a message from her and announced in the assembly. Listen, all of you, this is the request of the queen 'instruct me my duty now. I am ready to follow it'. When all the people who had assembled there stayed as though they were deaf and dumb, due to fear, then Dushshasana, who was born next to Duryodhana, dragged her to the hall, holding her by her hair, by the orders of his elder brother. Being tormented by him too much, that woman with a slender form,

said, 'you sinner, how can you touch other's wife? How can you bring a menstuous woman to an assembly where all the elders have gathered? Indeed Oh wicked souled one, you are alive only because' I am wishing to safeguard my austerities and the intention of my husbands. Oh the members of this assembly, are you not at all witnessing what you are seeing in front of your eyes? Have I become the slave of these Kurus or not. Tell me after judging correctly. Indeed, all of you have wives and daughters. Only that person can be called a 'Noble one', who compares himself with another distressed person. Are my words a cry in the wilderness which do not reach any one or which is not understood by anyone?' So saying, she lamented. But Bhishma said, 'Listen, Oh my good lady, I am unable to judge due to confusion and tell you how can a person, who has lost possession over himself, own other things or how would Yudhishtira, who always abides by the law, stake a thing that is not owned by him'. Crying loudly and being agitated by that wicked one, that princess said.

'Wishing to gamble, did the king certainly stake on his own accord? How do all of you regard this behavior of the king as an authority which he was forced to do by the enemies, who are aware of the king's weakness that he has a poor knowledge about this game and that it is his vow not to refuse whenever being invited'. Being struck by the goad of her glance, Bhima uttered this with an agitated mind, 'Sahadeva, bring, bring the fire, I want to burn the hands of this king, which kept this priceless beautiful woman as a bet'. Immediately

Arjuna subdued his anger saying. 'Bhimasena, why do you give space for the enemies with your inappropriate speech, which had not been heard any time before? By all respects, he is our Lord. Restrain your tongue. Certainly that brings fame'. Then Vikarna, the younger brother of Duryodhana unable to bear her misery, told this, 'Oh, those which have assembled in this hall! For what reason are you maintain silence? Listen to me when this woman is common to all the five, how can only one among them have the right to bet her? And how can a person who himself is under others possession, be the owner of a portion belonging to him? And also he himself did not bet her. When this son of Subala (Shakuni) who being fraud seized everything and again told to stake her, this king just agreed, caught by delusion. The actions of the person who is addicted to a vice does not support any transaction. Hence, in all respects, I think, Panchali is not at all won (by Duryodhana)' After that when simultaneously all started saying 'Well done'. Karma stopped it and said thus to vikrama 'Hey you, fool you consider yourself as an intelligent one. How do you say that she is not a slave. Look, oh stupid one if any substance belonging to a group of people is staked by any one of the partners, and not objected by the other partners, then it implies that all members of the group have staked that substance collectively. This is certainly substantial. One's wife is indeed half of oneself. So, if the king tried to get back his half portion of manhood, which he had lost in the game, with the help of his other half portion of womanhood, which was not yet lost, then what delusion is there? And what injustice is

done by Gandhara (Shakuni)? I am surprised, how delicate is your intelligence! Then he ordered, 'Oh, Dushshasana, snatch away the clothes of this female-slave'.

Immediately, when they (Pandavas) stood up throwing away their upper garments, that tender girl, with her clothes being pulled by Dushshasana, saw no one coming to her rescue in that great assembly of people and mentally took refuge in lord Krishna, the master of senses and the protector of the distressed. Immediately, by the orders of that Lord, the deity of righteousness covered her with marvelous clothes. The wicked Dushshasana, getting tired of pulling away her clothes, stopped it. But Bhima promised to drink the blood of his chest in the war. Later, when Duryodhana pulled aside the cloth and showed his left thigh to her saying 'Sit here'. Bhima took a second oath saying 'In the battle, I will break it with my mace'. Then being afraid due to the occurrence or bad-omen Dhritarashtra returned everything to them under the pretext of granting boon to Draupadi.

But Duryodhana said with grief to his father, 'Father, Bhima and others are going being extremely anxious. I think the time for war is nearing. Therefore, they have to be stopped before that. Hence, invite them again for the game of dice'. Being called upon, by him, Yudhishtira came back thinking that fate is unavoidable. The game again started, with a bet, according to which the loser, along with his kinsmen should go for an exile for twelve years and lead the life of incognito

for the next one year. In this time if anyone of them is recognized, then all have to repeat the life of exile for twelve years and one year of incognito. In the meantime, the wealth of loser will go to the possession of the winner. Yudhishtira, being defeated as before, set out for exile. Later, when Dushshasana danced in front of them saying 'Cow, Cow', and when Karma and others talked harshly, Bhima, being enraged, took a third oath of killing all the sons of Dhrtarashtra. Then continuing with it, Arjuna promised of killing Karna, Sahadeva, of killing Shakuni and Nakula, of all the followers of Duryodhana. Thus, they separately took these oaths. Then, entrusting their mother to Vidhura, all the five Pandavas went from that city along with their wife and the priest.

|| Thus ends Sabhaparva ||

चतुर्थः पाठः

नवीनकथा - चतुरः निरञ्जनः

पीठिका

संस्कृतसाहित्यं विशिष्टं, विस्तृतं प्राचीनमपि विद्यते । अस्यां भाषायाम् अनेकप्रकारकाः साहित्यग्रन्थाः आबहोः कालात् विरचिताः विराजन्ते । संस्कृते विद्यमानस्य ज्ञाननिधेः अनुवादकार्यं भारतीयभाषासु विदेशीयभाषासु अपि कृतं क्रियमाणं च वर्तते । अनेन इतरभाषाणां समुन्नतिरपि सञ्जाता । यथा संस्कृतभाषासाहित्यम् अन्यभाषासु अनूदितमस्ति एवमेव इतरभाषासाहित्यमपि संस्कृतभाषया अनूदितं उपलभ्यत एव । अनेन ज्ञानसम्पत्तिः सर्वासु अपि भाषासु विस्तृता भवति । भारतीयसंविधानम्, नूतना शिक्षणनीतिः संसत्कार्यकलापादयश्च संस्कृते रूपान्तरिताः सन्ति । भारतस्य प्रादेशिकभाषाभ्यः तथैव विदेशभाषाभ्यः अपि अनल्पप्रमाणेन साहित्यम् अनूद्यमानम् आस्ते । ईदृश्यां परिस्थितौ अनुवादसाहित्यस्य छात्राणां निदर्शनार्थं काचन नूतना कथा अत्र स्वीकृता विद्यते ।

विश्वस्य तन्त्रज्ञानक्षेत्रे मूर्धन्यस्थाने विद्यमानासु संस्थासु 'इन्फोसिस्' नामिका संस्था अन्यतमा । अस्याः संस्थायाः स्थापने प्रेरणादात्री, भारतसर्वकारस्य राज्यसभायाः सदस्या डा. सुधामूर्ति महाभागा कन्नडे आङ्ग्ले च साहित्यग्रन्थान् विरचितवती ।

अनया महाभागया कन्नडभाषया विरचितस्य 'ಮಕ್ಕಳ ಕಥೆಗಳು' पुस्तकस्य संस्कृतरूपान्तरं 'रुचिराः बालकथाः' इति नाम्ना कृतं विद्यते।

डा. नागरत्ना हेगडे महाभागा अस्य कथाग्रन्थस्य संस्कृतरूपान्तर कर्त्री आस्ते । अनया संस्कृतभाषायां 'ज्ञानदीप्तिः', 'उत्तिष्ठत जागृत', 'गोमान्तकम्', 'मनः तत्प्रशमनं च', 'व्यावहारिकसंस्कृते प्रान्तीयभाषाणां प्रभावः', 'रामायणीयम्' इत्यादयः प्रणीताः सन्ति । संस्कृतभारतीद्वारा प्रकाशमाणायां 'सम्भाषणसन्देश' नामकमासपत्रिकायां अस्या बहवो लेखाः प्रकाशिताः सन्ति । संस्कृतसेवाकर्मणि चिरनिरता डा. नागरत्ना हेगडे महाभागा सुराना महाविद्यालये संस्कृतविभागाध्यक्षस्थानं अलङ्कृत्य संस्कृतं सम्यक् पाठयित्वा इदानीं निवृत्ता । केन्द्रीयसाहित्य अकाडम्याः अनुवादसाहित्यपुरस्कारं प्राप्तात् 'रुचिराः बालकथाः' नामकग्रन्थात् इयं कथा स्वीकृता वर्तते।

अध्यापकेभ्यः सूचना-परियोजनकार्यार्थं छात्रैः अनुवादः कारयितव्यः ।

* * *

निरञ्जनः न धनिकः, न वा विद्यावान्, किन्तु महाचतुरः । कदाचित् सः ग्रामान्तरं गच्छन् आसीत् । मध्येमार्गं सिद्धप्पः मिलितवान्। सः म्लानवदनः आसीत् । तस्य हस्ते अश्वस्य पुच्छमात्रम् आसीत्।

‘किमर्थं म्लानवदनः अस्ति भवान्?’ इति अपृच्छत् निरञ्जनः।

‘मम अश्वः अपघाते मृतः अभवत् । तस्य मृतशरीरं शृगालः नीतवान् । पुच्छमात्रम् अवशिष्टम्’ इति वदन् महत् दुःखं प्रकटितवान् सिद्धप्पः ।

सिद्धप्पः नितरां निर्धनः । पुनः अश्वक्रयणं सर्वथा कष्टम् । एतत् जानन् निरञ्जनः अवदत्-‘भवान् तत् पुच्छं मह्यं ददातु । अहं भवते उत्तमम् अश्वम् आनीय दास्यामि’ इति ।

‘पुच्छमात्रदानेन अपरः अश्वः प्राप्येत किम्?’ इति साश्चर्यम् अपृच्छत् सिद्धप्पः ।

‘किमर्थं चिन्ता भवतः? अहम् अश्वम् आनीय दास्यामि’ इति उक्त्वा निरञ्जनः पुच्छं गृहीत्वा ततः गतवान् ।

किञ्चिद्दूरं गमनस्य अनन्तरं शशस्य कोटरं दृष्टं तेन । निरञ्जनः तस्मिन् कोटरे पुच्छं संस्थाप्य पथिकान् प्रतीक्षमाणः उपविष्टः ।

तस्मिन् एव समये कश्चन लोभी धनिकः अश्वारोही तत्र सम्प्राप्तः। अश्वस्य खुरपुटशब्दश्रवणमात्रेण निरञ्जनः पुच्छं दृढं गृहीत्वा उपविष्टः ।

‘कः भवान्? किमर्थम् अश्वस्य पुच्छं गृहीत्वा उपविष्टः अस्ति?’ इति पृष्ठवान् अश्वारोही ।

‘अहम् अश्वचारणाय अत्र आगतः आसम् । अस्य कोटरस्य अन्तः निधिः अस्ति इति श्रूयते । मम अश्वः विशेषशक्तिमान् । गुप्तनिधिः अन्वेषणसामर्थ्यम् अस्ति तस्य । मम अश्वः एतस्य कोटरस्य अन्तः गच्छन् आसीत् । अहमपि गन्तुं प्रयत्नं कृतवान् । किन्तु न शक्तम्। अतः पुच्छं गृहीतवान् अस्मि । एतावता निधिः प्राप्तः स्यात् । मया अन्तः गत्वा आनेतव्यम्’ अवदत् निरञ्जनः ।

अश्वारोहिणः लोभिनः मनसि आशा उत्पन्ना । एतत् सूक्ष्मं परिशीलितवान् निरञ्जनः-‘गुप्तनिधिः महता प्रमाणेन स्यात् तत् पूरयितुं

मम समीपे स्यूतः अपि नास्ति । भवतः अश्वस्य उपरि विद्यमानं स्यूतं ददाति चेत् अहं भवते अपि धनं दास्यामि ।’

तदा सः अश्वारोही-‘मम अयं स्यूतः रन्ध्रयुक्तः अस्ति । भवान् मम अश्वेन ग्रामं गत्वा दृढं स्यूतद्वयम् आनयतु । तावत्पर्यन्तम् अहं भवतः अश्वस्य पुच्छं ग्रहिष्यामि’ इति अवदत् ।

अश्वारोहिणः अश्वः दृढकायः आसीत् । ‘ग्रामं गत्वा प्रत्यागमनाय अर्धघण्टा अपेक्षिता भवेत् । तावत्पर्यन्तं भवान् पुच्छं दृढं गृहीत्वा तिष्ठतु’ इति उक्त्वा निरञ्जनः क्षणाभ्यन्तरे अश्वम् आरुह्य ततः अदृश्यः जातः ।

रे मूर्ख! मम वचने विश्वस्य स्यूतम् आनेतुं ग्रामं गतः अस्ति भवान् । ग्रामतः प्रत्यागमनाय घण्टाद्वयम् आवश्यकं भवेत् एव । तावता अहम् एतं निधिं गृहीत्वा एनम् अश्वम् आरुह्य इतः पलायितः भविष्यामि’ इति मनसि एव अचिन्तयत् सः लोभी ।

अर्धघण्टा अतीता । अश्वः न आगतः। निरञ्जनोऽपि न आगतः। सन्देहेन अश्वारोही दृढतया पुच्छम् आकृष्टवान् । आकर्षणवेगात् सः पृष्ठतः गत्वा पतितः । पुच्छमात्रं तस्य हस्ते आसीत् । कोटरे अश्वः शशः वा न आसीत् । लोभी दिग्भ्रान्तः जातः ।

निरञ्जनस्तु अश्वं सिद्धिप्राप्तये दत्त्वा अग्रे गतः आसीत् । मध्येमार्गं निरञ्जनेन क्षीरविक्रयिकः गोविन्दः दृष्टः । गोविन्दः क्षीरे जलमिश्रणं कृत्वा विक्रयणं कुर्वन् जनान् वञ्चयति स्म । प्रभूतं धनमपि सम्पादितवान् आसीत् सः । सः निरञ्जनं दृष्ट्वा-‘निरञ्जन! अन्यान् इव मां मूर्खं कर्तुं न प्रभवति भवान्’ इति अवदत् ।

गोविन्दस्य शिरसि महान् घटः आसीत् । घटे आसीत् क्षीरम् ।

‘मम चिन्ता मम । किमर्थं वा अहं भवतः मूर्खताकारणं चिन्तयेयम्? आकाशः मेघाच्छन्नः अस्ति । सम्यक् वृष्टिः भवेत् इदानीम् । अहं तु आर्द्रः भवितुं न इच्छामि’ इति अवदत् निरञ्जनः ।

‘एवम्? मया तु सुदूरं गन्तव्यम् अस्ति खलु ।’ इति वदन् शिरः उन्नमय्य आकाशम् अपश्यत् गोविन्दः ।

तस्मात् तस्य शिरसि स्थितः घटः अधः पतितः, भग्नश्च जातः । निरञ्जनः हसन् अग्रे गतः ।

मध्येमार्गम् अश्वारोही कर्कः लब्धः ।

‘कर्कवर्य । अहं तु निर्धनः । तथापि अहं यत् इच्छामि तत् करोमि । भवान् धनिकः चेदपि यथा इच्छा तथा कर्तुं न प्रभवति’ अवदत् निरञ्जनः ।

‘तत् कथम्?’ पृष्ठवान् कर्कः ।

‘कथम् इति किमर्थं वदेयम्? यत् करोमि तत् अहं सप्रमाणम् एव दर्शयिष्यामि’-निरञ्जनः अवदत् ।

‘एवं तर्हि माम् अश्वात् अवतारय ।’

‘तत् निर्धनेन मया कर्तुं न शक्यम् । यदि भवान् अवतरेत् तर्हि अश्वस्य उपरि उपवेशयितुं तु शक्नुयाम्’ इति अवदत् निरञ्जनः ।

‘तत्कथं साधयिष्यति पश्याम तावत्’ इति वदन् अश्वात् अवातरत् कर्कः ।

‘मम वचने गौरवं दत्त्वा अश्वात् अवतीर्णः खलु भवान् । मया भवान् अश्वात् अवतारितः एव ननु? पश्य’ इति हसन् अवदत् निरञ्जनः ।

कर्कः क्रुद्धः अभवत् । ‘मूर्खेण भवता सह वादार्थं मम समयः नास्ति । अहं गमिष्यामि’ इति वदन् अश्वम् आरूढवान् सः ।

‘पुनरपि मम वचनं पालयता भवता अश्वारोहणं कृतम् । अश्वस्व उपरि भवान् उपवेशितः एव मया’ इति हसन् अवदत् निरञ्जनः । कर्कः विना वचनं ततः निर्गतवान् ।

ಭಾಗ-2

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ

ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವೆಂದರೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗದ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ಕಾವ್ಯವೂ ಇದೆ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗದ್ಯ ಬರವಣಿಗೆಯೆಲ್ಲವೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ವೃತ್ತಗಂಧೋಜ್ವಿತಂ ಗದ್ಯಂ' ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಗಣ, ಯತಿ ಹಾಗೂ ಪಾದದ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ್ದು ಗದ್ಯ. ಕಾವ್ಯಕೃತಿಯಾಗಲೀ, ಕಾವ್ಯೇತರ-ಕೃತಿಯಾಗಲೀ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯೇ. ಪದ್ಯರಾಶಿಯೇ ದೊಡ್ಡದು. ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪದ್ಯಶೈಲಿಯು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಬರವಣಿಗೆಯು ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಜ್ಞಾನರಾಶಿಯೆಲ್ಲವೂ ಕಂಠಸ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಪಾದಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯು ಕಂಠಪಾಠಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಮಾಡಿಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸುಲಭವಾದ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆದರು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು, ಜನರೂ ಅದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದ ಗದ್ಯದ ಬಳಕೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಗದ್ಯಕೃತಿಗಳ ರಚನೆಯೂ ನಗಣ್ಯವಾಯಿತು.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾತು ಹೇಳಬೇಕೆ? ಸಾಹಿತ್ಯವು ಜನರಿಗಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಜನರಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಪದ್ಯಶೈಲಿಯಲ್ಲೇ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸತೊಡಗಿದರು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಹತ್ವ, ಗೌರವಾದರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗತೊಡಗಿದವು. ಆಡು ಮಾತಿನ ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಓದುವ ಗದ್ಯದ ರಚನೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿತ್ತು. ಉದ್ದುದ್ದನೆಯ ಸಮಾಸ ಪದಗಳು ರಚನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಓಚೋಗುಣವೆಂದು ಕರೆದು "ಓಜಃ ಸಮಾಸಭೂಯಸ್ತ್ವಂ ಏತತ್ ಗದ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್" ಎಂದು ತೀರ್ಪಿತ್ತರು. ಇಂತಹ ಗದ್ಯದ ರಚನೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಗದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ ಎಂದು

ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. “ಗದ್ಯಂ ಕವೀನಾಂ ನಿಕಷಂ ವದಂತಿ” ‘ಗದ್ಯವು ಕವಿಗಳಿಗೆ ಒರೆಗಲ್ಲು’ ಎಂಬ ಮಾತೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂತು.

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಗದ್ಯವನ್ನು ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಋಗ್ವೇದದ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕೃಷ್ಣಯಜುರ್ವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ, ಕೆಲವು ಆರಣ್ಯಕಗಳು ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಗದ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಗಳು, ವರರುಚಿಯ ವಾರ್ತಿಕ, ಪತಂಜಲಿಯ ಮಹಾಭಾಷ್ಯ, ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳು, ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳು, ವೇದಾಂತ-ಭಾಷ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಗದ್ಯದ ಪರಿಷ್ಕೃತ ರೂಪವನ್ನು ನಮಗೆ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವು ಯಾವಾಗ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿತು ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದು ಕಾತ್ಯಾಯನನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತಾ, ಭೈಮರಥೀ, ಸುಮನೋತ್ತರಾ ಇವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳೆಂದು ಪತಂಜಲಿಯು ತನ್ನ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾಕವಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನು ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಕಾರರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ನಡೆದಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಬಾಣನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ಯಾವ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವೂ ಇಂದು ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ‘ಕಥಾ’ ಮತ್ತು ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಬಂಧಕಲ್ಪನಾಕಥಾ’ ‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕಥಾ ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಸ್ತುವುಳ್ಳದ್ದು. ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಾದರೋ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿರುವುದು.

अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा । - (काव्यादर्श-दण्डी)

उच्छ्वासान्तेऽप्यखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।

कथामाख्यायिकाकारा न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ (बाणः)

‘ಕಥಾ’ ಲಕ್ಷಣ

ಪ್ರಾರಂಭ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ತನ್ನ ವಂಶದ, ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತುತಿ ಇರಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರ ಹೊಗಳಿಕೆ, ದುರ್ಜನರ ಖಂಡನೆ ಇರಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಇವುಗಳ ನಂತರ ಗದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ನಗರ ವರ್ಣನೆ, ರಾಜನ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಧಾನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. “ಕಥೆ”ಯ ವಸ್ತು ಕವಿಯ ಊಹೆಯಿಂದ ರಚಿತಗೊಂಡು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರಬೇಕು. ಶೃಂಗಾರವು ಪ್ರಧಾನ ರಸವಾಗಿರಬೇಕು. ಕಥೆಯನ್ನು ನಾಯಕನೇ ಹೇಳಬಹುದು ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ “ಆರ್ಯಾ” ವೃತ್ತದ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಬಾಣನ “ಕಾದಂಬರಿ”ಯು “ಕಥಾ” ವಿಧದ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉದಾಹರಣೆ.

‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ’ ಲಕ್ಷಣ

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ “ಕಥಾ”ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಕವಿಯು ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆಯನ್ನೂ, ಗುರುಗಳನ್ನೂ ವಂದಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿಗಳನ್ನೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಬೇಕು. ತಾನು ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲು ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದರ ಕಥಾವಸ್ತುವು ಸದ್ವಂಶ ಸಂಭೂತನ ಕುರಿತ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ತನ್ನ ವಂಶದವರ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಅವರ ಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ ತನ್ನ ಜೀವಿತವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದ ಭಾಗವು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಇಡೀ ಗ್ರಂಥವನ್ನು “ಉಚ್ಚಾಸ”ಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬೇಕು. “ವಕ್ತೃ” ಅಥವಾ “ಅಪರವಕ್ತೃ” ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿರಬೇಕು. ನಾಯಕನೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಿರಬೇಕು. ಕಥಾ ವಸ್ತುವು ಕವಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರದೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿರಬೇಕು. ‘ಕನ್ಯಾಹರಣ’, ‘ಯುದ್ಧ’, ‘ವಿರಹ’ ನಾಯಕನ ಅಭ್ಯುದಯ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ‘ಹರ್ಷಚರಿತಮ್’ ‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ’ ವಿಧದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ.

ಆದರೆ ದಂಡಿಯು ಇಂತಹ ವಿಂಗಡನೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಕಾರ ಭೇದಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ

ಇಂದು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಗದ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

1) ಸುಬಂಧು : ವಾಸವದತ್ತಾ - ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಗದ್ಯಕವಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಸುಬಂಧುವು ಒಬ್ಬ. ಇವನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಇವನು ಬರೆದಿರುವ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಕಥಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಪತಂಜಲಿಯು ಹೇಳಿರುವ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಭಾಸನ ನಾಟಕದ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಮತ್ತು ಬಾಣನು ಹೇಳಿದ 'ಕವೀನಾಮಗಲದ್ವರ್ಷೋ ನೂನಂ ವಾಸವದತ್ತಯಾ'. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಡೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಸುಬಂಧುವಿನ ವಾಸವದತ್ತಾ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕಿಯು ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪಾತ್ರವೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಕಂದರ್ಪಕೇತು ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನು ಒಮ್ಮೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದನು. ಅವನು ಮಿತ್ರನಾದ ಮಕರಂದನೊಡನೆ ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಹೊರಟನು. ಒಂದು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮರವೊಂದರ ಕೆಳಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮರದ ಮೇಲಿದ್ದ ಗಿಳಿಯೊಂದು 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ತಾನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ವರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ಆ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡು ತಾನೇ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಊರಿಗೆ ಹೋದನು. ಆ ದಿನ ಅವಳ ವಿವಾಹವು ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರನೊಡನೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಂದನು.

ರಾತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿದರು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದಾಗ ವಾಸವದತ್ತೆಯು ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ಅವಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಹುಡುಕಿ ಅವಳು ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಅಶರೀರವಾಣಿಯೊಂದು ‘ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತಾಳೆ, ದುಡುಕಬೇಡ’ ಎಂದು ಹೇಳಿತು. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಅವನು ಕಾಡಿನಲ್ಲೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಆಹಾರದ ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹವೊಂದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಅದು ನಿಜವಾದ ವಾಸವದತ್ತೆಯಾಯಿತು. ಆಗ ಅವಳು ತಾನು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. “ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಎದ್ದು ಆಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ನಾನು ಹೊರಟಾಗ ಒಂದು ಕಿರಾತಸೈನ್ಯವು ಎದುರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಹಾತೊರೆಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಿರಾತಸೈನ್ಯವೂ ಬಂದು ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದ್ದ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಅದು ಆಶ್ರಮವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಋಷಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನನ್ನ ನಿಮಿತ್ತ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳು ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿ ರಕ್ತಪಾತ ಮಾಡಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕಲ್ಲಾಗುವಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಶಪಿಸಿದನು. ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ನನಗೆ ಮೊದಲಿನ ರೂಪ ಬಂದಿತು” ಎಂದಳು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಣಯಿಗಳು ಪುನಃ ಒಂದಾದರು.

‘ವಾಸವದತ್ತಾ’ ಕಾವ್ಯದ ಕಥೆ ಚಿಕ್ಕದು. ‘ವಾಸವದತ್ತಾ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದರೆ ಜನ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸುಬಂಧುವು ಕಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಅದ್ಭುತಾಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರ-ಶ್ಲೇಷಮಯ-ಪ್ರಬಂಧ-ವಿನ್ಯಾಸ-ವೈದಗ್ಧ್ಯ-ನಿಧಿವಿಬಂಧಮ್ |

ಸರಸ್ವತೀದತ್ತವರಪ್ರಸಾದಾತ್ ಚಕ್ರೇ ಸುಬಂಧುಃ ಸುಜನೈಕಬಂಧುಃ ||

ಇವನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿ ‘ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ನಿಪುಣ’ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

2) ಬಾಣಭಟ್ಟ : ಕಾದಂಬರಿ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ತಾಂಬೂಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನೆಂದರೆ ಮಹಾಕವಿ ಬಾಣಭಟ್ಟ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಗಳ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯಗಳೂ ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವಾಗ ಬಾಣನ ಕಾಲ-ಜೀವಿತ-ಕೃತಿಗಳು ಸಂಶಯಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿಕೊಡದಿರುವುದೇ ಸಮಾಧಾನದ ವಿಷಯ. ಬಾಣನು ಹರ್ಷಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಂಶದ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ವಾತ್ಸಾಯನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಿತ್ರಭಾನು ಇವನ ತಂದೆ. ಶೋಣಾ ಎಂಬ ನದೀತೀರದ ಪ್ರೀತಿಕೂಟದಲ್ಲಿ ಇವನು ಜನಿಸಿದನು. ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ದೇಶಪರ್ಯಟನ ಮಾಡಿದನು. ಸ್ಥಾನೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ಇವನನ್ನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೌರವಿಸಿ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸೂಚಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಣನು 'ಹರ್ಷಚರಿತ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ಕ್ರಿ.ಶ. 606 ರಿಂದ 647 ರವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿರುವುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಬಾಣನು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೇ ಶತಮಾನದವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವೇ ಇಲ್ಲ. ಇವನು ಕಾದಂಬರಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ ಎಂಬ ನಾಟಕ, ಚಂಡೀಶತಕ, ಮುಕುಟತಾಡಿತಕ ಇವೂ ಬಾಣನ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಬಾಣನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ 'ಕಾದಂಬರಿ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ, ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಜನ್ಮಾಂತರದ ಅದ್ಭುತ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಇದು ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದೆ. ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಮತ್ತು ಪುಂಡರೀಕ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಎರಡು ಜನ್ಮದ ಕಥೆ ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪ್ರೇಯಸಿಯರಾದ ಕಾದಂಬರಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಶ್ವೇತಾ ಕಾದಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಕಥೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋದರೆ ಒಂದು ಗಹನವಾದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದ

ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಥೆಗಿಂತ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನಿತ್ತಿರುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಬಾಣನು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮ, ರಾಜನೀತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಕಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಮಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡದಿರುವ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ. ‘ಬಾಣೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ’ (ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಬಾಣನ ಎಂಜಲು) ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಬಾಣನ ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. “ಕಾದಂಬರೀ ರಸಜ್ಞಾನಾಂ ಆಹಾರೋಽಪಿ ನ ರೋಚತೇ” (ಕಾದಂಬರೀ ಕಾವ್ಯದ ರಸವನ್ನುಂಡವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಆಹಾರವೇ ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಮಾತು ಓದುಗರಿಗೆ ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬರದೇ ಇರದು. ಬಾಣನ ಶೈಲಿಯಂತೂ ಮನೋಹರವಾದುದು. ಒಮ್ಮೆ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಎರಡೇ ಪದಗಳ ವಾಕ್ಯವೂ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದೀರ್ಘಸಮಾಸ ಪದಗಳು ಒಂದು ಸಾಲನ್ನೂ ಮೀರುವಂತಿದ್ದರೆ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ ಪದಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಕಾದಂಬರೀ’ ಪೂರ್ವಭಾಗ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಪೂರ್ವಭಾಗವನ್ನು ಬಾಣನು ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಉತ್ತರ ಭಾಗವನ್ನು ಅವನ ಮಗನಾದ ಪುಲಿಂದ ಅಥವಾ ಭೂಷಣಭಟ್ಟನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಕಾದಂಬರೀ ಕೃತಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಥೆ

ಶೂದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜನ ಸಭೆಗೆ ರೂಪವತಿಯಾದ ಚಂಡಾಲ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ಮಾತನಾಡುವ ಗಿಳಿಯೊಂದನ್ನು ತರುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಗಿಳಿಯು ತನ್ನ ಜನ್ಮ, ಮರಣದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಹಾರೀತನೆಂಬ ಋಷಿಪುತ್ರ ತನ್ನನ್ನು ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜನೃದ ಕಥೆಯನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜ ತಾರಾಪೀಡ, ರಾಣಿ ವಿಲಾಸವತಿಯರ ಮಗ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಇವನು ಚಂದ್ರಾಂಶ ಸಂಭೂತ. ಇವನೂ, ಮಂತ್ರಿ ಶುಕನಾಸನ ಮಗ ವೈಶಂಪಾಯನ ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರಾಣಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದರು. ಯುವರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಸ್ನೇಹಿತನೊಡನೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಹಿಮಾಲಯದ ಹತ್ತಿರ ಕಂಡ ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ

ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಹಳ ದೂರ ಸಾಗಿ ಅಚ್ಚೋದ ಸರೋವರದ ಬಳಿ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಶಿವಾಲಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಎಂಬ ತಪಸ್ವಿನಿ ಇದ್ದಳು. ಆಕೆ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜಪುತ್ರಿ. ಅದೇ ಸರಸ್ವಿನಿ ಬಳಿ ಹಿಂದೆ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಋಷಿಕುಮಾರನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ನೋಡಲು ಮತ್ತೆ ಬರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಅವನು ವಿರಹ ತಾಪದಿಂದ ಮರಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿಯೊಂದು ಮತ್ತೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ತಡೆಯಿತು. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಿಂದ ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯ ಪುರುಷನು ಬಂದು ಪುಂಡರೀಕನ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆತನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಗೆಳೆಯ ಕಪಿಂಜಲನು ಇನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಪವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಆ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಸ್ನೇಹಿತೆ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಕಾದಂಬರಿಯು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ತಪಸ್ವಿನಿಯಾಗಿರುವವರೆಗೆ ತಾನೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಕಾದಂಬರಿಯ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಕಾದಂಬರಿಯರಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಒಡನೆಯೇ ಗಾಢವಾದ ಅನುರಾಗವು ಅಂಕುರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಕರೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ವಿರಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಬ್ಬರೂ ದೂತರಿಂದ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣನ ರಚನೆ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಅವನ ಮಗ ಭೂಷಣ ಭಟ್ಟನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ) ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಡನೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಪರಿವಾರ, ಸೈನ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದರೂ ಮಂತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ವೈಶಂಪಾಯನನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಮತ್ತೆ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ವೈಶಂಪಾಯನನು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯನ್ನು ರಾಗಾಂಧನಾಗಿ ಮೋಹಿಸಿ ಅವಳ ಶಾಪದಿಂದ ಗಿಳಿಯಾದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗೆಳೆಯನ ದುಃಖದಿಂದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೂ ಸತ್ತಂತೆ ಒರಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕಾದಂಬರಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಅವಳನ್ನು

ತಡೆದು ಪುನಃ ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಿಷ್ಟು ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಥೆ. ಗಿಳಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಾನೇ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪುಂಡರೀಕ ಮತ್ತು ವೈಶಂಪಾಯನ, ನೀನೇ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಈ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಕತೆ ತಿಳಿದೊಡನೆ ನಮ್ಮ ಶಾಪದ ಅವಧಿ ಮುಗಿಯಿತು, ಎಂದು. ಈ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಶೂದ್ರಕ ರಾಜನು ಮೂರ್ಛೆ ತಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಕಾದಂಬರಿಯ ಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಜೀವ ಪಡೆದು ಏಳುತ್ತಾನೆ. ಗಿಳಿಯೂ ಪುಂಡರೀಕನ ರೂಪದಿಂದ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರ ಸಮಾಗಮದೊಡನೆ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಕಾದಂಬರಿ’ಯು ಕಥಾ ಸಂವಿಧಾನ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ವಾಸ್ತವ ಲೋಕದಿಂದ ಮಾಯಾಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಥಾ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಎಳೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಕಾದಂಬರೀ-ಚಂದ್ರಾಪೀಡರ ಪ್ರಸಂಗ; ಇನ್ನೊಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ-ಪುಂಡರೀಕರ ಚರಿತ್ರೆ. ಎರಡೂ ಕಥೆಗಳು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಕಥೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳ ಅದ್ಭುತ ಹಾಗೂ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರೇಮಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಂತೆ ಕಥೆಯೊಳಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಾರತೀಯ ಕಥಾಕಾರರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಥಾವಿಸ್ತಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಾವ್ಯರಸವು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧರನ್ನಾಗಿಸಿ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಬಾಣನಿಗೆ ಸಂದಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಇವನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನಗಳೆಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳೂ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ಹಿತವಾಗಿ ಬೆರೆತ ಲಲಿತ ಪದ ವಿನ್ಯಾಸವೇ “ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿ”. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಬಾಣನ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳ ನಡುವೆ ಕಾದಂಬರಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಗಳಿಸಿದೆ. ಇದರ ಕಥೆ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, ಹೇಳುವ ವಿಧಾನವು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವರ್ಣನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸುವಂತಿದೆ. ಇವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಕವಿಗಿರುವ

ಕೌಶಲದಷ್ಟೇ ಆತನ ಅಗಾಧ ಜ್ಞಾನವೂ ನಮಗೆ ಅನುಭವ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಣನ ಸಮಾಸ ಪದಗಳು ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿರುವುದು, ವಾಕ್ಯಗಳು ನೀಳವಾಗಿರುವುದು, ಇವನ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರುಗನ್ನೇ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳ ಲಾಲಿತ್ಯ, ಮಾಧುರ್ಯಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕಾದಂಬರೀ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ವರ್ಣನೆ, ಶಬ್ದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಪಾತ್ರ-ರಸಪೋಷಣೆ ಇವು ಕವಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶಿಖರಕ್ಕೇರಿಸಿವೆ. ಇಂತಹ ಬಾಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದುದರಿಂದಲೇ बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम् ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆತನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿರುವುದು.

ಹರ್ಷಚರಿತಮ್ :

ಹರ್ಷನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾದ ಬಾಣನು ಅದರ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗದ್ಯಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಈ ಕೃತಿಯಿಂದ ಹರ್ಷನ ಹೆಸರೂ ಅಜರಾಮರವಾಗುವಂತಾಯಿತು. ಇಡೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಹೊರಟ ಮೊದಲ ಗ್ರಂಥ ಹರ್ಷಚರಿತೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಎಂಟು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಹರ್ಷನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆ ಕೊಡುವ ಮುನ್ನವೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಾಣನ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವು ಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವ ವಂಶದವರ ಚರಿತ್ರೆ, ಅವನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಬಂದ ಆಪತ್ತುಗಳು, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ರೀತಿ ಇವುಗಳು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪುಷ್ಪಭೂತಿಯೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಾಧಕನಿಂದ ದೊರೆತ ವರದಾನದ ಸಹಾಯವು ಆತನು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಆಳುವ ರಾಜವಂಶದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪನಾದ ರಾಜ ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನೇ ಹರ್ಷನ ತಂದೆ. ಆತನ ಪತ್ನಿ ರಾಣಿ ಯಶೋಮತಿಯೇ ಹರ್ಷನ ತಾಯಿ. ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಹರ್ಷನ ಸಹೋದರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ಸಹೋದರಿ. ಈಕೆಯ ಪತಿ ಗೃಹವರ್ಮ, ತಂದೆ ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನಿಗೆ ಮಾರಣಾಂತಿಕ ರೋಗ ಬಂದಾಗ, ರಾಜ್ಯವರ್ಧನ, ಹರ್ಷವರ್ಧನರು ಹೂಣರನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಹರ್ಷನು ಬೇಗ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು

ಮರಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಬಂದ ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಹರ್ಷವರ್ಧನನಿಗಾಗಲಿ ರಾಜ್ಯದ, ಪಟ್ಟದ ವ್ಯಾಮೋಹವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಲು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂಗಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ಪತಿ ಗೃಹವರ್ಮನನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಕೊಂದಿರುವರೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ನೊಂದ ಆಕೆಯು ಶತ್ರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಹರ್ಷನು ತನ್ನ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ನಿವಾರಿಸಿ, ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯನ್ನೂ ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಿದ್ದ ದಿವಾಕರ ಮಿತ್ರನ ಸಹಾಯವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಾಣನಿಗೆ ಹರ್ಷನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇಂದಿನ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಪುರಾಣ ಕಥೆಯಂತೆ ಅದನ್ನೂ ಒಂದು ರೋಮಾಂಚಕ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರ-ಅದ್ಭುತ-ಕರುಣ-ಶಾಂತ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿ, ವರ್ಣನಾ ಕೌಶಲದಿಂದ ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದೇ ಆತನ ವಿವಕ್ಷೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳು ಬಂದರೂ ಅವು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ 'ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ' ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಹರ್ಷಚರಿತೆಗೆ ಇದೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ರಸಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿದೆ. ಪಾಂಚಾಲಿ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಬಾಣಪ್ರಶಂಸಾ -

೧. ಬಾಣೋच्छಿष्टं जगत्सर्वम् ।
೨. कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते ।
೩. बाणं तु सर्वेश्वरमानतोऽस्मि । (उदयसुन्दरीकथा-सोड्डलः)
೪. रुचिरस्वरवर्णपदा रसभाववती जगन्मनो हरति ।

तत्किं तरुणी नहि नहि वाणी बाणस्य मधुरशीलस्य ॥
(विदग्धमुखमण्डन-धर्मदासः)

೫. ವಾಣಿ ಬಾಣೋ ಬಭೂವೇತಿ । (ಆರ್ಯಸಪ್ರಶಸ್ತಿ-ಗೋವರ್ಧನಃ)
 ೬. ಹೃದಯವಸತಿಃ ಪಂಚಬಾಣಸ್ತು ಬಾಣಃ । (ಪ್ರಸನ್ನರಾಘವಃ-ಜಯದೇವ)
 ೭. ಸುಬಂಧುರ್ಬಾಣಭಟಶ್ಚ ಕವಿರಾಜ ಇತಿ ತ್ರಯಃ ।
 ವಕ್ರೋಕ್ತಿಮಾರ್ಗನಿಪುಣಾಃ ಚತುರ್ಥೋ ವಿಧ್ಯತೇ ನ ವಾ ॥
 (ರಾಘವಪಾಂಡವೀಯಮ್-ಕವಿರಾಜಃ)

3) ದಂಡಿ : ದಶಕುಮಾರಚರಿತ - ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃವೆಂದರೆ ದಂಡಿ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾಕವಿಯಾದ ಭಾರವಿಯ ಮರಿಮಗನೇ ದಂಡಿ ಎಂದು 'ಅವಂತೀ ಸುಂದರೀ ಕಥಾಸಾರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದಂಡಿ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನೆಲೆಸಿ ಅನಂತರ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆ ಒಂದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ದೇಶಾಂತರ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವ ದೊರೆಯಾದ ನರಸಿಂಹಶರ್ಮನು ಕಾಂಚಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಾಗ ದಂಡಿ ಪುನಃ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈ ಘಟನೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದರಿಂದ ದಂಡಿಯು ಆ ಕಾಲದವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದಂಡಿಯು 'ಅವಂತೀ ಸುಂದರೀ ಕಥಾ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು ಅದು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದೆ. ದಂಡಿಯು ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತವೆಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಗದ್ಯಶೈಲಿಯು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು 'ದಂಡಿನಃ ಪದಲಾಲಿತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತವು ಇಂದು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕಾ, ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕಾ ಎಂದು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳೂ, ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳೂ, ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವವೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿರುವುದರಿಂದ

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕವಿಗಳು ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಮಗಧದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಹಂಸನ ಮಗ ರಾಜವಾಹನ. ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಮಂತ್ರಿ ಕುಮಾರರೊಡನೆ ಬೆಳೆದು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪ್ರವೀಣನಾದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ದೇಶ ತಿರುಗಲು ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾಗ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತಂಗ ಎಂಬುವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ರಾಜವಾಹನನು ಪಾತಾಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಮಂತ್ರಿಕುಮಾರರು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ರಾಜವಾಹನನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ನಾನಾ ಕಡೆಗೆ ತೆರಳಿದರು. ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಸದಿಂದ ಸುಂದರಿಯರಾದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಮುಂದೆ ವಿಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿದಾಗ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ಜನ ಕುಮಾರರು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದೇ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಜನ ಗದ್ಯಕವಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಕೃತಿಗಳು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಧನಂಜಯನ ತಿಲಕಮಂಜರೀ, ಸೊಡ್ಡಲನ ಉದಯಸುಂದರೀ ಕಥಾ, ವಾದೀಭಸಿಂಹನ ಗದ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ, ವಾಮನನ ವೇಮಭೂಪಾಲಚರಿತ-ಮುಂತಾದವು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ತಿಲಕಮಂಜರೀ :

ಈ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ ಧನಪಾಲ. ಇವನ ಕಾಲ ಸುಮಾರ ಕ್ರಿ.ಶ. 1000. ಧಾರಾನಗರದ ದೊರೆಗಳಾಗಿದ್ದ ಸೀಯಕ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಪತಿಗಳು ಇವನ ಆಶ್ರಯದಾತರು. ತನ್ನ ದೊರೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಇವನು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಲಕ ಮಂಜರೀ ಮತ್ತು ಸಮರಕೇತು ಇವರ ನಡುವಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕವಿ ಧನಪಾಲನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾಣನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ

ಬಾಣ, ಭವಭೂತಿ, ರಾಜಶೇಖರ, ರುದ್ರ, ಮಹೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ದಮಹಾರಾಜರ ಪ್ರಶಂಸೆ ಇದೆ.

ವೇಮ-ಭೂಪಾಲಚರಿತ (ವೀರ ನಾರಾಯಣ ಚರಿತ) :

ಬಾಣಕವಿಯ ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಜನಿಸಿದ ವಾಮನನು, ಬಾಣನ ನಂತರ ಅವನಿಗೆ ಸರಿದೂಗುವಂತೆ ಸರಸಗದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಹೀಗೆಂದು ಕವಿ ವಾಮನನೇ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಕವಿ ತನ್ನನ್ನು 'ಅಭಿನವಬಾಣ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಣನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತನಾಗಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ವೇಮಭೂಪಾಲನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರಾಜನು ಕೊಂಡುವೀಡುವಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. (ಕ್ರಿ.ಶ. 1403-1420) ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವೇಮಭೂಪನು ಈ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ. ಇವನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಶೈಲಿಯು ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಬಾಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಕರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಥಾಗ್ರಂಥಗಳು

1) **ಬೃಹತ್ಕಥೆ** - ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಂಜಿಸುವ ಕಥೆಗಳು ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕಥೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥಾಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ 'ಬೃಹತ್ಕಥೆ', ಗುಣಾಡ್ಯನೆಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಒಂದು ಪಿಶಾಚಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪೈಶಾಚೀ ಎಂಬ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ರಚಿತವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಇದರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದಂತೆ ಇದೂ ಒಂದು ಉಪಜೀವ್ಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಬೃಹತ್ಕಥೆ ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಇದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅನುವಾದವೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಗಂಗರಾಜ ದುರ್ವಿನೀತನ ಕೃತಿಯೂ ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಇದರ ತಮಿಳು ಭಾಷಾಂತರವಾದ 'ಪೆರುಂಗತ್ಯೆ'ನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರಕಿವೆ.

ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದು ಅವು ಮಾತ್ರ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದೊಳಗೆ ರಚನೆಯಾಗಿರುವ ಆ ಕೃತಿಗಳೆಂದರೆ-ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ, ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಮಂಜರಿ ಮತ್ತು ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ.

2) ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ - ಬುಧಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಇದು ನೇಪಾಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ನೇಪಾಳೀಪಾಠವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ಣಪಾಠ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 25,000 ಶ್ಲೋಕಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಈಗ 28 ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗವಾಗಿರುವ 4539 ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇವೆ. 'ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ' ಎಂದು ಇದರ ಹೆಸರು ಇರುವುದರಿಂದ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕರೂಪದ ಮೂಲಗ್ರಂಥವೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬುಧಸ್ವಾಮಿಯು ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾವ್ಯವೂ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮತ್ತು ಪ್ರದ್ಯೋತ ಮಹಾಸೇನನ ಮರಣ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಪ್ರದ್ಯೋತನ ಮಗನಾದ ಗೋಪಾಲನು ಪಿತೃಘಾತಕನೆಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾದ ಪಾಲಕನಿಗೆ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಲಕನೂ ಹೆದರಿ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲನ ಮಗನಾದ ಆವಂತಿವರ್ಧನನು ರಾಜನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಪ್ರಣಯ ಕಥೆ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ನರವಾಹನದತ್ತನ ಪ್ರೇಯಸಿಯರ ಕಥೆ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮಂಗಳ ಪದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬುಧಸ್ವಾಮಿಯು ಕೇವಲ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಗುಣಾಡ್ಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ.

3) ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಮಂಜರಿ - ಕಾಶ್ಮೀರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಅನಂತ ಎಂಬ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನ. ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ರಾಮಾಯಣ ಮಂಜರಿ ಮತ್ತು ಭಾರತ ಮಂಜರಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಂಗ್ರಹ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ 'ಔಚಿತ್ಯ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚಾ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ 18 ಲಂಬಕಗಳೂ 7500 ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ. ಗುಣಾಡ್ಯನ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕಥಾಪೀಠವು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿದೆ. ಉದಯನ ವಾಸವದತ್ತೇಯರ ಪ್ರಣಯ, ಲಾವಣಕ ವೃತ್ತಾಂತ, ಪದ್ಮಾವತಿಯ ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ಘಟನೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಅದರ ಘಟನೆಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

4) ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ - ಕಾಶ್ಮೀರದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕವಿ ಸೋಮದೇವನು ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನೂ ಕೂಡ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದವನೇ. ಸುಮಾರು 24,000 ಶ್ಲೋಕಗಳ ಈ ಕೃತಿಯು ಬೃಹತ್ಕಥಾಧಾರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಶೈಲಿಯು ಲಲಿತವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವೂ ಆಗಿದೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ರಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ ಏಳು ವಿದ್ಯಾಧರರ ಕಥೆಯನ್ನು ಕದ್ದು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಬಹಿರಂಗ ಪಡಿಸಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪುಷ್ಪವಂತನು ತನ್ನ ಸೋದರನಾದ ಮಾಲ್ಯವಂತನೊಂದಿಗೆ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಂಧ್ಯಾಟವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಣಭೂತಿಯೆಂಬ ಪಿಶಾಚಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಪುಷ್ಪವಂತನು ಶಾಪಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುಣಾಡ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾಲ್ಯವಂತನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಅರಸನಾದ ಶಾತವಾಹನನ ಅಮಾತ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯೋದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದ ಈತನು ವಿಂಧ್ಯಾಟವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಭೂತಿಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಏಳು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಾಜನ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದಾಗ

ಅವನು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಗುಣಾಡ್ಯನು ತಾನು ಬರೆದಿದ್ದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬೆಂಕಿಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಶಿಷ್ಯರ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಆತನು ಉಳಿಸಿದ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ ಈ ಬೃಹತ್ಕಥೆ. ಕೌಶಾಂಬಿಯ ರಾಜನಾದ ಉದಯನನ ಮಗ ನರವಾಹನದತ್ತನ ಸಾಹಸಗಳೇ ಇದರ ಮುಖ್ಯವಸ್ತು.

5) ಅವದಾನ ಮತ್ತು ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು - ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಥಾ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅವದಾನಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಅವದಾನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವೀರೋಚಿತ ಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವೀರೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮೂರು ಅವದಾನ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಅವದಾನ ಶತಕ ಎಂಬುದು ನೂರು ಅವದಾನ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. 'ದಿವ್ಯಾವದಾನ' ಮತ್ತೊಂದು ಕೃತಿ. ಈ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸುಮಾರು ಒಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು 'ಅವದಾನ ಕಲ್ಪಲತಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ 107 ಕಥೆಗಳಿವೆ.

ಬೌದ್ಧ ಜಾತಕಗಳೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿವೆ. ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನ ಜನ್ಮದ ಕಥೆಗಳು ಈ ಜಾತಕಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಮೂಲವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಾತಕಮಾಲಾ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಾಲಂಕಾರ ಅಂತಹ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳು.

6) ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ - ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಕೃತಿಯೆಂದರೆ ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ. ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಬೇತಾಳವೊಂದು ಹೇಳಿದ 25 ಕಥೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ವೇತಾಳ ಪಂಚವಿಂಶತಿಯ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿಯೂ ಸಹ ಪಾಠಾಂತರಗಳ ಹಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪಾಠವು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಕಥೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹಗಳೇ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿ

ಬಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹೀಗಿದೆ.

ರಾಜಾ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿದ್ಧಪುರುಷನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವವನ್ನು ಮೌನದಿಂದ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೇತಾಳವೊಂದು ಆ ಹಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಮೌನಭಂಗವಾಗಲು ಅದು ಪುನಃ ತಾನಿದ್ದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಸಿದ್ಧಪುರುಷನು ಧೂರ್ತನೆಂಬ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಬೇತಾಳವು ರಾಜನಿಂದ ಆತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

7) ಸಿಂಹಾಸನ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಿಕಾ - ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ ಎಂದರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಸಿಂಹಾಸನವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತು ಹೋಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಭೋಜರಾಜನು ತೆಗೆಸಿದ್ದನು. ಒಂದು ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣ ಮಾಡಲು ಅವನು ಹೊರಟಿದ್ದಾಗ ಆ ಸಿಂಹಾಸನದ ಹದಿನಾರು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗೊಂಬೆಗಳು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಂತಹ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಭೋಜರಾಜನೂ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಬಹುದೆಂದು ಅವು ಹೇಳಿದವು. ಹೀಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಾಸನ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ರಚನೆಯ ಕಾಲವೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಪಾಠಾಂತರಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ. ಒಂದು ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

8) ಶುಕ್ರಸಪ್ತತಿ - ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿದೆ. ದೇವದಾಸ ಎಂಬುವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಮ್ಮೆ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅವನು ಪರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ತಾನು ಸಾಕಿರುವ ಗಿಳಿಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದನು. ಆದರೆ ಅವಳು ಆ ದೇಶದ ರಾಜನೊಡನೆ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬಯಸಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಗಿಳಿಯು ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಅವಳು ತನ್ನ

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆಕೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ದಿನ ದೇವದಾಸನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಶುಕಸಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿದ್ದು ಯಾವುದು ಮೂಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪಾಂತರಗಳೂ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಹೆಂಡತಿಯರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪಂಚತಂತ್ರವು ಎರವಲು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಪಾಠಾಂತರವಿದ್ದು ಇದರ ಕರ್ತೃವಿನ ಹಾಗೂ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

9) ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೋಜರಾಜನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಬಗ್ಗೆ ದಂತ ಕಥೆಗಳಂತೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಸಮಕಾಲೀನರಲ್ಲದ ಕವಿಗಳು ಇವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರು ಎನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಥೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಧಾರಾ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಭೋಜರಾಜನು ಒಬ್ಬ ಆದರ್ಶ ರಾಜನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಗಳುವುದೇ ಒಂದು ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಬಲ್ಲಾಳಸೇನ ಎಂಬ ಕವಿಯು ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನ. ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿದ್ದು ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕವಿಗೋಷ್ಠಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ವತ್ ಗೋಷ್ಠಿಯ ರಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವಹೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯವಿನೋದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಉನ್ನತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಿದ್ವನ್ನನೋರಂಜಕಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿವೆ. ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವಾಗಿವೆ.

ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕೇ ಮದವಿಹ್ವಲಾಯಾಃ |
 ಹಸ್ತಚ್ಯುತೋ ಹೇಮಘಟಸ್ತರುಣ್ಯಾಃ |
 ಸೋಪಾನಮಾಸಾದ್ಯ ಚಕಾರ ಶಬ್ದಂ
 ಟಟಂ ಟಟಂಟಂ ಟಟಟಂ ಟಟಂಟಃ ||

ಭೋಜನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಜನರು ಒಂದೊಂದು ಪಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ : ಪರಿಪತತಿ ಪಯೋನಿಧೌ ಪತಂಗಃ
 ಬಾಣ : ಸರಸೀರುಹಾಮುದರೇಷು ಮತ್ತಭೃಂಗಃ |
 ಮಹೇಶ್ವರ : ಉಪವನತರುಕೋಟರೇ ವಿಹಂಗಃ
 ಕಾಳಿದಾಸ : ಯುವತಿಜನೇಷು ಶನೈಃ ಶನೈರನಂಗಃ ||

ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳು

ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಕೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಕಾಲ ಕಳೆದದ್ದೂ ಆಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕೆ? ನಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಯೋಜನ ಬೇಡವೇ? ಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ತರಹದ್ದು ಆಗಿರಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳೂ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಮನರಂಜನೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಕಥೆಗಳು ನಮಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನೂ ನೀಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ! ಭೂತಕಾಲವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಬೆಳಕನ್ನು ನೀಡುವಂತಿರಬೇಕು. ನಾವು ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪುಗಳಿಂದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿತು ಮುಂದೆ ಅಂತಹ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡದಂತಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನೀತಿಬೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಘಟನೆಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಅವು ಕಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೂ ಒಳ್ಳೆಯದೆ, ಅಂತಹ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬರಲಾಗಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತು, ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೇವಲ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ತಲೆತಲಾಂತರಗಳಿಂದ ಕೇಳಿರುವ ಕಥೆಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ರೂಪ ಕೊಟ್ಟು

ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಥೆಗೆ ಪೋಷಕವಾದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಆಯ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆ ನೀತಿಬೋಧಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನೀತಿ ಬೋಧಿಸಿರುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇಂತಹ ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಪಂಚತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಹಿತೋಪದೇಶ ಆ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳು.

10) ಪಂಚತಂತ್ರ - ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಶ್ವದೆಲ್ಲೆಡೆ ಓದುಗರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿವೆ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಅನುವಾದವಿಲ್ಲದ ಭಾಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇನೋ! ಕ್ರಿ.ಶ. ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಪಹ್ಲವಿ ಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನುವಾದಗೊಂಡಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಎಂಬುವನು ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಇವನ ಕಾಲದೇಶಾದಿಗಳು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಮರಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ, ರಾಜ್ಯಾಸಕ್ತಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಗೆ ತರಲು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ರಾಜಕುಮಾರರನ್ನು ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ನೀಡಿದನು. ರಾಜನು ಒಪ್ಪಿ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅವನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಪಂಡಿತನು ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಗಳೇ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ.

ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಐದು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ತಂತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಂತ್ರವೆಂದರೆ ಉಪಾಯವೆಂದರ್ಥ. ಮಿತ್ರಭೇದ, ಮಿತ್ರಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ ಕಾಕೋಲೂಕೀಯ, ಲಬ್ಧಪ್ರಣಾಶ ಮತ್ತು ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿತ್ವ-ಇವು ಐದು ತಂತ್ರಗಳು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ. ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಶೈಲಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ.

ಸರಳವಾದ ಭಾಷೆ, ನೇರ ನಿರೂಪಣೆ, ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅಂಶಗಳು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧೀತೇ ಯ ಇದಂ ನಿತ್ಯಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶೃಣೋತಿ ಚ |

ನ ಪರಾಭವಮಾಪ್ನೋತಿ ಶಕ್ತಾದಪಿ ಕದಾಚನ ||

“ಈ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಓದುವವರು ಇಂದ್ರನಿಂದಲೂ ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರು”

11) ಹಿತೋಪದೇಶ - ಪಂಚತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರಚನೆಯಾದ ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ ಹಿತೋಪದೇಶ. ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತನೆಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಇದರ ರಚನೆಯ ಕಾಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಧವಳಚಂದ್ರ ಎಂಬ ರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕವಿ ಇದ್ದನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ರಾಜನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

ಪಂಚತಂತ್ರದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ಹಿತೋಪದೇಶವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ 45 ಕಥೆಗಳ ಪೈಕಿ ಸುಮಾರು 25 ಕಥೆಗಳು ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೇ ಇದನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಿತ್ರಲಾಭ, ಸುಹೃದ್ಭೇದ, ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು. ಪಂಚತಂತ್ರದಂತೆ ಇದೂ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದಗೊಂಡಿದೆ.

ಮಿತ್ರಲಾಭಃ ಸುಹೃದ್ಭೇದೋ ವಿಗ್ರಹಃ ಸಂಧಿರೇವ ಚ |

ಪञ्ಚತನ್ತ್ರಾತ್ ತಥಾನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಗ್ರಂಥಾದಾಕೃಷ್ಯ ಲಿಖ್ಯತೇ ||

ಇದರ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಶೈಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

Sanskrita Gadya Kavya

Sanskrit Prose Romance

‘अपादः पदसन्तानो गद्यम्’-Sanskrit rhetoricians have classified Gadya Kavya as a major branch of literature. But there is a great paucity of prose in Sanskrit in the classical age. However, prose seems to have been more freely handled in the earlier ages. In the Vedic literature, several passages in the Brahmanas and the Upanishads and a vast portion of the Yajurveda are in prose. There are sometimes whole narratives in prose interspersed here and there in the Puranas. In the succeeding ages, prose was used as the medium of commentary on works of philosophy and grammar. The Mahabhashya of Patanjali is written in prose. Shankara, Ramanuja and Madhva have written commentaries on the Vedanta sutras of Badarayana in prose. Even in recent ages, the commentators have written their gloss on the standard works in prose form. The earliest works in prose, written purely with a literary purpose belong to the 6th and the 7th centuries A.D. The highly developed form of the works indicate that Gadya Kavyas ought to have been long before in vogue and must have grown to its present form after many centuries of development.

Patanjali of the 2nd Century B.C. has composed the Mahabhashya which is itself a very brilliant specimen of Sanskrit prose. He mentions Vasavadatta, Sumanottara and Bhaimirathi as example of Akhyayikas although the names of their authors are not mentioned. Bana in his

Harshacharitha, refers to Akhyayikas in general and to Bhattara Harichandra in particular. Dhanapala in his Tilakumanjari refers to Charumathi of Vararuchi and Tarangavati of Sripalitha. Jalhana refers to Ramila and Somila as authors of Sudrakakatha. These references sufficiently amplify the view that Gadya Kavya was a popular form of literature even in very early ages, although the works of the early period have not been preserved. The sixth and the seventh centuries can be called the age of Prose Romances, because the greatest writers of prose-Dandin, Subandhu and Bana belong to this age. Only first rate poets could write prose works of high literary standard and hence the saying गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति.

1) Dandin : Dandin has been credited with three works the Dashakumaracharita, a prose romance, the Kavyadarsa, a treatise on Alankara and Avantisundarikatha, another prose work. The probable date of Dandi is later half of 6th century AD. It is not known whether Dandin was the poet's real name or a title acquired later. Some say that it was a title obtained as a result of using the word दण्ड several times in the Mangala sloka of Dasakumara Charita.

The Dasakumaracharita as we have it now is incomplete. As the title suggests it deals with the stories of ten princes. There are three parts-Purva Pitika, the main body and the Uttara Pitika. Prince Rajavahana, the hero of the story is the son of king Rajahansa of Magadha and is born during his parents' life in the forest after a defeat by Manasara, king of Malva. Two other princes,

Apaharavarma and Upaharavarma are the sons of the king of Videha, an ally of Rajahamsa. These three princes and seven other young lads who are the sons of the three ministers of the over-thrown king of Magadha together constitute the group of 'ten princes'. Born under the same shadow of misfortune in diverse places, they come together by accident and start in quest of their fortune. On the way Rajavahana parts from his friends and follows a Brahmin who seeks his help to Patalaloka. The other nine princes, left behind, wander in different directions in search of their long lost leader. Each one of them, meeting Rajavahana after many years, narrates the romantic experience of his adventures during his wanderings.

Dandin is famous for his simple and graceful style-दण्डिनः पदलालित्यम्-is a popular saying. Dandin is beyond doubt a master of prose style and it is a pity that his model has not been taken up by succeeding authors who chose to imitate the inimitable and complicated style of Bana and Subandhu.

Avantisundarikatha is another romance which tradition attributes to Dandin. The author narrates in prose the story which is almost identical with that of the Purvapitika of Dasakumaracharitam.

2) Subandhu : Subandhu is the author of the prose work Vasavadatta. Bana refers to a prose work by name Vasavadatta-‘कवीनामगलदर्पो नूनं वासवदत्तया.’ If this reference is to the work of that name written by Subandhu, then he must have

lived in the 7th Century as an elder contemporary of Bana.

Vasavadatta is a romance dealing with the story of the heroine of that name. The hero, Kandrapaketu and the heroine Vasavadatta dream of each other's beauty. Meeting with great difficulty they elope together to the Vindhya Mountains, with the help of a magic steed. Soon Vasavadatta is transformed into a stone for her intrusion into the peaceful garden of an ascetic. After a long search the casual touch of the lover's hand recalls her to life and they marry.

As a result of the difficult words and puns, the sentiments described in this work do not appeal to the reader.

3) Bana - Life of Bana

Ancient Sanskrit authors generally give little or no information concerning themselves in their works. Fortunately Bana is an exception to this. Indeed, he has written a prose romance Harshacharita, which is the chief source from which we get details of Bana's life. There he deals elaborately with the origin of his own family and a portion of his life. The first part of it treats of Bana's life.

Bana traces his origin to the gods. The Brahmin sage Kubera was a descendant of the famous Vatsyayana race which had its origin in the union of Sage Dadhicha with Sarasvati while she was on earth owing to the curse of Sage Durvasa. His great grandson, Chitrabanu begot Bana through Rajadevi. Early in childhood, Bana lost his mother

and at fourteen, he lost his father too. His father had tended him carefully. Bana has given expression to his father's affection, in describing the loving care of Vaisampayana's father. He led a wayward life in his early days for which he became an object of reproach. But when he returned home, he had gathered experience. He took to a settled life in a village called Pritikuta, to the west of the river Shona and at a short distance from Sri Harsha's country. Summoned to the court of Harsha, he was at first received coldly. Later on, he became attached to the court of Harsha who became his great patron. Bana has celebrated him, in his famous work Harshacharita.

Data of Bana

The date of Bana can be determined with some amount of precision by a reference to the account of king Harsha given by the Chinese pilgrim-Hiuen Tsang. The details relating to the accession to the throne of Kanyakubja by Harshavardhana recorded by the Chinese pilgrim substantially tally with those set out by Bana in his Harshcharita. It therefore follows that king Harsha, the great patron of Bana is identical with Harshavardhana. referred to as the then ruler of Kanyakubja by the Chinese pilgrim, Hiuen Tsang. He toured India for a period of sixteen years leaving China in 629 AD. This lead us to assign Bana's date to the first half of the 7th Century A.D.

Works of Bana

Bana is the author of two works in prose, the Kadambari based on romantic fiction and the Harshacharita which is built on a historical plot.

The poet has left both the works incomplete. The story of the Kadambari deals with the love of Chandrapida, a prince of Ujjain for Kadambari, the heroine, a princess of the Gandharva land. With this is interwoven the love story of Vaishampayana, the friend of Chandrapida, and Mahashweta the daughter of a Gandharva chieftain. The main episode of the Kadambari is taken from the Brihatkatha of Gunadhya and Bana has remarkably heightened the artistic appeal of the plot. Bhushana Bhatta also known as Pulinda, the son of Bana, completed the work of his father by writing the latter part of the Kadambari. He is decidedly inferior to his father as a literary artist, but we owe to him the completion of a very intricate story which, if unfinished, would have remained quite mystifying.

Harshachrita is a historical romance in which Bana has immortalized his royal patron. It is also considered as the first biography in Sanskrit. He has given a brief summary of the models of poetry whom he admired. Historically the composition is of minimal value. The work is in eight chapters and incomplete.

Bana is believed to have written Chandishataka, Parvati Parinaya and Makutataditaka. But it has been proved that Vamana Bhatta Bana of the 15th century is the author of Parvati Parinaya.

Style of Bana

Bana stands unrivalled in the field of Sanskrit prose literature. He had a wide command of vocabulary, and he seems to have conformed very

strictly to the precept-‘ओजस्समास-भूयस्त्वमेतद्गद्यस्य जीवितम्’. Bana’s merits were acknowledged by all ancient writers so much so that the expression-‘बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्’ came to be commonly accepted. With regard to the literary merits of Kadambari, though the young and superficial reader finds it uninteresting of tiring his patience, yet men of literary taste and experience will realize the truth of the statement-‘कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते’. A profusion of lengthy but flowing compounds, an abundance of **Slesha and Virodhabhasa**, the device of weaving story within story, the richest of imagery, a plethora of descriptive detail, a smooth and graceful diction, an interesting development of the Rasas of **Sringara** and **Karuna**, a delineation of characters which at the outset appear to be supernatural, but on closer scrutiny turn out to be true to life, a minute study of human nature, its frailties and short comings, his description of nature as also of court life and the like are some of the characteristics of Bana which have elevated him to a rank far above all other prose writers in Sanskrit. Bana introduces Mahashweta to us, with her long story and past events, before we are introduced to Kadambari. Mahashweta’s story only creates a suitable atmosphere for us to receive Kadambari’s love for Chandrapida which is the ultimate aim of the romance.

Bana’s style has been compared to an Indian jungle and to an unweeded garden due to abundance of mythological allusions. The long descriptions extending over many pages often hinder

the progress of the narrative. All succeeding poets and native critics uphold him as the model of Gadyakavya. However, Bana has been invariably censured for his style by western critics. While estimating the literary merits of any Sanskrit writer, fairness demands that Indian tastes and Indian canons of criticism should be taken into consideration.

4) Dhanapala : Dhanapala is the author of a prose work Tilakamanjari. He is a Jain author belonging to the 10th Century AD. The theme is a love story taken from the Jain legends. The work is named after the heroine Tilakamanjari and the hero is Samaraketu. The author imitates Bana's Kadambari in every respect.

5) Vadibhasimha : Vadibhasimha is the author of Gadyachintamani. He was also known as Odayadeva. The author belonged to the 12th Century A.D. He was a Jain monk and the work deals with the legend of Jivaka or Jivandhara a popular character in Jain mythology. This work is another example of the impossible effort at imitating the Kadambari.

6) Vamana-Bhatta-Bana : Vamana-Bhatta-Bana is the author of Vemabhupala charita. This is the only important work of Sanskrit prose of later ages. He belonged to the 15th Century. The theme is historical and is meant to give account of the exploits of Vemabhupala, a king of the Reddi dynasty of the 15th century. The author himself says that his ambition is to excel Bana but vainly attempts at the impossible.

The absence of originality, artificiality of style and the attempt to follow Bana's model which is easy to admire but hard to imitate must be taken as the chief causes for the decline of Sanskrit prose.

Katha and Akhyayika

Gadya Kavyas are generally classified into two types :

Katha and **Akhyayika**. According to this classification Kadambari is a Katha and Harshacharita is an Akhyayika. A Katha is to be subdivided into chapters called **Lambakas** and must contain verses in **Arya** metre; but in the Akhyayika the chapters are called **Ucchvasas** and the metres employed are Vaktra and Aparavaktra. The artistic prose style is applied to fiction in the Katha while in the Akhyayika it is applied to a historical theme. An Akhyayika must bear some distinctive marks of the authors and must be narrated by the hero himself while the Katha has no such restriction. However Dandin does not accept this classification.

अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा । -(काव्यादर्श-दण्डी)

उच्छ्वासान्तेऽप्यखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।

कथामाख्यायिकाकारा न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ (बाणः)

The Genealogy of Bana

Vatsa (cousin of Saarasvata-son of Sarasvati and Dadhicha)

Kubera (a descendant)

Achyuta

Ishana

Hara

Paashupata

Arthapati

↓	↓	↓	↓	↓	↓
Bhrigu	Hamsa	Suchi	Kavi	Mahidatta	Dharma

↓	↓	↓	↓
Jatavedas	Laksha	Ahidatta	Vishwarupa

Citrabhanu-Rajadevi

Banabhatta

Bhushanabhatta

Kathasahitya

Popular Tales and Fables

Introduction

Like the records left behind by the various nations of ancient times, India too has given us from ancient times, a valuable record of literature; India's uniqueness lies in its wealth of poetic literature, the like of which has not been produced by any other ancient nation in the world.

Fables and tales form an important part of the literature in Sanskrit and the type goes back to a very early stage in the history of Sanskrit literature. The Vedic literature is full of tales about men and Gods and also about animals and birds. The Buddhist literature is very rich in this sort of composition. The great Itihasas and Puranas contain most of the tales (katha grantha) and fables (pashupakshi katha). But the tales and fables developed into a separate category of literature at a later stage. We do not know when tales were written as independent works. They must have been prevalent even in the time of the Rigveda, as there are indications of, and allusions to, such tales in the Rigvedic poetry; no one will make such an allusion unless the tales were well-known to the people. It is said, such tales and fables migrated from India to the west.

The origin of Indian fables can be traced back to the ancient times in the life of Vedic Indians. The tales prevailing among the people were later on used for a definite purpose, and the didactic fable became a mode of inculcating knowledge.

The great classic Mahabharata is virtually an encyclopaedia of ancient India which has several legends as episodes. Yayati upakhyana, legend of Chyavana and Sukanya, Nalopakhyana, Savitryupakhyana are some of them. The Mahabharata is a repository of the fables, parables and moral and didactic stories. There are hundreds of fables and moral stories found throughout the Mahabharata. Stories like the deceitful cat, the clever jackal, the gold-spitting birds, the crow entering the flying race with swan etc. have animals and birds as characters in them.

Famous works in Tales and Fables

1. बृहत्कथा : The earliest work of the nature of a collection of tales/fables is Bruhatkatha (the great story book). Gunadhya the royal scholar of the Andhra king Satavahana, composed this text in the 1st century BC. But to us, it is only the name that has survived. It must have been written in the early centuries of the Christian era.

There is a story prevalent that there was a king named Satavahana who was not very proficient in grammar, and that during a water-sport, the queens made fun of him of his ignorance. He decided to learn grammar in a short time and asked his favourite scholar, Gunadhya, to teach him grammar in a very short time. The scholar said that it would be impossible and the king, being displeased, sent him away. Another scholar taught him the whole of grammar in a short time by writing a new work on grammar now available as the Katantra. Gunadhya wandered in the forest and began to narrate the tales in such a beautiful

language that the birds and beasts were so engrossed that they gave up their food. There was no flesh in their bodies when the king's people went and killed them in the jungles and brought them to the royal kitchen. When the king knew of the cause of scarcity for meat, he sent for the poet, who was singing those songs of tales, and it was found to be Gunadhya himself. He was called back. Only a small part of what he had actually composed was preserved even at that time, and now the whole work is lost. That work must have been the storehouse of tales about the heroes, kings, gods, demigods and also about animals and birds.

Originally composed in Paishachi language and presently translated into Sanskrit and Prakrta, Bruhatkathas three versions are available. This work was written in a dialect not commonly spoken by the people. Dandin calls it Bhootabhasha ('भूतभाषामयीं प्राहुः भूतार्था बृहत्कथाम् ।') and some scholars believe that it was the language of some tribal people living in the Vindhyan ranges. It is not possible to fix the exact date of Bruhatkatha. Since Bana and Dandin a famous poet have paid high tributes to the work, it must have been written before the 6th century A.D.

The stories of Bruhatkatha have been handed down to us in three works of later date.

1. The Nepalese version of Bruhatkathashloka-sangraha, composed by Budhaswamin (5th century AD) in 28 sargas, having 4539 verses, is demonstrative of Bruhatkatha's original form.

2 & 3. The two Kashmirian versions include the popular translations of Kshemendra and Somadeva. It is interesting to note that both these scholars translated the same text, at the same time and same place. These versions have huge difference in their style and content.

2. बृहत्कथाश्लोकसंग्रहः : The earliest version of Gunadhya's Bruhatkatha is the Shlokasangraha by Budhaswamin. Budhaswamin was a native of Nepal. His date is not known but he must have been earlier than Kshemendra and Somadeva who both belonged to the 11th century A.D. The work has not been found in full. It is a poem of sargas meant obviously to be an extensive book, but the fragment gets us only 28 cantos of about 4539 verses. Either the work was left incomplete or the manuscript has been lost.

The poem begins with an encomium of Ujjayini and the death of Mahasena (Pradyota). Gopala, his son, succeeded him, but distressed by the talk that he was a patricide Gopala gave away the throne to his brother Palaka. Warned as if by a heavenly sign, Palaka gave up his throne. Avantivardhana son of Gopala ascended the throne. The 28th canto leaves us with Naravahanadatta, the son of Udayana, the king of the Vatsas in the company of Bhagirathayashas.

3. बृहत्कथामञ्जरी : Kshemendra, composer of this work was in the court of king Ananta of Kashmir (1029-1064 A.D). The work has in 18 Lambakas or chapters with 7500 verses. He is considered to belong to the first half of 11th century.

Of the two translations, referred above, the Bruhatkathamajari of Kshemendra is older by some years as compared to the Kathasaritsagara of Somadeva. Kshemendra has presented the narrative in an ornate style that provides the text with unparalleled beauty. The text contains 18 Lambakas or chapters where a large series of popular stories are boxed one within another. These stories have not been composed only to entertain the masses, rather they have grand moral objectives too.

4. कथासरित्सागरः : Somadeva's Kathasaritsagara is the most outstanding among the various collections of stories. As the title itself suggests, it contains the host of stories of every conceivable kind. It encompasses 'the most ancient fables, wild legends of the Rigveda, harrowing tales of blood-sucking vampires, beautiful and poetic love-stories and vivid descriptions of battles between Gods, men or demons'. (N.M.Penzer on the translation of C.H.Tawney, as quoted by M.Krishnamachariar, History of classical Sanskrit literature, pp.419)

Kathasaritsagara has been termed as the store-house of romance. Composed in 11th century A.D. for the recreation of the queen Suryamati of the Kashmirian king Anantha, this work is divided into 18 books, comprising 124 Tarangas and 21688 verses. Somadeva declares that his work is a condensed Sanskrit version of Gunadhya's Paishachi Bruhatkatha. The expansion or contraction whatever, is due to the difference in the language.

यथामूलं तथैवेतद् न मनागप्यतिक्रमः ।

ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रं भाषा च भिद्यते ॥

Somadeva's depictions encompass the whole Indian society. Western literature is heavily indebted to the Kathasaritsagara. Penzer's observations in this regard are worthy of attention: 'The Kathasaritsagara is, of course, a much older book than "The Thousand Nights and a Night," and is the origin of many tales in the nights. Through them, it has given ideas not only to Persian and Turkish authors, but, also to the Western world through the pens of Boccacio, Chaucer, La Fontaine and their innumerable imitators'(K. Krishnamachariar, HSL, p.420)

5. वेतालपञ्चविंशतिः : Vetalapanchavimshati is another collection of 25 tales narrated to king Vikramaditya by a Vetala or a goblin. An ascetic used to present the king with a fruit annually and it was found that the fruit contained a gem. To show his gratitude, the king agreed to bring down a dead body that was hanging down from a tree in a burial ground. When the king ascended the tree, it was found that a Vetala, had taken possession of the body. The king was slightly frightened, and yet he persisted in his effort. Then the Vetala narrated a story ending with a question in the form of a verse. The moment the king answered, the Vetala returned to the tree with the corpse. Everyday the incident repeated, a new story is narrated and the question is answered. This continued for 24 days and on the 25th day in the end , the dead body falls off from the tree, returning to its original

condition of a person. There is a small sequel in the form of the revelation that the ascetic who was giving the king a fruit meant to kill him by asking him to do such a mission. In a clever way, the king managed to chop off the head of the ascetic.

The really interesting portion in this work relates to the tales. The tales are all found in the collections of Kshmendra and Somadeva. But the circumstances under which the tales were narrated and the way in which the tales are narrated give an originality to them and also arouse interest. There are a few works of this name, but the Sanskrit version of shivadasa of 12th century A.D. is the most popular.

6. शुकसप्ततिः : (the seventy tales of a Parrot)

The Shukasaptathihi is another interesting collection of stories in Sanskrit. The author and the date of this work are not known. A merchant named Haradatta had a son named Madanasena, who spent his whole time in the company of his young wife. The merchant was able to secure a crow and a parrot, very wise beings, really gandharvas and gave to his son. Through their association, the young man changed his ways. Madanasena was one day sent out on a mission and then he entrusted his young wife to take care of the two birds. When the absence was becoming unbearably long, the young lady was thinking of finding company of others. The crow objected but was silenced with the threat of death.

The Parrot was wiser and permitted her to go out at night provided that she knew how to get out of a tight corner if she found herself in such a

position in her venture. Such a situation which was quite possible as in the case of a certain lady, which was stated in a verse. Then the young lady desired to hear the whole story and the parrot kept her at home by narrating the story till the day-break. This continued day after day till the husband returned. There are seventy stories like this.

7. सिंहासनद्वात्रिंशिका : This is also another collection of 32 stories . There was a throne of the great emperor named Vikramaditya. It got buried under earth in course of time. Later, when a shepherd boy was following the sheep in the meadows, at a certain point, he began to talk like an elderly person of great wisdom. The matter was reported to king Bhoja who got the mound dug out, and a throne was found which had 32 statues carved out. When the king Bhoja wanted to ascend the throne, one of the statues of young ladies on the edge of the throne started narrating a tale of the great Vikramaditya, and at the end of each story each statue flew off. There were 32 statues and there are the same number of stories narrated. The author and date of work are not known. The work is also called Dwatrimshatputtalika.

8. अवदानशतकम् : This is a collection of one hundred tales of Buddhist origin. Each Avadana (story of illustrious deeds) refers to some story of the past and draws a moral from it. This work was translated into Chinese in the mid 3rd century A.D. Hence it must have been composed in the first or second century A.D.

9. जातकमाला : Jatakamala of Aryashura contains a collection of several interesting stories of the Buddhists. This work must have been written before 5th Century A.D., since it was translated into Chinese in the middle of the 5th century A.D. This work is mainly written in prose though interspersed with verses. It contains about 500 stories.

There are various collections of such stories, some of them relating to the great emperor Vikramaditya. In each collection there is an originality in the way in which the stories are introduced and also in the way they are narrated.

Besides what are called tales with a hero, there are also many fables in which animals and birds play their part as characters.

Ancient Indians lived close to nature and in their daily life they were always surrounded by birds and animals which gave them opportunities to study their behavior. This close association with nature has given rise to many didactic fables. The most important collection of fables are पञ्चतन्त्र and हितोपदेश.

10. पञ्चतन्त्रम् : The Panchatantra of Vishnu-sharma is a collection of fables, which has consistently found an avid readership all over the world ever since. It was written in the form of instruction given by a scholar named Vishnusharma to the princes so that they may become proficient in the art of diplomacy and politics in a very short

time. The stories or fables, contained in the Panchatantra, have very ancient roots in India.

Various editions of this text have come out in different regions across India. The oldest of these editions is that of Kashmirian origin, popular as the Tantrakhyayika. Following are the available editions of the Panchatantra.

1. The Pehlavi translation, though unavailable, but an introduction to the stories there, is found in their subsequent translations into Arabic and Syrian languages.
2. The second edition, subsumed in the Bruhatkatha of Gunadhya, is lost in original. But can be found in the works of Bruhatkatha by Kshemendra and Somadeva.
3. The third edition was the Tantrakhyayika and the Jain anthology of narratives related to it. The Panchatantra, prevalent presently, is the modern representation of the Tantrakhyayika.
4. The fourth edition is the Southern original form of the Panchatantra.

So, it is quite clear that Panchatantra is not an ordinary text but represents a colossal literary tradition.

The author of this work Vishnusharma proclaims in the very beginning that, 'this Nitishastra, entitled Panchatantra, has been promulgated on the earth for the enlightenment or instruction of the young'.

‘एतत्पञ्चतन्त्रकं नाम नीतिशास्त्रं बालाऽवबोधनार्थं
भूतले प्रवृत्तम् ।’

He also proclaims in the prologue that whosoever always studies or hears this Nitishastra, never suffers a defeat even at the hands of Indra.

अधीते य इदं नित्यं नीतिशास्त्रं शृणोति च ।

न पराभवमाप्नोति शत्रूदपि कदाचन ॥

The narratives tell us how a king by name Amarashakthi, distressed by the stupidity of his sons - Bahushakti, Ugrashakti and Anantashakti, entrusted them to the sage Vishnusharma who reformed them in a short period of six months by telling them a series of fables. The fables tell about the duties of humans in general and of a king in particular.

The Panchatantra comprises of five tantras or sections namely -

मित्रभेदः : The loss of friends - The first tantra/section called Mitrabheda, deals with the break-up of friendship between the lion - Pingalaka and the bull - Sanjeevaka. This act of breaking the friendship is shrewdly executed and leads to the climax by the two jackals - Karataka and Damanaka.

The framing story has been told with 23 stories intertwined with it.

मित्रलाभः/मित्रसम्प्राप्तिः : The winning of friends - The second section titled Mitrasamprapti, besides the other topics is devoted to examining mainly the acquisition or winning of friends. This section explains the advantages of having good friends and

their indispensability at trying times. This section contains 6 stories with framing section.

काकोलूकीयम् : Crows and owls – The third tantra, entitled the Kakolukeeya, dwells up on the enmity between the crows and the owls. The war between crows and owls is the framing story with 18 substories.

लब्धप्रणाशः : Loss of gains – The fourth section titled the Labdhapranasha meaning the loss of what has been acquired, illustrates through the framing story of a monkey and a crocodile, how fools can be made by flattery to part with their possessions. The initial friendship between the two and subsequent strangement because of the crocodile's betrayal and bad intentions. The implied moral is that one should not trust those who are not trustworthy. There are 11 sub-stories in this section.

अपरीक्षितकारकम् : Ill considered action – The fifth section titled Apareekshitakarakam deals with the consequences of taking actions in haste, without knowing the details or the truth. This section is distinct from the previous ones in the structure of the stories. There is no framing story like in the previous sections. Each story appears independently composed for the teaching of some specific lesson. But, there is an inter-connection between the stories. There are 15 such stories in it.

Each tantra consists of a framing story with various overlapping auxiliary stories, woven around for the endorsement of it.

Plain stories are narrated in prose while didactic maxims have been expressed through verses, mostly quoted from the classics such as the Ramayana, the Mahabharata and the texts of polity.

The construction of the stories is very interesting in Panchatantra. There are narrations of tales within tales, with one tale leading on to another one. There is a complete unity in the way in which the stories are related to one another. Each story appearing in the various sections has its own individuality and each section has its own individuality. The material in itself is beautiful and the workmanship is excellent as high-class art.

The Panchatantra is truly an unparalleled treasure of the world-literature.

11. हितोपदेशः : The Hitopadesha of Narayana is another independent version of the Panchatantra and is as popular as the Panchatantra itself. It is composed in Bengal in the 12th century A.D. Hitopadesha means Beneficial Instruction. As Narayana himself has told that his work is only a reconstructed edition of the original Panchatantra by omitting a few fables and adding some new ones.

मित्रलाभः सुहृद्भेदो विग्रहः सन्धिरेव च ।

पञ्चतन्त्रात् तथान्यस्मात् ग्रन्थादाकृष्य लिख्यते ॥

There are four sections in this work as compared to 5 in Panchatantra. They are 1. मित्रलाभः

- Acquisition of friends, 2. सुहृद्भेदः - Separation of friends, 3. विग्रहः - War, 4. सन्धिः - Peace.

There are also many original stories in the Hitopadesha, not found elsewhere. The style is more elegant and polished than in the Panchatantra.

This work is a simpler recast of the Panchatantra. It is one of the most popular among the beginners of Sanskrit language. Originally it was meant both to give instruction in the principles governing a successful life and to aid the study of Sanskrit for a beginner.

* * *

उपपद-विभक्तयः

द्वितीया	तृतीया	चतुर्थी	पञ्चमी	षष्ठी	सप्तमी
विना	सह	नमः	पृथक्	पुरतः	साधुः
परितः	साकम्	स्वस्ति	विना	पृष्ठतः	कुशलः
प्रति	सार्धम्	स्वाहा	बहिः	उपरि	पटुः
धिक्	समम्	रोचते	भयम्	अधः	प्रवीणः
उभयतः	विना	क्रुध्यति	पूर्वम्	अन्तः	दक्षः
सर्वतः	अलम्	कुप्यति	रक्षति	पार्श्वे	

द्वितीया-

१. रामं/रामेण/रामात् **विना** सीता न जीवति ।
२. श्रीकृष्णं **परितः** गोपिकाः नृत्यन्ति ।
३. युधिष्ठिरः आश्रमं **प्रति** गच्छति ।
४. **धिक्** कौरवान् ।
५. मार्गम् **उभयतः** वृक्षाः सन्ति ।
६. वायुः उपवनं **सर्वतः** पुष्पाणां सौरभं प्रसारयति ।

तृतीया-

१. युधिष्ठिरेण **सह/सार्धं/साकं/समं** पाण्डवाः वनं गताः ।
२. जलेन/जलात् **विना** मत्स्यः न जीवति ।
२. कोलाहलेन **अलम्** ।

चतुर्थी-

१. रामाय **नमः** ।
२. जनेभ्यः **स्वस्ति** ।

३. इन्द्राय स्वाहा ।

४. रामाय आम्रफलं रोचते ।

५. भीमः दुर्योधनाय क्रुध्यति/कुप्यति ।

पञ्चमी-

१. पवनं/पवनेन/पवनात् पृथक् पशवः न जीवन्ति ।

२. ग्रामात् बहिः वनम् अस्ति ।

३. बालकस्य सर्पात् भयम् अस्ति ।

४. चैत्रमासः वैशाखमासात् पूर्वः भवति ।

५. रामः विभीषणं रावणात् रक्षति ।

षष्ठी-

१. देवालयस्य पुरतः आपणाः सन्ति ।

२. आश्रमस्य पृष्ठतः नदी वहति ।

३. देवालयस्य उपरि कलशः अस्ति ।

४. फलानि वृक्षस्य अधः पतितानि सन्ति ।

५. गृहस्य अन्तः पाकशाला अस्ति ।

६. विद्यालयस्य पार्श्वे पुस्तकापणः अस्ति ।

सप्तमी-

१. प्राणिषु/प्राणिनां हरिणः साधुः अस्ति ।

२. छात्रेषु/छात्राणां मैत्रेयः कुशलः ।

३. वीणावादने गौरवः पटुः अस्ति ।

४. क्रिकेट्-क्रीडायां चैत्रः प्रवीणः ।

५. चतुरङ्गे आनन्दः दक्षः अस्ति ।

अभ्यासार्थं वाक्यानि

१. शारदायै नमः ।
२. शिष्येभ्यः स्वस्ति ।
३. उत्पीटिकायाः उपरि पुस्तकानि सन्ति ।
४. सैनिकः दुष्टेभ्यः रक्षति ।
५. क्रीडनेन अलम् ।
६. अम्बा पुत्रीं प्रति वदति ।
७. नगरात् बहिः नदी प्रवहति ।
८. सः व्यवहारे साधुः अस्ति ।
९. विष्णुम् उभयतः देवाः तिष्ठन्ति।
१०. यूयं कन्दुकेन विना कथं क्रीडथ?
११. मम मित्रं नाटके निपुणः ।
१२. जन्तुशालायाः पुरतः फलकम् अस्ति किम्?
१३. तरुणः नाट्ये कुशलः ।
१४. कृष्णाय नवनीतं रोचते ।
१५. नगरं सर्वतः मार्गाः सन्ति।
१६. बालकैः समं बालिकाः अपि क्रीडन्तु ।
१७. मन्दिरस्य अन्तः प्रसादं लभ्यते ।
१८. शिशुः मार्जालात् भीतः अस्ति ।
१९. वयं क्रीडायां निपुणाः स्म ।
२०. दुर्जनः सज्जनाय कुप्यति ।

एवमेव इतरशब्दान् उपयुज्य वाक्यानि करणीयानि ।

Scheme of Examination

Unit 1

1. MCQs (To be answered in Samskrutam only) (10 of 10)	10X1=10
2. Essay type questions (2 of 3)	2X8=16
3. Short Notes (2 of 4)	2X4=8
4. Translation of Prose passage (1 of 2)	1X5=5
5. Annotations (4 of 6)	4X4=16

Unit 2

6. Short Notes (2 of 4)	2X5=10
7. Upapada Vibhakthi-construction of sentences in Sanskrit (5 of 8)	5X1=5
8. Comprehension passage in Samskrutam (To be answered in Samskrutam only)	10

80

Internal assessment	20
---------------------	----

Total	100
--------------	------------

-----

* * *